

Sexueele hygiëne en eenige harer ethische consequenties : drie lezingen

<https://hdl.handle.net/1874/236522>

Vak 3

mm 13581

Prijs:

f 1. 50

PROF. DR. SEVED RIBBING

SEXUEELE HYGIËNE

en eenige harer

ethische consequenties

VIERDE DRUK

LEIDEN
A. H. ADRIANI

129

F. J. M. Lambermont.
Pastor.
Appeltern.

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

3143 954 4

SEXUEELE HYGIËNE

Typ. GEER. NOBELS. — Haarlem.

SEXUEELE HYGIËNE

EN

EENIGE HARER

ETHISCHE CONSEQUENTIES

DRIE LEZINGEN

DOOR

DR SEVED RIBBING

Professor aan de Hoogeschool te Lund

Vierde druk

LEIDEN

A. H. ADRIANI

1894

VOORWOORD.

*Le ministère sacré du médecin,
en l'obligeant à tout voir, lui
permet aussi de tout dire.*

TARDIEU.

In de lente van 1886 hield ik voor de leden van de „Vereeniging der Lundsche academie” de lezingen die hier het publiek in boekvorm worden aangeboden. Ik ga voornamelijk tot de uitgave over, omdat de sexueele quaestie nog steeds in verschillende kringen op de dagorder staat. Ik behoud den oorspronkelijken vorm, hier en daar verrijkt met aanhalingen uit wat er later voor nieuws op dit gebied is verschenen. Misschien zullen er zijn, die meenen, dat ik een bijzonder ruim gebruik heb gemaakt van citaten, maar dit was noodzakelijk. De citaten zijn mijne pièces justificatives, bewijzen dat mijne meeningen geene onbekookte uitvallen zijn, geen uitingen van mijn subjectief oordeel, maar dat zij volkomen overeenstemmen met de wetenschappelijke resultaten waartoe de wetenschap van den tegenwoordigen tijd is gekomen.

DE SCHRIJVER.

LUND, 5 October 1888.

VOORWOORD BIJ DEN DERDEN DRUK.

Niemand ziet zoo goed de gebreken van het werkje als de schrijver zelf. Juist daarom was het zulk een genoegdoening voor mij dat het zoo goed werd ontvangen. Ik zal steeds de gunstige beoordeelingen in dankbare herinnering houden, die mij zoowel mondeling als schriftelijk zijn geworden.

Ik weet zeer goed dat sommige gedeelten van mijn arbeid zeer fragmentarisch zijn; ik heb getracht in deze uitgave zooveel mogelijk aan te vullen. Ik kan evenwel niet beloven dat ik de beschouwingen der geachte onderzoekers, die in menig socialistisch en wetgevend opzicht andere meeningen dan ik zijn toegedaan, zal aannemen. Indien mijne hier volgende, uitvoeriger uiteenzetting hun kon overtuigen, dat ik eerst na een grondig onderzoek van al het aanwezige materiaal, ben gekomen tot de voor mij zelven nog niet eens definitieve gevolgtrekkingen, zou ik meer dan tevreden zijn.

DE SCHRIJVER.

LUND, 20 Sept. 1889.

EERSTE LEZING.

Inleiding. — De literatuur over het geslachtsleven. — De soort en indeeling daarvan. — Het nut van sexueele kennis. — De indeeling der lezingen. — De sexueele hygiëne eene natuurwetenschap. — Pessimistische opvatting van het geslachtsleven. — De betekenis van het geslachtsleven. — De anatomie en physiologie der mannelijke geslachtsorganen. — De vrouwelijke geslachtsorganen en hunne functies. — Geslachtsrijpheid. — Sexueele vroegrijpheid. — Bronst en menstruatie. — Vroege huwelijken. — De paring der dieren en teeltverhoudingen. — De sterkte der geslachtsdrift. — Het bedwingen daarvan bij de dieren. — Het geslachtsleven en het genot van geslachtsgemeenschap bij de menschen. — Leeftijd voor het huwelijk. — Statistieke data daarover. — De leeftijd waarop de huwelijken in de verschillende standen der maatschappij worden gesloten. — De ontwikkeling van de instelling des huwelijks. — De numerieke verhouding der geslachten. — De oorzaak van storingen in die verhouding.

M. H. Het zal u niet verwonderen, wanneer ik u zeg, dat ik niet dan na langdurige aarzeling heden voor u optreed. Het onderwerp, dat ik zal behandelen, wordt namelijk zoo zelden tot eene openlijke en tevens waardige bespreking gekozen, dat menigeen een beslist tegenzin voor elke poging dienaangaande heeft. Enkele voortbrengselen der moderne

belletrie noodzaken evenwel om zulk eene gereserveerde houding te laten varen. Er is onlangs een boek verschenen, dat, naar het heet, eene waarachtige schildering bevat van het leven aan de Hoogeschool. ¹⁾ Indien men dit als *waar* mocht aannemen, zouden de oudere, meer ervaren lieden, wien door den sexueel rijpen maar onervaren jongeling om raad werd gevraagd, hem niet anders dan medelijdend kunnen antwoorden: „Gij ook al, arme jongen?” wat hem zeker niet tot troost en leiding zou zijn.

Gelukkig is menigeen in de gelegenheid om eenige betere kennis op te doen, alhoewel men moet erkennen, dat de literatuur, die den jongelieden over dit onderwerp wordt aangeboden of hun in handen valt, in menig opzicht op een dwaalweg voert. Ik zou die literatuur willen verdeelen in *literair-hervormende* en *medisch-lucratieve*. Onder de eerste versta ik hoofdzakelijk de uitgaven in novellistischen of dramatischen vorm, waarin de schrijvers een speciaal punt van het physische of psychologische gebied van het geslachtsleven behandelen en, in den regel, verbitterd over de tegenwoordige verhoudingen, hartstochtelijk ijveren voor verandering van alle daarmee in verband staande wetten en zeden.

Zulk soort van literatuur is op zichzelf genomen niet te veroordeelen; maar de ervaring leert, dat zij dikwijls van schadelijken invloed is. Dit is in de eerste plaats hieraan te wijten, dat de schrijvers of schrijfsters vervallen in de fout der halfbeschaafden, om alleenstaande feiten te generalizeeren, en uitgaande van zulke alleenstaande feiten, de geheele orde der maatschappij, die zich regelde naar het groote aantal *normale* gevallen en verschijnselen, willen omverwerpen.

De tweede soort van literatuur over sexueele onderwerpen noem ik de *medisch-lucratieve*. Van welken aard deze is, begrijpt gij het best wanneer ik u de titels dier boeken noem: *Zelfbewaring*. — *Amor en Hymen*. — *Raadgever voor jonggehuwden*, enz. Deze literatuur bloeit enkel

1) Erik Grane van G. af Geyerstam. Stockholm 1885. bl. 113.

en alleen omdat zij speculeert op de zinnelijkheid der jongelieden en op hunne mispassen. Onder belofte van de geheimen van het geslachtsgenot te ontsluiëren, geeft zij eenige armzalige, nietsbeteekenende schilderingen, benevens eenige raadgevingen voor geslachtsziekten en andere gevolgen van uitspattingen, raadgevingen die gewoonlijk uitloopen op den raad: zich tegen hoogen prijs bij een buitenlandsch geneesheer een geneesmiddel aan te schaffen, waarvan de uitwerking wordt geprezen.

Wanneer er een enkele maal een werk van anderen aard het licht ziet, zooals dit het geval was met Björnstjerne Björnson's *En handske* (Svava) en *Det flager i byen og paa havnen* (Godset), gebeurt het licht dat het krachtige tegenspraak en eene vernietigende critiek vindt bij een schrijversbent, die gevoed werd door lectuur van de eerst door mij genoemde soort.

De denkbeelden die Björnson, ook mee op gezag van Herbert Spencer, ten beste geeft, zijn ongetwijfeld ten volle geldig, al valt er misschien iets af te dingen op den tijd en de wijze waarop de kennis van het geslachtsleven aan de jeugd moet worden medegedeeld.

Die kennis zooals ik haar zou willen mededeelen, is niet nieuw. Zij is sinds eeuwen verspreid door protestantsche geestelijken in hunne hoedanigheid van private zielenherders, die op grond hunner eigene ervaring van het familieleven raad geven aan de hun om raad vragende gemeenteleden.

Hoe goed hunne raadgevingen ook mogen zijn, ze worden zelden gevraagd door de studeerende jongelingschap. Ook kan de geestelijkheid onmogelijk de ontwikkeling der wetenschap zoomin als de wisselende uitingen van het cultuurleven volgen, en men zal dus gereedelijk willen toegeven, dat wij als doctoren onze stem behooren te verheffen.

De aangenaamste, meest bevredigende zijde van de positie eens medicus is zeker deze, dat zijn wetenschap het geslachtsleven, dien hoofdfactor van het familieleven, beheerscht.

Aan de practische uitoefening der geneeskunst mogen vele

moeiten en bezwaren verbonden zijn, de kennis der levenswetten schenkt voldoening en vertrouwen.

Gaarne zou ik u, mijne hoorders, door deze lezingen iets willen schenken van die kennis, en naar mijne meening moet dit onderwerp onder beschaafde mannen worden behandeld, besproken met ernst en waardigheid, zonder dat daarbij onzuivere beweegredenen in het spel komen.

Het zou niet moeilijk wezen om aan dit onderwerp een heel semester te wijden, maar ik mag niet zoo veel van uwen tijd in beslag nemen; ik zal mij tot drie lezingen bepalen: waarvan in

de eerste de geslachtsorganen, de anatomie en de physiologie van het geslachtsleven zullen behandeld worden;

de tweede zal het huwelijk ten onderwerp hebben, en

de derde de ziekten, die uit geslachtsgemeenschap ontstaan.

Eerst nog wil ik mijnen toehoorders zeggen, dat men mij mondeling of schriftelijk, persoonlijk of anoniem aanmerkingen mag maken of vragen mag doen, die ik dan naar mijn beste weten bij de volgende lezing hoop te weerleggen of te beantwoorden. Daarentegen zou ik in dezen tijd gaarne besprekingen in de gewone bladen over de voordracht en hare onderdeelen willen voorkomen. Het kon n.l. zeer gemakkelijk gebeuren dat de eene of andere opmerking een langer, uitvoeriger, en om zoo te zeggen *onverbloemder* verdediging eischte, dan ik lust heb in de gewone couranten te geven. ¹⁾

Bij voorbaat moet ik mijne hoorders voor één ding waarschuwen. Ik zal geheel zonder voorbehoud en ronduit over alle bijzonderheden van mijn onderwerp spreken; ik zal steeds onverbloemd mijne meening zeggen. Het is best mogelijk dat zulk eene behandeling bij den een of ander physiek onwelzijn opwekt; zij dus die zich niet sterk genoeg gevoelen doen het best zich te verwijderen.

Nog iets anders wil ik u in vertrouwen mededeelen. Het

1) Dit voorbehoud geldt natuurlijk niet meer, nu deze lezingen in druk zijn verschenen.

zal mijn streven zijn in deze lezingen zuiver *empirisch*, niet *doctrinair* te wezen. Ik kan slechts beloven er naar te zullen *streven*; de levensbeschouwing die wij uit de vele bronnen der wetenschap hebben geput en zelf hebben uitgewerkt, kan zeer goed hier en daar eens om een hoekje komen kijken, en zij kan er bijgevolg geene aanspraak op maken om door ieder te worden erkend; maar de empirie, de wetten en de kennis van de natuur zullen wel door ieder worden aangenomen.

De *sexueele hygiëne* is immers eene zuivere natuurwetenschap; de ethische gevolgtrekkingen die er door mij uit kunnen worden gemaakt, zullen tegenspraak moeten vinden bij doctoren die op een ander standpunt staan.

Misschien komt het menigeen als eene onnoodige, ja, nuttelooze onderneming voor om zich in zulke onderzoekingen te verdiepen, daar er goede religieuze en philosophisch-ethische handleidingen bestaan voor de zedeleer van het geslachtsleven. Ik ben van een tegenovergesteld gevoelen en meen dat wij voor alles, eene *Ethica naturalis sexualis* noodig hebben.

Zulk eene wetenschap moet zich in de eerste plaats kunnen beroepen op physiologische en pathologische ervaringen. Alles wat onnatuurlijk is, wat lichamelijk en geestelijk lijden veroorzaakt, moet als verwerpelijk worden beschouwd en zoo mogelijk worden uitgeroeid. Maar omdat de sexueele quaestie niet van een individueel standpunt af kan worden opgelost, moet men stipt rekening houden met de sociologische kennis, en aan haar dankt men de grondstelling: niemand heeft het recht zich genot te verschaffen dat aan anderen verdriet en smart veroorzaakt; ja, het is zelfs een der eerste maatschappelijke plichten om op dit gebied het grootst mogelijke geluk voor het grootst mogelijk aantal menschen te bewerken.

Het is meer dan eens gebeurd dat ernstige, welgezinde menschen, die over de veelvuldige afdwalingen van het geslachtsleven hadden gepeinsd, deze levensuiting als iets ongelukkigs, verleidelijks, vernederends beschouwden; zij hebben, misschien wel eenigszins overijld, den wensch uitgesproken dat de menschelijke voortplanting niet gebonden ware aan sexueele paring.

Ook van eene geheel andere zijde is er een aanval gedaan op deze natuurwet. *August Strindberg* heeft in zijne *Utopieën en werkelijkheid* de stelling opgeworpen dat de geslachtlooze voortplanting een hooger stadium vertegenwoordigt dan de geslachtelijke.

Wanneer men een oogenblik nadenkt zal men terstond de beteekenis van geslachtelijke voortplanting inzien. Nemen wij, al is het voor een oogenblik, de evolutietheorie aan, dan zullen wij terstond zien, dat het „elkaar zoeken” der beide geslachten, gaven en aanleg ontwikkelt, die anders misschien zouden blijven sluimeren en ongebruikt te loor gaan.

Een blik op het leven der natuur zal ons de uitgestrekte beteekenis en de gevolgen van het geslachtsleven toonen.

Alleen dáárom en dáárdoor bloeien de leliën op het veld, geuren de rozen; alleen dáárom zingen merels en nachtegalen; uitsluitend dáárvoor beijvert zich de dier- en plantenwereld om zich steeds mooier kleuren en vormen toe te eigenen; daardoor ontwikkelen mannen en vrouwen zich in lichamelijk en geestelijk opzicht tot volmaking; geven sterkte en schoonheid zich wederkeerig ten prijs. Zonder het geslachtsleven zou het leven een akelige, doodsche woestenij zijn; kunsten en wetenschappen, staatsleven en cultuur, ja zelfs een deel van den godsdienst zou dan niet kunnen bestaan. ¹⁾

* * *

1) Vergel. Krafft-Ebing. *Psychopathia sexualis*. Stuttgart 1868. bl 2

Het is onmogelijk zich eene meening te vormen en inzicht te krijgen in het wezen van het geslachtsleven, zonder kennis te bezitten van de anatomie en physiologie der geslachtsdeelen, en ik moet dus daarvan eene korte beschrijving geven. Misschien zal zulk eene uiteenzetting menigeen droog en vervelend voorkomen, misschien zullen sommigen vinden dat zulk een onderwerp walging en verveling wekt, doch voor ieder die niet aan de oppervlakte blijft hangen komen juist *hier* vele van de bewonderenswaardigste trekjes der natuur aan het licht.

Ik ben genoodzaakt om alle theorieën over het ontstaan van het menschelijk geslacht met stilzwijgen voorbij te gaan, alsmede de sexueele ontwikkeling van lagere vormen tot hoogere, en begin terstond met eene schildering der *mannelijke* geslachtsorganen.

In de eerste plaats zij opgemerkt dat deze in tegenstelling met de vrouwelijke, zich hoofdzakelijk bevinden aan de buitenzij der groote lichaamsholten, dat zij zichtbare aanhangsels vormen aan het benedenste gedeelte van den romp.

Naar hunne functioneele beteekenis worden zij in drie categorieën verdeeld, al naar het hunne roeping is *het spermate bereiden, dit in buisvormige organen voort te leiden* of *als koppelwerktuig te dienen*.

De nieuwe individuën vormende, mannelijke zelfstandigheid wordt in de *testikels* of *ballen* bereid. Dit zijn twee in grootte, vorm en ligging met elkaar overeenkomende, uit fijne buisjes saamgestelde klieren, welker eigenaardige werkzaamheid in de periode der manbaarwording begint en in den regel met den ouderdom ophoudt.

Een normaal gevormde testikel (bal) is ongeveer 5 c.M. lang, 2,5 c.M. breed en 3 c.M. dik, weegt ongeveer 16 gram. Men kan uiterlijk zeer duidelijk twee deelen onderscheiden, de *eigenlijke testikel* die den vorm heeft van een eenigszins platgedrukt ei en het $\frac{3}{4}$ gedeelte van de geheele testikelmassa uitmaakt, en de kleine of bijbal, een

langwerpig, bijna cilindervormig aanhangsel, dat aan de lange zijde van den eigenlijken testikel ligt. De beide testikels en hunne bijorganen loopen uit in den zoogenaamden zak of het *scrotum*, een huidzak die elk der beide testikels in een afzonderlijke ruimte herbergt. Door dezen huidzak bedekt, loopt van elken bal de zoogenaamde zaadstreng (*funiculus spermaticus*) naar het lieskanaal (*canalis inguinalis*) waardoor het in de bekkenholte treedt. De zaadstreng bestaat uit den buisvormigen zaadleider, uit slagaderen, aderen, lymphvaten en zenuwen, welke onderling door bindweefsel worden verbonden.

Het zou te veel tijd vergen indien ik u alle holtetjes, vliesjes en wandjes, enz. enz. wilde beschrijven; ik sla dit dus over en bepaal mij tot *die* deelen welke tot de gewichtigste physiologische verrichtingen zijn geroepen.

De testikel bestaat voornamelijk uit eene massa op verschillende manieren in elkaar loopende, uiterst fijne ($\frac{1}{6}$ m.M. wijde) kanaaltjes, de zoogenaamde *zaadkanaaltjes* (*tubuli seminiferi*), welker gezamenlijke lengte in een volkomen ontwikkeld orgaan niet minder dan *1200 voet* uitmaakt. In deze kanalen worden, als producten en veranderingen der daarin bevatte cellen, de zoogenaamde *zaadlichaampjes* of *zaaddiertjes* (spermatozoën) gevormd. Deze kunnen worden beschreven als bijzonder kleine, 0,004 m.M. lange en half zoo breede amandelvormige lichaampjes met een staart; deze laatste is draadachtig en overtreft de grootte van het lichaam van 7 tot 11 maal. Men krijgt misschien eene betere voorstelling van de kleinheid dier lichaampjes wanneer ik zeg, dat elke *vierkante kubieke millimeter* zaadfluidum vele *honderd miljoenen* van die zaadlichaampjes bevat.

Bij microscopisch onderzoek ziet men dat zij bestaan uit eene homogeeene, paarlemoerachtige zelfstandigheid, die chemisch waarschijnlijk uit eiwit, vet en phosphorzure kalk bestaat. Eene bijzondere eigenschap der pas uitgestorte spermatozoën is, dat zij steeds in levendig trillende, draaiende beweging zijn, die veroorzaakt wordt door de golvingen van den staart. Door deze bewegingen wordt het zaadlichaampje gewoonlijk

in rechte lijn voorwaarts gedreven, en wel in de richting waarnaar het spitse eind van het lichaampje wijst.

De snelheid der beweging wordt geschat op 4 m.M. in de minuut.

In de vrouwelijke geslachtsdeelen gebracht, kunnen de spermatozoën hun bewegingsvermogen 8—10 dagen behouden; onder andere omstandigheden verliezen zij dit binnen eenige uren na de uitstorting.

Zeer zeker maken de spermatozoën het eenige *genereerende* bestanddeel van het mannelijk zaadvocht uit, dat door de afscheiding van vele kliertjes zeer vloeibaar gemaakt wordt en daardoor gemakkelijk in de vrouwelijke organen over te brengen is. Wanneer er in het zaadvocht van den man nooit spermatozoën gevonden worden, kan men met volle zekerheid zeggen dat hij *impotens* is om kinderen te verwekken, wat evenwel niet altijd onvermogen tot paring of bijslaap insluit.

De gevormde zaadjes hebben een voertuig noodig om naar hun doel te worden gevoerd en dit bestaat uit den zoogenaamden *zaadgang*, eene ongeveer 33 c.M. lange en zeer gekronkelde buis, die uit elken testikel door het lieskanaal naar het bekken oploopt en uitmondt in het bovenste gedeelte van de urinebuis.

De wanden van deze buis bestaan uit bijzonder dikke en krachtige spierwanden, die in staat zijn om sterke peristaltische bewegingen te ontwikkelen. Dicht bij de plaats waar de zaadgang uitmondt in de pisbuis is aan de eerste een appendiculair blaasje gehecht, het zoogenaamde zaadzakje (*vesicula seminalis*) dat als bewaarplaats dient voor de gereed zijnde spermatozoën en mogelijk ook als afscheidingskliertje voor eene vloeistof die er mee wordt vermengd.

Het mannelijke koppelorgaan (*membrum virile*, penis) dient tot ongelijke doeleinden; in gewone omstandigheden tot het loozen der urine; als geslachtsorgaan om in de vrouwelijke scheede te worden gebracht en tot het loozen der zaadjes. Tengevolge daarvan is zijn physiologische toestand en

voorkomen zeer afwisselend; onder gewone omstandigheden is het zacht, slap, als saamgetrokken; onder de paring en bij sexueele prikkeling daarentegen vast en stijf. De manier waarop de natuur deze laatstgenoemde verandering bewerkstelligt is zeer opmerkelijk. Behalve het buisvormige leidingskanaal voor de urine, bestaat de penis uit drie langwerpige, sponsachtige deelen, die uit eene menigte holtetjes en mazen bestaan welke gevuld kunnen worden met bloed en op die manier den penis snel van een urineleidend orgaan veranderen in een krachtig paringswerktuig.

Dit physiologisch proces heeft op de volgende wijze plaats:

Het is u bekend dat zielsaandoeningen van invloed zijn op de bloedsverdeeling in het lichaam, waarvoor het verbleeken en blozen der wangen een bewijs is. Welnu, zóó ongeveer gaat het hier. Door het zien, het aanraken van of het denken aan eene vrouw, wordt bij den man de begeerte gewekt om zich lichamelijk met haar te vereenigen. Deze drang verbreidt zich van uit de hersenen door het ruggemerg naar de zenuwen van de geslachtswerktuigen; hij begint dezen bloed toe te voeren en tevens de wegvloeiing uit het mannelijke lichaamsdeel te verhinderen; de holtetjes en mazen worden meer en meer met bloed gevuld dat niet kan wegvloeien; de gevulde mazen nemen eene grootere ruimte in dan de ledige, en zijn in de algemeene holte zoo geplaatst, dat zij om zich volkomen te kunnen uitbreiden, het mannelijke orgaan moeten oprichten en het volumen er van naar alle kanten vergrooten. Wanneer nu de penis voldoende kracht heeft gekregen om den meer of minderen tegenstand van de vrouwelijke scheede te overwinnen, benevens het volumen om deze te vullen, wordt er door het wrijven tegen de scheede eene reflexbeweging opgewekt, die den zaadleider en de zaadblaasjes in zulk eene beweging brengt dat zij hun inhoud in het piskanaal uitstorten; daardoor plant zich weder eene reflexbeweging in de spieren voort die de sponsachtige lichamen van het mannelijke orgaan bekleeden en het zaadvocht wordt door een serie van rhythmische stooten of samenpersingen van

de met zaad gevulde pisbuis uitgespoten (geëjaculeerd). Onder deze handeling is het loopen der urine naar de buis en het inloopen van de zaadvloeistof in de blaas verhinderd door de werkzaamheid van een klein ventielachtig orgaan dat de gemeenschap tusschen die beide organismen afsluit. Het geslachtswerktuig heeft nu zijne roeping vervuld, de prikkeling houdt op, het bloed stroomt terug in de gewone banen, de penis verslapt en herkrijgt zijn gewoon voorkomen.

De vrouwelijke geslachtsorganen onderscheiden zich o. a. hierdoor van de mannelijke, dat hunne meeste en belangrijkste deelen liggen *in* het lichaam en hierdoor zoowel op de physische als psychische functies der vrouw een zeer grooten invloed uitoefenen. Het vrouwelijke geslachtsleven is daardoor niet zoo *momenteel* als dat van den man. Terwijl dit zich bij hem concentreert in de paring, blijft het bij háár zeer lang werkzaam tot het vormen van een nieuw wezen.

De vrouwelijke geslachtsorganen bestaan in de eerste plaats uit de *eierstokken*, twee in het bekken en wel in de nabijheid van de baarmoeder gelegene, ovale organen, welker bestemming het is de vrouwelijke geslachtsstof te rijpen en af te zonderen, die bevrucht, d. w. z. vereenigd met de mannelijke, eene reeks van ontwikkelingsprocessen kan doorloopen, waaruit een nieuw wezen ontstaat.

De grootte van een eierstok is ongeveer 4 c.M. lang, 2,2 c.M. breed en 1,3 c.M. dik; zijn gewicht is gemiddeld 6 gram.

De eierstok zelf bestaat ten deele uit balkwerk dat het orgaan steunt en bijeenhoudt, deels uit eene uit meer dan duizend kleine blaasjes samengestelde massa, de zoogenaamde *Graafsche* blaasjes. In deze laatsten kan men door middel van het vergrootglas het *menschelijk ei* ontdekken, een klein, helder, wit, kogelvormig lichaampje, $\frac{1}{7}$ m.M. in doorsnede. Niettegenstaande zijne kleinheid bestaat het uit meerdere deelen, eene dunne, zachte holte, eene vloeiende, fijnkorrelige massa die overeenkomt met een dooier en daarin het *vrucht-*

blaasje. Ook dit laatste is op zijne beurt niet enkelvoudig, want in het binnenste ziet men de zoogenaamde *vruchtvlakken* (*macula germinativa*), eene soort van celkern 0,0037 m.M. in doorsnede. Bij de menstruatie barst een *Graafsch* blaasje; het daaruit komende ei wordt opgevangen door den buisvormigen *cylinder* of de *moedertrompet* en naar de baarmoeder geleid waar het tot zijne volle ontwikkeling kan komen.

De *baarmoeder* of *uterus* maakt het centrale en zeer gewichtige deel uit van de vrouwelijke geslachtsdeelen, omdat zij gedurende het ontwikkelingsproces de vrucht omsluit niet alleen, maar ook voor hare voeding en groei zorg draagt en haar wanneer zij rijp is uitdrijft. De baarmoeder die in ledigen toestand den vorm heeft van eene enigszins platte peer, kan onder de zwangerschap zich zoo vergrooten, dat zij een of meerdere rijpe vruchten, met haren aanhang van vruchtwater en moederkoek bergt. In dien toestand verdringt zij zooals men weet, de overige buikorganen waardoor de vrouwelijke buikwanden worden uitgezet, zoodat de gedaante der vrouw verandert tot den karakteristieken vorm dien ieder een kent.

Tusschen de baarmoeder en de buitenste geslachtsdeelen loopt de *moederscheede* (*vagina*), een buisvormig orgaan, bestemd om onder de paring het mannelijke geslachtsdeel in zich op te nemen en bij de geboorte van het kind dezen tot uitgang te dienen. De uiterste monding der scheede is bij jonkvrouwelijke individuen ten deele gesloten door een ventielachtige slijmhuud-duplicatuur van verschillenden vorm. Deze huid, het jonkvrouwelijke huidje of *hymen* barst gewoonlijk bij de eerste volkomene paring, onder eene lichte verbloeding. De aanwezigheid en het onbeschadigd zijn van dit hymen gold voorheen als onomstootelijk bewijs van jonkvrouwelijkheid; nu weten wij dat het soms bij maagden ontbreekt en ook dat het tengevolge van grootere vastheid of elasticiteit nog aanwezig kan zijn na de paring.

Als ik hier nu nog bijvoeg dat tot de vrouwelijke organen nog behooren de kittelaar of clitoris, een klein bijna op een

penis gelijkend orgaan, hetwelk onder den bijslaap het uitgangspunt is voor de wellustige gewaarwordingen der vrouw, en ten deele de binnenste en buitenste schaamlippen, die de scheede afsluiten, meen ik aan dit onderdeel zooveel tijd te hebben gewijd als ik aan anatomische beschrijvingen mag wijden, en u voldoende te hebben ingelicht om de physiologie van het geslachtsleven te doen begrijpen.

Ik dien er alleen nog bij te voegen dat de vruchten gedurende hare ontwikkeling in het moederlijf in den beginne volkomen aan elkaar gelijk zijn; eerst in de 6^e—7^e week kan men verschil tusschen de geslachten erkennen, dat zich door ongelijke ontwikkeling van gelijksoortige oer-organen vormt. Men kan daarom bij de vergelijking van de voortplantingswerktuigen van den man en der vrouw zeer veel overeenkomst vinden hoe verschillend dan ook zij naar het uiterlijke mogen zijn.

* * *

Voor bevruchting is eene *materieele vereeniging van de genereerende stoffen* noodzakelijk. 1) Deze heeft plaats doordien een of meer spermatozoën door eene vooraf gevormde opening, in het ei dringen; het hoofd- of kernbestanddeel vereenigt zich met de kern der vrucht, smelt daarmee samen en de op die wijze saangesmolten kern kan nu aanvangen zich in eene of meer kernen te verdeelen; er worden cellen gevormd, deze schikken zich op eene bepaalde wijze, verdeelen zich in ongelijksoortige weefsels, enz., enz.,... en de vruchtvorming is in vollen gang.

Om de tot de voortplanting van het geslacht vereischte rijpheid en ontwikkeling te bereiken is er bij de hoogere diersoorten en den mensch eene zekere tijdruimte noodig. Deze rijpheid treedt niet eensklaps in maar is het eind-resultaat van een jarenlang voortgezet ontwikkelings-proces, de zogenaamde puberteits- of manbaarheids-periode. Deze begint

1) Hermann. Handbuch der Physiologie. VI. 2, bl. 114.

voor verschillende menschenrassen en individuen niet op denzelfden leeftijd; eerder voor stedelingen dan voor buiten-menschen; eerder voor studeerenden dan voor arbeiders. Bij den jongeling kenmerkt zij zich door stemverandering (mutatie), het ontstaan van een baard en haargroei op de uitwendige geslachts- en andere lichaamsdeelen, benevens *afscheiding* van *zaad*. Deze ontwikkelingsperiode begint tusschen 17 en 21 jaar.

Sommige schrijvers hebben de gewoonte aangenomen deze periode als veel vroeger beginnend voor te stellen. *August Strindberg* schildert een jongeling die reeds op 13-, 14-jarigen leeftijd sexueele gewaarwordingen heeft en 16 jaar oud ziek wordt door zijn strijd daartegen.

Gustaf af Geyerstam's held in *Erik Grane* toont eveneens zulk eene sexueele vroegrijpheid. Vóór zijn twaalfde jaar reeds heeft deze tweeërlei soort van liefde-phantasieën; de eene in betrekking tot eene bepaalde persoon, een meisje uit den kring zijner kennissen; bij de *zinnelijk* erotische gedachten daarentegen, die gewekt zijn door wat hij de knechts heeft hooren zeggen, denkt hij aan eene groote, mooie keukenmeid met eene frissche teint en volle lippen.

Deze beide schrijvers willen gaarne der wereld doen geloo-ven dat zij schilders der werkelijkheid zijn. Bij een medisch gevormd man, die hunne werken leest, komt onwillekeurig de gedachte boven dat zij hunne in lateren tijd verworven levensbeschouwing, met geweld pressen in de lijst van eene soort schildering der werkelijkheid, of dat zij toevallig geheel abnormale, individueele gevallen hebben waargenomen. Het was dan hun plicht geweest de natuur en het wezen dier abnormaliteit te onderzoeken, deze te vergelijken met de normale gevallen en eerst daarna met hunne voorstellen tot sociale veranderingen voor den dag te komen.

De abnormaliteiten moeten gewaardeerd en behandeld worden als eene soort van ziekte, zij mogen nooit tot punt

1) Giftas I. Stockholm 1884. Bl. 52, 73 en 74.

van uitgang worden genomen voor wetten ten behoeve der gezonde meerderheid. En het *is* abnormaal dat een jongen van 12—14 jaar bezocht wordt door erotische phantasieën.

Op dien leeftijd zijn aan zijn lichaam nauw de eerste teekenen der puberteit merkbaar, en onder die omstandigheden kan geen gezonde en normale jongeling zich bevinden in den door novellenschrijvers beschreven toestand.

Ervarene medici kennen zeer wel voorbeelden van vroegrijpheid zoowel bij jongens als bij meisjes, en het zou goed zijn, indien de ouders of opvoeders bij die — eene uitzondering makende — individuën, den raad inriepen van een geneesheer, in plaats van dezen tot het mikpunt te maken van scherts en gelach, zooals nu dikwijls gebeurt.

De vrouwelijke puberteit kenmerkt zich eveneens door verandering van de stem, door het ontwikkelen van het figuur van het kinderlijke tot het volkomen vrouwelijke type, en eindelijk door het intreden der menstruatie. Laten wij een oogenblik stilstaan bij het laatstgenoemde verschijnsel. Zij is een zeer eigenaardig en karakteristiek verschijnsel bij den mensch; bij geen enkele diersoort komt iets dergelijks voor, en zij heeft bestaan sinds de vroegste oudheid. In de oudste medische oorkonde is van haar gewag gemaakt. ¹⁾

Men heeft de vrouwelijke menstruatie willen vergelijken bij de bronst van het dier, maar eene volkomene gelijkheid van deze beide verschijnselen bestaat niet. Onder bronst behoort men te verstaan een voor verschillende diersoorten op ongelijke, maar voor dezelfde diersoort op bepaalde tijden intredenden toestand van sexueele prikkeling. Dit tijdstip valt steeds op een oogenblik dat er bij de geboorte der jongen, voor dezen zoowel als voor de ouders, ruimschoots voedsel is te vinden. Zulk een bronsttijd bestaat voor de menschen niet. In den bronsttijd ontstaat er bij de dieren behalve sexueele prikkeling, congestie naar de uitwendige geslachtsdeelen

1) Real-Encyclopædie der gesammten Heilkunde. Wien und Leipzig 1881. Band IX. Bl. 8.

en *ovulatie* (het rijp zijn en loslaten van het ei van den eierstok) en daarom valt met deze perioden een duidelijk uitgedrukt conceptie-vermogen samen.

Het is daarentegen volstrekt niet noodzakelijk dat hetgeen men menstruatie noemt (congestie naar en bloeding van de baarmoeder) samenvalt met een bronstproces. Eene gelijkstelling van bronst en menstruatie is wetenschappelijk onhoudbaar, hetzij men de zuiver physische verschijnselen beschouwt of acht geeft op de daarmee samengaande psychische stemmingen.

De menstruatie of de regel, de zuivering der vrouw, bestaat in eene op gezette tijden terugkomende *ovulatie*, gevolgd door eene bloeding der baarmoeder.

Tengevolge dezer veelvuldige eierafstooting kan de vrouw ten allen tijde ontvangen en de geboorten der menschen zijn dan ook vrij gelijkelijk over alle jaargetijden en maanden verdeeld. De bloeding der baarmoeder wordt veroorzaakt door eene aanzwelling en bersting harer slijmhuud, waardoor het blijven en groeien van het bevruchte ei in het moederlichaam worden bevorderd. De bloeding kan worden beschouwd als een gevolg eener natuurlijke entsnede op het organisme van den moederlijken stam. Wordt het ei niet bevrucht, dan wordt het gebroken en verdwijnt spoorloos. De menstruatie blijft tijdens de zwangerschap en zelfs in de meeste gevallen onder het zoogen weg. Over den zoogenaamden climacterischen leeftijd zal ik later meer zeggen. In tegenstelling met de bronstige wijfjes der dieren, hebben de vrouwen in den tijd der menstruatie een tegenzin in sexueelen omgang; een tegenzin die bij de vrouwen aller volken, zelfs bij die welke op den laagsten trap der cultuur staan, voorkomt. ¹⁾

Ik heb zooeven gezegd, dat de geslachtsrijpheid bij verschillende individuen en verschillende rassen niet op denzelfden leeftijd wordt bereikt.

1) H. Ploss. *Das Weib in der Natur- und Völkerkunde*. II Aufl. Leipzig 1887 blz. 249.

Sta mij toe eenige cijfers aan te halen om het tijdstip van den aanvang der menstruatie bij de vrouw in verschillende landen en steden aan te toonen.

Als het gemiddeld getal van eene groote reeks onderzoekingen heeft men gevonden dat dit gebeurt in :

<i>Zweedsch Lapland</i> , met 18 jaar.				
<i>Christiania</i> ,	"	16	"	9 mnd. 25 dagen.
<i>Stockholm</i> ,	"	15	"	6 " 22 "
<i>Kopenhagen</i> ,	"	16	"	9 " 12 "
<i>Göttingen</i> ,	"	16	"	2 " 2 "
<i>Berlijn</i> ,	"	15	"	7 " 6 "
<i>München</i> ,	"	16	"	5 " 12 "
<i>Weenen</i> ,	"	15	"	8 " 15 "
<i>Warschau</i> ,	"	15	"	1 " 23 "
<i>Manchester</i> ,	"	15	"	6 " .
<i>Londen</i> , . . . tusschen		15	"	1 " 4 "
		14	"	9 " 9 "
<i>Parijs</i> ,		15	"	4 " 18 "
		14	"	5 " 15 "
<i>Montpellier</i> ,	met	14	"	2 " 1 "
<i>Marseille</i> ,	"	13	"	11 " 11 "
<i>Corfu</i> ,	"	14		
<i>Madera</i> ,	"	14	"	3 "
<i>Calcutta</i> ,	"	12	"	6 "
<i>Egypte</i> ,	"	10	"	
<i>Sierra Leone</i> ,	"	10	"	

In hetzelfde land wordt ook nog verschil aangetroffen; Israëlietische meisjes beginnen in den regel vroeger te menstrueeren dan andere kinderen; die in de stad opgroeien eerder dan de dorpskinderen, de dochters uit de hoogere standen eerder dan die uit den arbeidersstand. ¹⁾

Ik loop misschien gevaar van u te vervelen, maar ik

1) Ploss, straks aangehaald werk blz. 222 en volg.

moet het nog eens herhalen dat: *het begin der ontwikkelingsperiode niet hetzelfde is als het einde*. Het meisje is nà hare eerste menstruatie nog niet huwbaar. Uit een physisch oogpunt alleen reeds wordt geëischt dat zij de regels minstens twee jaar heeft gehad en dat het groeien in lengte bij haar heeft opgehouden. ¹⁾

Na zulke kennis van de levenswetten en de natuur te hebben opgedaan, vindt men de volgende voorstelling van Strindberg weinig waar:

„Zij was eene veertienjarige vrouw; hare borsten stonden zwellend hoog, alsof zij wachten op kleine begeerige neusjes en kleine pakkende handjes; zij liep zeer veerkrachtig, met wiegende heupen, alsof zij, heden even goed als morgen, een paar kleintjes onder heur hart zou kunnen dragen.” ²⁾

Wij hebben hier met eene uitzondering te doen die wij doctoren beter kennen dan ieder ander. Het komt mij evenwel voor dat de dichters eene andere roeping hebben dan abnormaliteiten te schilderen, vooral ook wijl zij niet als zoodanig worden beschouwd; het groote publiek vat hunne schilderijen altijd op als hadden zij een doel, een zedekundige strekking, als een „*fabula docet*”.

Een huwelijk gesloten vóór de man of de vrouw volkomen ontwikkeld is, is schadelijk zoowel voor de echtgenooten zelve als voor de uit hun huwelijk geboren kinderen.

Het is een feit dat het weerstandsvermogen van gehuwde lieden grooter is dan van ongehuwde; ten opzichte van hen die zeer jong trouwen kan men een tegenovergesteld verschijnsel waarnemen.

Van de 1000 mannen die tusschen de 14 en 20 jaar waren gehuwd, stierven gedurende eene zekere periode 29,3; van 1000 ongehuwde in die zelfde tijdruimte slechts 6,7 procent.

In diezelfde periode was de sterfte onder de vrouwen in Frankrijk de volgende:

1) Vergelijk Kléncke, *Makan*. 2de druk. Stockholm 1884. bl. 109 of 102.

2) *Giftas* I bl. 285.

	van 1000 gehuwde		van 1000 ongehuwde
stierven	15—20 jaar oud	14,0	8,0
"	20—25 " "	9,8	8,5
"	30—40 " "	9,1	10,3
"	40—50 " "	10,0	13,8
"	50—60 " "	16,3	23,5
"	60—70 " "	35,4	49,8 ¹⁾

Uit de onderzoekingen van een anderen Franschman blijkt dat de sterfte onder de mannen, die gehuwd zijn tusschen 15 en 20 jaar, acht maal zoo groot is als onder ongehuwde mannen van denzelfden leeftijd. De ouderdoms-klasse van 20—25 geeft voor de gehuwde mannen eene veel voordeeleriger verhouding, die bestendig wordt in al de volgende ouderdomsgroepen. De tabel over het vrouwelijk geslacht wijst eene groote sterfte aan voor vrouwen die vóór haar 25ste jaar huwen; maar het cijfer daalt voor de gehuwde vrouwen van 25 jaar en daarboven. Zelfs in Zweden is de sterfte onder de zeer jong gehuwde vrouwtjes grooter dan onder de vrouwen van rijperen leeftijd. ²⁾

En het menschelijk geslacht staat in dit opzicht niet alleen; de dierenfokkers in alle landen hebben opgemerkt dat het moeder-dier volkomen ontwikkeld en krachtig moet zijn, zullen de jongen flink wezen. Alhoewel de economie eene vroege vruchtbaarheid eischt, als eene hoogere rente voor het in de dieren gestoken kapitaal, heeft de physiologische ondervinding, als ik het zoo eens mag noemen, den fokkers geleerd dat ongeduld op schade uitloopt.

Het is u bekend dat Zweden, langen tijd geleden, genoodzaakt was buitenlandsche fokdieren in te voeren ter verbetering van de inheemsche rassen der huisdieren. Zou Zweden dan een land zijn waar geen inheemsch en voor de natuurverhoudingen geschikt dier zich kan ontwikkelen en voortbe-

1) Oesterlen, Handb. der med. Statistik. Tübingen 1874, bl. 198 en 194.

2) Emil Svensén, Kvinnofrågan Stockholm 1888, bl. 147. 148 en 151.

staan? Neen, de toestand had niet zoo behoeven te zijn; maar het ligt in den volksaard om reeds vruchten te willen plukken van hetgeen pas is gezaaid, en die vrucht heeft de menschen verleid tot het bevorderen van vroegtijdige paring der inheemsche huisdierrassen, waardoor deze bedorven zijn. En nu was men genoodzaakt om tegen hooge prijzen van andere, in dit opzicht verstandiger volken, zich materiaal voor verbetering der rassen aan te schaffen.

In de vrije natuur ook kan men opmerken dat er vele oorspronkelijke middelen zijn om eene al te vroegtijdige paring te voorkomen; ten deele openbaart zich onder het bezige zoeken naar voedsel en de verdediging tegen vijanden de sexueele aandrift bij de vrijlevende dieren niet zoo vlug als in de broeikasachtige stallen; en dan moeten de mannetjes in den strijd om het bezit der wijfjes de kracht aan den dag leggen die hen tot overwinnaars maakt; ook verkrijgen zij door langzamer groei eerst allengs de vermogens en de schoonheid die hun de gunst van het wijfje waardig maakt.

Maar de geslachtsdrift is sterk, zegt men, en om dat te bewijzen worden er duizenden van waarnemingen opgesomd, om aan te toonen dat het leven van het individu te gering wordt geschat in vergelijking van de instandhouding van het geslacht, en in het licht gesteld hoe de onbedwingbare Eros der natuur de organische wezens drijft om hunne roeping te vervullen, zelfs op gevaar af van eigen ondergang. Men haalt Schiller aan:

„Einstweilen, bis den Bau der Welt
Philosophie zusammenhält,
Erhält sie das Getriebe
Durch Hunger und durch Liebe.”

en ik kan daartegen niets inbrengen; ik wil alleen maar doen opmerken, dat deze geslachtsdrift, hoe sterk zij ook moge zijn, toch niet onoverwinnelijk is, zelfs niet bij onze huisdieren.

Ik noem in het bijzonder de dieren waarvan ik het meeste

weet, namelijk de paarden, en ik kan u verzekeren, wat gij trouwens zelf zeer gemakkelijk zoudt kunnen controleeren, dat men bij een hengst zoowel als merrie gedurende hun geheele leven de bevrediging van geslachtsdrift kan verhinderen, en dit niet alleen bij afgesloofde werkdieren, maar bij paarden welke als weeldeartikel, onder de gunstigste omstandigheden, in de stallen der rijken worden onderhouden.

Het middel daartoe is: behoorlijke voeding, betamelijke arbeid en bestendig bezig zijn, zoodat de aandacht van het beest (als ik het zoo eens mag noemen) niet te veel wordt gevestigd op de gewaarwordingen der geslachtsdrift. Men kan misschien in zulk een geval bij de dieren nu en dan eenige onrust opmerken, eenige prikkelbaarheid, maar deze worden overwonnen door vastheid en goedheid; allicht is eene kleine tuchtiging noodzakelijk, doch het resultaat is bijna altijd het gewenschte, en men verbaast zich hierover wanneer men denkt aan de oorspronkelijke sterkte der overwonnen aandrift.

* * *

De natuur is tegenover den mensch bijzonder onbekrompen geweest. Zij heeft zijn geslachtsdrift en hare bevrediging niet gebonden aan een korten tijd in het jaar. De man en vrouw kunnen ten allen tijde geslachtelijken omgang genieten. Dat de statistiek op twee maxima van geboorten kan wijzen, waardoor een grooter conceptievermogen in de lente en in den laatsten tijd van het jaar wordt aangetoond, is niet zoo zeer het gevolg van eene verhoogde geslachtsdrift en meerderen omgang der geslachten in die perioden, maar veeleer hiervan dat de vrouw onder de rust en mindere bezigheid, die voor haar op het kerstfeest volgt, en onder het ontwakende leven der natuur het gemakkelijkst ontvangt.

De natuur heeft echter het geslachtsleven niet gegeven als een op zich zelf staanden vorm van genot; neen, bij het dier zoowel als bij den mensch is het *geslachtsgenot* innig verbonden met de *voortplanting* en de *zorg voor het nageslacht*.

De ontwikkeling en beschaving hebben, wat den mensch betreft, met dezen samenhang rekening gehouden; met den verhoogden eisch naar alle gemakken des levens zijn er nieuwe factoren ingetreden, waardoor de huwelijken over het algemeen later worden aangegaan. De kerkelijke en wettelijke bepalingen bij het sluiten van een huwelijk, de plechtige viering der bruiloft, de bruidsschat, het streven om de toestemming der ouders te verwerven en meer andere dingen hebben daartoe zeker het hunne bijgedragen. Als het sluiten der huwelijken niet *al te* lang wordt opgeschort, valt er tegen de late huwelijken niets te zeggen. De beschaafde mensch kan niet een huwelijk aangaan en gaat dit niet aan op denzelfden leeftijd als een wilde; onze geheele ontwikkeling of liever cultuurstaat zou daardoor op het spel worden gezet. Beiden, de man en de vrouw, hebben een langen tijd van ontwikkeling noodig om hunne zedelijke vermogens tot rijpheid te laten komen.

Den meesten menschen ontbreekt, helaas, alle kennis omtrent den leeftijd waarop de huwelijken werkelijk worden gesloten, en ik zie mij daarom genoodzaakt eenige dorre getallen op te sommen, omdat wij anders een bepaald uitgangspunt voor onze redeneering zouden missen. Ik weet zeer goed dat men over de onvertrouwbaarheid der statistiek spreekt, maar ten opzichte van zulk een eenvoudig, duidelijk gebied als de bevolkings-statistiek kan daarvan bijna geen sprake zijn. Menigeen verkeert in den waan dat de leeftijd waarop de huwelijken bij ons worden gesloten, van jaar tot jaar stijgt; dit is echter niet het geval. Wel zijn de huwelijken van mannen en vrouwen onder de vijftiengjarige sedert 1830 verminderd, maar deze vroege huwelijken maken bij ons nog 36 pct. van het geheele aantal uit, terwijl zij in Engeland en Sardinië meer dan 50 pct. uitmaken. Beieren daarentegen kan slechts op 21 pct. wijzen. ¹⁾

1) Hellstenius. Studier i jemförande befolkningsstatistik. Stockholm 1874, bl. 95.

De gemiddelde leeftijd bij het aangaan van de huwelijken is in het laatste vierendeel der eeuw geweest als volgt:

	voor mannen,	voor vrouwen,
1861	30,91 jaar.	28,49 jaar.
1862	30,92 "	28,48 "
1863	30,93 "	28,43 "
1864	30,81 "	28,26 "
1865	30,87 "	28,47 "
1866	30,86 "	28,32 "
1867	30,73 "	28,07 "
1868	30,78 "	28,20 "
1869	30,80 "	28,23 "
1870	31,15 "	28,47 "
1871	31,15 "	28,53 "
1872	31,22 "	28,56 "
1873	31,11 "	28,41 "
1874	31,17 "	28,40 "
1875	31,14 "	28,38 "
1876	31,15 "	28,34 "
1877	30,89 "	28,20 "
1878	30,80 "	28,02 "
1879	30,72 "	27,85 "
1880	30,33 "	27,58 "
1881	30,19 "	27,47 "
1882	30,30 "	27,60 "
1883	30,23 "	27,47 "
1884	30,22 "	27,57 "
1885	30,03 "	27,40 "
1886	30,12 "	27,45 "

Het zou mij te ver voeren indien ik hier uitweidde over de oorzaken die tot het stijgen of dalen van de aangevoerde cijfers hebben meegewerkt, ik wijs er in het voorbijgaan slechts op dat deze tabel geen ontmoedigenden

1) Sveriges officiela statistik.

indruk mag maken. Wij zien er toch uit dat ondanks eene verhooging in het midden, de leeftijd voor het sluiten van de huwelijken in een kwarteeuw voor de mannen is gedaald met bijna een geheel jaar, en voor de vrouwen met meer dan een jaar.

Nog eenige zulke perioden en wij zullen het doel onzer wenschen zijn genaderd. Men moet bij deze cijfers wel in het oog houden dat zij slaan op *alle* aangegane echtverbintenissen, ook op de tweede en derde, en dat het er voor een sociaal-ethisch doel vooral op aankomt om den leeftijd te weten waarop *de eerste* huwelijken werden gesloten. De cijfers hiervoor zijn in ons land niet nauwkeurig berekend, maar vakmannen nemen aan dat de gemiddelde leeftijd twee jaar vroeger is dan die der algemeene lijst. Bij het sluiten van een eerste huwelijk zou dus een Zweedsche man gemiddeld pl. m. 28, eene Zweedsche vrouw pl. m. 25½ jaar zijn, een leeftijd dien men niet ongunstig kan noemen.

Ter vergelijking deel ik hier eenige cijfers van andere landen mee:

	Huwelijksleeftijd:			
	in het algemeen,		b/h.sl.v/h. 1e huwelijk,	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
<i>Frankrijk,</i>	30,17	26,07	28,40	25,30 ¹⁾
<i>Engeland,</i>	28,01	24,42	26,00	24,07
<i>Denemarken,</i>	31,50	28,50	26,00	23,10

De cijfers beteekenen natuurlijk de jaren.

In Denemarken is sedert 1885 de gemiddelde leeftijd onafgebroken gedaald.

Het is zeker niet onmogelijk dat voor ons volk de Engelsche en Deensche cijfers bereikt zullen kunnen worden; en wanneer later elke trouwlustige jonkman eene huishouding kan opzetten op 26-jarigen leeftijd, en ieder jongmeisje

1) National-oekonomisk Tidsskrift Band XVI, bl. 90.

de bruid kan worden met 23 à 24 jaar, dan zie ik geene reden om in die richting groote veranderingen te wenschen.

Maar, aldus zegt men, dit zijn nu de verhoudingen voor het land en het volk in het algemeen; wanneer er echter sprake is van de zoogenaamde beschaafde klassen, wanneer de gemiddelde leeftijd eens uitgerekend werd voor de studeerenden, voor de academisch ontwikkelde mannen en de met hen gelijkgestelden, dan zou men zien dat het huwelijk niet wordt aangegaan dan tusschen het dertigste tot en met het veertigste jaar. ¹⁾

Om deze tegenwerping te beantwoorden, kunnen wij ons niet beroepen op officieele statistieke opgaven.

Ik heb mij daarom van een ander middel bediend, dat hoe langer zoo meer toegepast, op deze en soortgelijke vragen een antwoord zal vermogen te geven. Men kan zich namelijk uit particuliere historische aantekeningen en uit geslachtsboeken van verschillende families, een uitgebreid statistisch materiaal verschaffen en dit op verschillende wijzen bewerken. Ik zelf heb ten dien einde enkel de kerkboeken van het stift Lund, „De geschiedenis der Zweedsche doctoren” ²⁾ en den kalender van den adel van 1888 bestudeerd.

Voor het personeel van den geestelijken stand, van het stift Lund, dat zich zooals men weet, in het algemeen niet in de gunstigste omstandigheden bevindt tot het aangaan van vroegtijdige huwelijken, heb ik bevonden, dat van de 244 gevallen, die ik naging, de gemiddelde leeftijd waarop het eerste huwelijk werd gesloten, op 35,9 jaar moet gesteld worden.

Van de meegedeelde huwelijken zijn er 52 vóór het 30ste jaar, 145 voor het 40ste, 38 voor het 50ste en 9 later dan het 50ste jaar aangegaan.

Van de 576 Zweedsche geneesheeren traden er 105 vóór het 30ste jaar, 395 voor het 40ste, 67 voor het 50ste en 9 na het 50ste jaar in het huwelijk.

1) Vergelijk Styrbjörn. Starke Mannens äktenskapsålder. Stockh. 1888, bl. 8.

2) Vervolg. Uitgegeven door Wistrand, Bruzelius en Edling. Stockholm,

De gemiddelde leeftijd bij het sluiten van het huwelijk was 34,2 jaar.

In den kalender van den adel wordt de ouderdom opgegeven van 2073 mannen, waarop zij voor de eerste maal in het huwelijksbootje stapten.

847 deden dit vóór het 30ste, 1001 tusschen de 30 en 40, 201 tusschen 40 en 50, en 24 op of na de 50 jaar. De gemiddelde leeftijd was 31,5 jaar.

Als wij nu de hierboven meegedeelde cijfers eens wat nauwkeuriger nagaan, vinden wij, dat de gemiddelde leeftijd bij het aangaan van het eerste huwelijk, voor al de berekende bevolkingsgroepen stijgt tot een hooger cijfer dan voor de bevolking in het geheel. Dit is trouwens eene zeer natuurlijke verhouding. De mannen die tot grondslag hebben gediend voor de gegevene speciale berekeningen, moesten zich door eene meer of minder langdurige studie voorbereiden tot het ambt, den dienst, het beroep dat zij zich uit neiging of met het oog op familie of geslacht hadden gekozen. Daarbij komt nog dat de in staatsdienst tredende jongelieden, nu eens wat langer dan weer wat korter, zich in zeer afhankelijke omstandigheden bevinden, die het aangaan van een huwelijk beletten, zelfs al zou het vermogen van de jongelieden dit toelaten.

Eene vergelijking van de ongelijke groepen brengt aan het licht, dat de leeraarsstand (althans in het stift Lund) zich in de ongunstigste positie bevindt. Met de Zweedsche doctoren is het iets beter gesteld, ja, in aanmerking genomen den leeftijd waarop het laatste examen wordt afgelegd, moet men hunne positie eene gunstige noemen. Twee, drie jaar toch nadat men zelfstandig werkzaam is opgetreden, eene familie te kunnen onderhouden, mag men niet „slecht” noemen.

De jonge adellijke lieden huwen nog eerder. Mogen al sommigen daartoe in staat gesteld worden door het vermogen dat de familie nog bezit, zeer zeker geldt dit niet voor allen, ja zelfs niet voor het meerendeel; door eene nauwkeurige bestudeering van genoemden kalender zal men zien dat de huwelijken even goed worden aangegaan door jonge mannen

die in zeer bescheidene omstandigheden leefden, als door de rijke erfgenamen. Het kan echter niet worden ontkend dat er op al die berekeningen een storende invloed wordt uitgeoefend door personen die eerst op zeer hoogen leeftijd gaan trouwen.

Wanneer het eerste huwelijk niet gesloten wordt voor tusschen de 50—67 jaar, dan heeft men niet het recht de maatschappelijke verhoudingen daarvan de schuld te geven, vooral niet als de mannen, die zoo lang wachtten, overste, directeur-generaal of proost waren.

Op grond van de gegevens die ik in sommige kringen heb verzameld, vind ik vrijheid om te zeggen, dat de jongelieden van den tegenwoordigen tijd eerder huwen dan die van het vorige geslacht. Ik heb zelfs voor de beschaafde standen geene verhooging van den gemiddelden leeftijd kunnen opmerken, maar — op statistieke gegevens voor bovengenoemde meening kan ik nog niet wijzen.

* * *

Hij die vragen behandelt der sexueele hygiëne, moet natuurlijk bereid zijn om op eene duidelijke wijze zijne meening te zeggen over *monogamie* en *polygamie*.

Vele schrijvers hebben getracht te bewijzen dat de natuur van de geslachtsverbintenissen zich uit de *promiscuïteit* of het algemeen *hetaerisme*, tot wettelijke polygamie en eindelijk tot monogamie heeft ontwikkeld. In betrekking tot de algemeene geldigheid van dezen regel, blijven zij ons echter het bewijs schuldig.

De vergelijkende ethnographie is zoowel in betrekking tot het geslachtsleven als tot andere vragen een nog zoo weinig bewerkt veld, dat men daaruit nu nog niet den stamboom van het huwelijk mag construeeren. ¹⁾

Uit reeds nu toegankelijke gegevens wordt bewezen dat de geschiedenis van het huwelijk zich bij verschillende, menig-

1) Vergel. H. Hoffding, Etik. Kjöbenhavn 1887. bl. 171.

maal zelfs bij verwante en op denzelfden graad van cultuur staande stammen, in zeer ongelijke richting heeft ontwikkeld; dat men bij den een de huwelijken zeer goed geregeld, en trouw in hoogen graad aanwezig vindt, terwijl bij den ander op dit punt de grootste lichtzinnigheid heerscht.

In een onlangs uitgegeven werk van *C. N. Starcke* wordt op grond van een veelomvattend materiaal aan detailkennis beweerd, dat slechts uit onbekendheid met de levenswijze en aard der wilden de theorie kan worden verkondigd, dat deze voortdurend aan geslachtshartstocht lijden, om dan daarop de leer der promiscuïteit als de oorspronkelijke geslachtsverhouding te bouwen. Naar de meening van dienzelfden schrijver kwamen monogamische huwelijken reeds voor ondenkbare tijden veelvuldig voor, en deze regelmatige verbintenissen waren een natuurlijk gevolg der noodzakelijkheid om als man en vrouw den arbeid te deelen, en uit de behoefte: éene huishouding te vormen. De promiscuïteit in de geslachtsverhoudingen blijkt een later bijkomende toestand te zijn, eene uiting van de meer ontwikkelde familie- of *clan*-geest, die nu en dan in het huwelijk het eigendomsrecht der contractanten op elkanders persoon betwist.

Als wij, om te beginnen, de natuur naar hare meening vragen, dan antwoordt zij in de eerste plaats, dat zij onder bijna alle normale verhoudingen er naar streeft het evenwicht tusschen de geslachten te bewaren. Dit doet zij niet zóó dat zij van beide geslachten evenveel leden schept, maar dat zij met het oog op de grootere sterfelijkheid der jongens, deels onder de verlossing, deels in latere perioden, eerst een groot aantal mannelijke vruchten teelt; het overwicht is zoo beteekenend, dat ondanks het meerdere gevaar voor de jongetjes om tijdens de verlossing te sterven, de levend geborene toch in alle landen en bij alle bekende volken het aantal kinderen van het vrouwelijk geslacht overtreffen. Er is bijna geene statistieke wet meer van alle kanten bewezen en bevestigd dan deze: dat er meer jongens dan meisjes worden geboren. Dit geldt in het algemeen, en voor zoover betrouwbare

opgaven strekken, voor *alle landen, alle klimaten, alle rassen.* ¹⁾

De verhouding der levend-geborenen staat van 105,83 jongens tot 100 meisjes, van de dood- en levend-geborenen van 106,30 jongens tot 100 meisjes. Gaat men de getallen der dood-geborenen na, dan vindt men in Frankrijk: 145 jongens tegen 100 meisjes, in Holland 129 jongens tegen 100 meisjes. In Zweden is de verhouding 131 tegen 100. Men heeft tevens opgemerkt dat het hoogere jongenscijfer der levend-geborenen geenszins constant is op verschillende plaatsen. Zoo staat b. v. in Zweden Jemtlandsleen ver boven aan, met 1064 jongens tegen 1000 meisjes, in Stockholm is het verschil het kleinst: 1014 tegen 1000. In den regel is het jongenscijfer boven dat der meisjes in de dorpen het grootst, in de groote steden het kleinst.

Daarop is onder meer in de steden ook het groote aantal onechte geboorten van invloed, want daaronder zijn betrekkelijk zeer weinig jongens. ²⁾

Op die eigenaardige verschijnselen zijn natuurlijk eene menigte hypothesen gebouwd. Men heeft over de oorzaken van dit verschil gepeinsd en gedacht sinds de wetenschap nog in hare windselen lag. Het is misschien niet raadzaam van de vele verklaringen die men heeft trachten te geven, er meer dan een aan te halen. Ik kies daartoe de Hofacker-Sadlersche hypothese volgens welke de oudste der echtgenooten aan het kind zijn geslacht zou geven, zoodat in een huwelijk waar de vader het oudst is, de jongens, waar de moeder de meerdere in jaren is, de meisjes de overhand zouden hebben.

Deze opvatting is evenwel door nadere, nauwkeurige statistieke opgaven niet bevestigd.

Noirot, Legoyt en *Breslau* zijn door hunne onderzoekingen tot een juist tegenovergestelde slotsom gekomen. ³⁾

Mij komt het op zoölogische en andere analogieën zeer

1) Hellstenius aangeh. werk, bl. 103.

2) Hellstenius aangeh. werk, bl. 104.

3) Oesterlen, aangeh. werk, bl. 169.

waarschijnlijk voor dat in een gegeven conceptie-geval door den sexueel sterkste der echtgenooten het geslacht van het kind wordt bepaald, onder dien verstande evenwel dat er, wanneer de man het sterkst is, een *meisje* wordt geboren en omgekeerd bij een sterkere vrouw een jongen. ¹⁾

Zeer eigenaardig is het streven der natuur om het verbroken evenwicht in de getsalsterkte der geslachten te herstellen. De grootste invloed wordt hierop natuurlijk door den oorlog uitgeoefend en na een verderflikten krijg is dan ook de verhouding zeer verschillend van die welke bij de vorige volkstelling werd vastgesteld.

Nooit was in Zweden de wanverhouding grooter dan na den oorlog onder Karel XII, toen er naar men meent, 1250 vrouwen op 1000 mannen werden gevonden.

Het evenwicht werd weer hersteld door een veel grooter aantal geboorten van het mannelijk geslacht, zoodat er gevonden werden in

	Mannen.	Vrouwen.
het jaar 1760	1000	1120
” ” 1770	1000	1097
” ” 1780	1000	1081
” ” 1790	1000	1090 ²⁾
” ” 1800	1000	1084
” ” 1810	1000	1097 ³⁾
” ” 1820	1000	1085
” ” 1830	1000	1076
” ” 1840	1000	1070
” ” 1850	1000	1064
” ” 1860	1000	1059
” ” 1870	1000	1067 ²⁾

Hetzelfde verschijnsel wordt door statistieke opgaven van andere landen geconstateerd.

1) Vergel. Ploss aangeh. werk, bl. 471.

2) Oorlog tusschenbeide gekomen.

3) Na landverhuizing op groote schaal.

Zoo waren er in Frankrijk na de Napoleontische oorlogen:

		Mannen.	Vrouwen.	
		1000	1059	
In de jaren	{	1836	1000	1037
		1859	1000	1010
		1861	1000	1001

De in 1872 gehouden volkstelling gaf weer 1000—1008.

Duitschland had in

het jaar 1864, 1000 mannen tegen 1018 vrouwen.

„ „ 1867, 1000 „ „ 1026 „

„ „ 1871, 1000 „ „ 1037 „

Vele soortgelijke voorbeelden zou men kunnen aanvoeren.

* * *

Ik heb gezegd, dat van de geboorten het aantal jongens het grootst is; maar wij zien bij de volkstelling steeds dat de vrouwen de mannen in getalssterkte overtreffen. Er moeten dus van het mannelijk geslacht meer sterven of door andere oorzaken uit het land worden verwijderd. Behalve den oorlog werken daartoe deels de gevaarlijker beroepen mee, die de man uitoefent (visschen, zeevaart, mijnwerk) deels de emigratie, waaraan het meest door jongelingen wordt deelgenomen.

Toch is de verhouding in Zweden zóó dat het mannelijke geslacht in de jaren van 15—20 een klein overwicht heeft: 1000 tegen 997. Eerst in het volgende stadium van den leeftijd tusschen de 20—25 jaar zijn er 104,9 vrouwen tegen 100 mannen, en dit overwicht wordt vervolgens steeds grooter. 1)

Zweden is een der landen waar de verhouding der getalssterkte tusschen de geslachten het ongunstigst is.

1) Hellstenius aangeh. werk, bl 49.

Gerekend naar de laatste volkstellingen werden gevonden in :

	Mannen.	Vrouwen.
<i>De Engelsche Monarchie, . .</i>	1000	1046
<i>Het Duitsche Rijk,</i>	1000	1037
<i>Noorwegen,</i>	1000	1036
<i>Denemarken,</i>	1000	1026
<i>Frankrijk,</i>	1000	1008
<i>België,</i>	1000	999
<i>Italië,</i>	1000	998
<i>Noord-Amerika,</i>	1000	978

Indien men in Zweden de numerieke verhouding tusschen de geslachten wilde verbeteren, zou men er naar moeten streven het aantal onechte geboorten tot een minimum te beperken, om het verschil in leeftijd tusschen hen die met elkaar in het huwelijk treden te verminderen, verder zorgen voor eene betere *lichamelijke* opvoeding van het vrouwelijke geslacht, en tevens aanmoedigen tot landverhuizing van vrouwen.

Daar dit numerieke verschil der geslachten niet constant is, en het kleinst in plaatsen waar men eenvoudiger en zedelijker leeft dan in de groote steden, mogen wij veilig aannemen dat wij hier, evenmin als in betrekking tot de cijfers voor het sterftegeval van groote kinderen, niet te doen hebben met *eene orde der natuur maar met een maatschappelijke factor*.

De oorzaak van dit verschijnsel is deels te zoeken in de ziekten van de genitaliën, waarover ik in mijne tweede lezing zal spreken, deels ook in de verwoestingen door den alcohol veroorzaakt, die voor het tegenwoordige niet het doel van onze onderzoekingen uitmaken.

Dat deze twee plagen van het geciviliseerde leven de eigenlijke oorzaak zijn der stoornis in de natuurlijke numerieke verhouding der geslachten, is geen los vermoeden maar een door de statistiek bewezen feit.

T W E E D E L E Z I N G.

De zoogenaamde polygamische neigingen van den man. — Onderzoek daaromtrent. — De verhouding in Islamietische landen. Typen van sexueelen hartstocht. — De gevolgen van polygamie. — Het bedwingen der geslachtsdrift eene cultuurkracht. — Shakespeare's beschouwing daarover. — De positie der vrouw als jonggehuwde. — Natuurlijke onderbreking. — Echtelijke omgang. — Onderbreking door ziekte. — Echtelijke trouw. — Regelen voor jonggehuwden. — De verkeerde opvatting der vrouw over hare positie als echtgenote. — Echtelijke levensregelen. — Het meer of minder intensieve vermogen om geslachtsgenot te smaken. — Verschillende vrouwen-typen. — De leefwijze van ongehuwde mannen. — Citaten uit de tegenwoordige literatuur. — Ziekten door onthouding. — De invloed van de literatuur op de zeden. — Een bewijs voor die stelling. — Onzedelijke invloeden van andere soort. — Verlovingen. — Preventieve middelen. — Onderzoek van die middelen. — Vermeerdering der bevolking.

Wij hebben in de vorige lezing gezien, hoe volhardend de natuur er naar streeft om het numerieke evenwicht tusschen de geslachten te herstellen en zodoende de eerste voorwaarde genoemd voor eene *werkelijke monogamie*. Ik wil daarmee niet zeggen dat het noodzakelijk was hiervoor het empirisch bewijs te leveren. Ik zal andere bewijzen bijbrengen, maar eerst wil ik de opmerkingen die er tegen gemaakt zijn beantwoorden.

Van verschillende kanten heeft men hooren beweren dat de man van nature *polygamisch*, de vrouw daarentegen *monogamisch* zou zijn.

Uitstekende geesten hebben zich tot tolk gemaakt van die opvatting, en onnadenkende napraters hebben haar als tot een onweerlegbaar geloofsartikel verheven. Als *prototype* der eersten noem ik den wijsgeer *Schopenhauer*. Deze tracht zijne stelling onder anderen door de volgende tirade te bewijzen, die ik het liefst in zijne eigene taal weergeef.

„Die Liebe des Mannes sinkt merklich von dem Augenblick an, wo sie Befriedigung erhalten hat; fast jedes andere Weib reizt ihm mehr, als das welches er schon besitzt; er sehnt sich nach Abwechslung. Die Liebe des Weibes hingegen steigt von eben jenem Augenblicke an. ¹⁾

Schopenhauer meent dat dit een vaststaande natuurorde is, die bovenal de instandhouding van het geslacht beoogt.

De man kan, namelijk bij verschillende vrouwen, een honderd kinderen in het jaar verwekken, de vrouw maar aan één het leven schenken.

Het sophistische en phraseachtige dier geheele redeneering valt bij eene nauwkeurige beschouwing terstond in het oog.

Schopenhauer ziet heel eenvoudig de numerieke gelijkheid der geslachten voorbij. Werden er oorspronkelijk dubbel zoovele vrouwen gevonden als mannen, dan zou men genoopt worden eens over de mogelijkheid van het geval na te denken, maar onder de bestaande verhoudingen kan de polygamische drang van den man naar afwisseling, indien hij door de groote meerderheid natuurlijk werd bevredigd, enkel leiden tot *promiscuïteit* of *hetaerisme*, iets waardoor de vruchtbaarheid en het weerstandsvermogen van het geslacht niet zouden worden bevorderd. Toch kan niet worden ontkend dat het groote verschil tusschen de mannelijke en vrouwelijke geslachtsdrift zeer onnatuurlijk schijnt.

Wij zien polygamische en monogamische dieren, maar

1) Die Welt als Wille und Vorstellung. Leipzig, Brockhaus 1884. II. bl. 543.

overal komen de mannetjes en vrouwtjes in hunne driften en begeerten met elkaar overeen. De hinden van het kroonhert verteren wederkeerig niet van jaloezie: zij maken niet uitsluitend aanspraak op zijn gezelschap en bescherming. De ooievaar, de nachtegaal en vele andere vogels hebben geene behoefte aan afwisseling en zuchten niet om de heerlijkheden van een haremleven. Het zoude dus alleen bij de menschen zijn, bij de meest ontwikkelde diersoort der schepping dat de natuur de mannetjes en vrouwtjes met zulke verschillende driften had begiftigd dat er geene verzoening mogelijk ware.

Ondanks alle gekruiste erfelijke eigenschappen van vader op dochter, van moeder op zoon, ondanks eene gemeenschappelijke opvoeding en ontwikkeling, zou dit verschil steeds blijven bestaan en een bijzonder, niet uit te wisschen kenmerk der geslachten zijn! De voortplanting zou voor de vrouw behalve de gevaren en pijn, een voortdurenden drang naar echtelijke trouw meebrengen, die nooit kon worden bevredigd. De *monogame* man zou in dat geval moeten beschouwd worden als eene onnatuurlijke uitzondering en de eerste natuurlijke ethische eisch zou zijn hem aan te sporen tot het zoeken van galante avonturen.

In trouwe! zonder te denken aan de doelmatigheid der natuur, vreezen wij toch, dat het menschelijk geslacht door zulk eene onverzoenlijke scheiding ver verwijderd zou raken van het pad waarop verbeteringen mogelijk zijn, waarop wij eene wel toegeruste soort zouden krijgen, die kans had in den strijd om het bestaan te zegevieren.

Ik ben van oordeel, dat Schopenhauer zoowel door de straks aangehaalde tirade, als door zijne overige wijsgeerige beschouwingen over de sexueele verhoudingen, eerlijk het oordeel heeft verdiend dat daarover door tot oordeelen bevoegde personen is geveld, namelijk, dat zij altemaal foutief zijn en onsmakelijk in hare consequenties.

Er wordt verteld dat Napoleon eens gezegd heeft, dat ééne vrouw onmogelijk voldoende kan zijn voor één man. Zij kon zijne vrouw niet zijn (d. w. z. geen sexueele gemeen-

schap met hem oefenen) wanneer zij menstrueerde, zwanger was, of ziek, enz. enz. en dáárom behoorde een man meerdere vrouwen te hebben.

Gaat men van zulk een standpunt uit, dan is het noodzakelijk dat de man zich een harem aanschaffe, groot genoeg om zeker te zijn dat ten minste ééne zijner sultanes niet aan bovengenoemde beletselen lijdt, iets wat misschien niet zoo gemakkelijk te verkrijgen zou zijn.

Onder de Mohammedanen heerscht polygamie; de Mormonen hebben een poging gedaan haar onder beschaafden vorm te doen herleven; maar bij de eersten is het bijna uitsluitend een voorrecht van stand en rijkdom, bij de laatsten was het slechts een privilegie voor de hoogstegeestelijke waardigheidsbekleeders.

In de Turksche maatschappij waar een groot deel der bevolking in polygamie leeft, merkt men vele stoornissen op in de numerieke verhouding der geslachten. Er *worden veel meer jongens geboren* dan in andere beschaafde landen, en aan den door de zeden gebillijkten huwelijkseisch kan niet worden voldaan zonder roof of koop van vrouwen, of het castreeren (eunuchen) van mannen. ¹⁾

Zij, die zooveel praten over polygamie en polygamische driften van den man, behoorden toch in dat opzicht ook rekening te houden met de wenschen der vrouw, niet met den drang der vrouw naar trouw, maar met den zuiver physieken, sexueelen eisch, n.l. of zij zich wil en kan vergenoegen met een *deel* van den man in plaats van een *geheel* man, en als men ten dien opzichte te rade gaat met de ervaring, zal men zien dat voor verreweg het meerendeel één man en ééne vrouw het best met de wenschen der beide echtgenooten overeenkomt.

Het verdient opgemerkt te worden dat het huwelijk eene soort van eigendomsrecht insluit dat nimmer tot volle ontwikkeling kan komen in polygamische verhoudingen, 't zij

1) Vergel. Oesterlen aangeh. werk, bl. 164. — Real-Encyklop. der med. Wiss. Bnd. IV bl. 326.

deze zich voordeden onder den vorm van polyandrie of polygynie (veelmannerij en veelwijverij). Er bestaat eene zeer natuurlijke en gerechtvaardigde *ijverzucht*, d. w. z. een drang naar het uitsluitend echtelijk recht op den persoon met wien een huwelijk werd aangegaan.

De sterkte der menschelijke geslachtsdrift, de eischen ten opzichte van het voorwerp om die drift te bevredigen, vertoonen in bijzondere gevallen groot verschil.

In de geschiedenis vinden wij gewag gemaakt van personen die met eene enorme geslachtsdrift waren begiftigd. Zij zijn, de eene zoowel als de andere, niet maathoudend geweest. Als ik onder hen eenige vertegenwoordigers moest noemen, zou ik onder de mannen keizer *Nero* kunnen kiezen en onder de vrouwen keizerin *Messalina*. In hoeverre deze beiden normaal waren kan ik hier met stilzwijgen voorbijgaan. De maatlooze begeerte is zelfs opgenomen en tot onderwerp gemaakt niet alleen in de mythologie der verschillende landen, maar ook in allerlei volkslegenden.

Ik herinner hier enkel aan de typische Don-Juan-sage en zijn tegenhanger in de Tannhäuser-episode. In de eerste wordt de onmatigheid van den man, in de laatste die der vrouw geschilderd; maar terwijl Don Juan als een echt mensch van vleesch en bloed wordt voorgesteld, is de Venus uit de Tannhäuser een wezen van eene andere soort. Misschien spreekt hieruit een schemerig bewustzijn dat eene vrouw meer nog dan een man haar wezen moet verkrachten om tot zoo iets te vervallen.

* . *

Ik heb straks gezegd dat de menschelijke geslachtsdrift niet aan zekere jaargetijden en omstandigheden is gebonden, dat de natuur den mensch, zeer royaal, in staat heeft gesteld om ten allen tijde te genieten door hare bevrediging. Maar daaruit volgt geenszins dat de mensch steeds bereid moet zijn om zich dat genot te verschaffen. Integen-

deel schijnt een voortdurend voldoen aan de geslachtsdrift nadeelig te zijn voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid van den mensch.

Dit wordt b. v. opgemerkt bij de vermogende heeren in Turkije. Zij onderscheiden zich in dit opzicht in hoogen graad van de massa der bevolking; de mannen van het volk dragen den stempel van gezondheid en kracht, maar men ziet het den Turkschen *effendi's* aan dat zij ontzenuwd en bloedarm zijn. Door hun vroegtijdig begonnen *harempraktijk* hebben zij het vermogen verworven om de fysieke voorrechten en gebreken der vrouw op te merken, een vermogen waarop een Westersche roué ijverzuchtig zou kunnen worden, maar levenslust en levenskracht hebben zij verloren.

Van het private leven wordt die zwakheid in het openbare als overgebracht, en het lijdt geen twijfel dat de zieke mannen „minder zwak zouden zijn, indien de zonen van het land iets van de *inexhausta pubertas* bezaten, die Tacitus schildert als een der uitstekendste trekken van de oude Germanen.”

Ook in andere landen worden dezelfde verschijnselen waargenomen. In de vroegere slavenstaten van Noord-Amerika was, naar vele vertrouwbare reizigers mededeelen, de kracht der mannelijke jeugd door geslachtsomgang verteerd en bedorven. In Brazilië merkt men, volgens hetgeen een Scandinavisch medicus mij op het medisch congres in 1884 vertelde, eveneens eene soortgelijke *degeneratie* van het mannelijke geslacht op, terwijl het vrouwelijke geslacht, dat tengevolge der traditioneele levensbeschouwing zijne lusten moest beheerschen, physisch en psychisch eene oneindig betere gezondheid geniet.

De Europeesche schrijvers die zoo vurig ijveren voor vroegtijdigen geslachtsomgang, zullen zich wel geen beteren staat van zaken kunnen denken dan dat eene frissche slavine tot genotvoorwerp wordt gegeven aan een jongen man. De ervaring echter spreekt in een anderen toon. De natuur wil dat de man de gunst eener vrouw zal winnen en verdienen. Wanneer de maatschappelijke verhoudingen

haar hem schenken zonder eenigen strijd, wordt er gezondigd tegen de natuur, en de eigenaar der slavin lijdt daarbij mischien meer schade dan de slavin.

Aangaande polygamie dient verder nog te worden opgemerkt dat indien het eigendomsrecht, het opvoeden der kinderen, enz. in het vervolg ook aan de familie gebonden zouden zijn, de polygamie enkel een voorrecht der rijken en der hoogere standen zou kunnen wezen, terwijl het toch niet zeker is dat de sexueele lusten en driften van een man steeds in eene bepaalde verhouding tot zijne maatschappelijke positie zouden staan.

Dit is door den uitersten vleugel der socialisten reeds duidelijk ingezien. Zij ijveren daarom, zeer consequent, voor de opheffing der huwelijken; zij willen dat de verbintenis der geslachten alleen zal worden geregeld naar de min of meer vluchtige grillen der individuen, en tevens dat alle kinderen zullen worden opgevoed in publieke gestichten.

Een schrijver van anderen rang en school dan de zoeven genoemde volksleiders, *Georg Brandes*, heeft niet gearzeld den volgenden wensch uit te spreken: dat de erotische echtelijke verhouding een geheel private aangelegenheid mocht worden en de ontwikkeling zoo ver mocht komen dat niemand zijn eigen kind in den steek liet. ¹⁾

Door zulk eene phrase toont de schrijver dat hij de ontwikkelingsgang der cultuur geheel verkeerd opvat. Hij wordt een reactionnair van de ergste soort, een reactionnair, die in deze speciale quaestie duizenden van jaren bij zijnen tijd ten achter is, ja ten achter bij de kindsheid der menschelijke maatschappelijke samenleving.

In onzen tijd, die, met recht, hecht aan de leer der erfelijkheid, is het zeker een *atavisme* de gemeenschap der geslachten tot eene zuiver private aangelegenheid te willen maken.

Dit vloeit voort uit de valsche opvatting dat geslachtsgenot

1) Pilskueren. II bl. 502.

behoort tot de algemeen menschelijke rechten, eene opvatting die een vluchtige blik in het leven der natuur moest hebben uitgeroeid.

In tegenstelling met hetgeen Georg Brandes zegt, leg ik klem op de volgende stelling die door de ervaring niet wordt gelogenstraft:

Evengoed als het bestaan der geslachtsdrift eene groote natuurlijke kracht tot ontwikkeling is, is de tijdelijk (ja, zelfs de volstrekt) bedwongene geslachtsdrift eene zedelijke cultuurkracht van buitengewone beteekenis.

Indien ik mij in dit opzicht op een gezaghebbende zou willen beroepen, zou ik zeker niemand beter kunnen aanhalen dan *William Shakespeare*.

In „*Cymbeline*”, een zijner beste drama's, komt misschien de mooiste vrouwentype voor, die hij heeft geteekend, *Imogen*, de koningsdochter, gehuwd met *Leonatus Posthumus*. Van haar geeft de echtgenoot de volgende verklaring:

- Mij weerde zij het wettige genot,
- En bad vaak haar te sparen; deed dit met
- Een schaamteblos zoo lieflijk, dat zelfs de oude
- Saturnus waar' verward,

(2e Bedrijf 5e Tooneel.)

Ik weet ternauwernood welk een groot gewicht ik zou willen hechten aan die regels en de daarin vervatte levensbeschouwing.

Shakespeare, die meer dan ooit eenig ander dichter zich ten tolk maakte van der liefde eisch en drang, hij wijst er hier op, dat een onbepaald bezit gevaar kan meebrengen voor het karakter; dat het genieten van hetgeen men zijn eigen noemt, moet worden beheerscht en beteugeld door een fijngevoeligheid, die het eerst ontspruit bij de vrouw, maar waaraan de edele, begaafde man zijne gehoorzaamheid niet weigert. Hij, de dichter, toont zelfs aan, dat enkel de zóó behandelde vrouw kracht bezit om in den tijd van beproeving staande te blijven, en waard is den zege te behalen.

De moderne, hervorming-eischende literatuur begaat in dit opzicht eene groote fout. Zij spreekt over de noodzakelijkheid van vroegtijdige huwelijken, opdat de man zijnen hartstocht zal kunnen beheerschen en beperken, maar zij vergeet geheel en al, dat het huwelijk niet hetzelfde is als eene onafgebroken gelegenheid tot geslachtelijke gemeenschap. Vat men het huwelijk zoodanig op, dan kan men er zeker van zijn, dat het juist daardoor ongelukkig zal worden.

Eene fijngevoelige voorzichtigheid en beperking zijn noodzakelijk, in de *allereerste plaats in den aanvang van het huwelijk*. De jonge vrouw die als reine maagd een huwelijk sluit, is niet zoo voorbereid op hetgeen komen zal als haar echtvriend. *In elk geval* boezemen de nieuwe verhoudingen in welke zij zich bevindt, *haar vrees in*: de sexueele omgang wekt bij haar door het bersten van het hymen en het verwijd worden der scheede pijn en dit niet enkel onder de paring, deze houdt somwijlen dagen en nachten aan en kan ontaarden in een werkelijke ziekte, die verdere paring volkomen verhindert.

Zelfs onder normale omstandigheden kan het zenuwgestel der vrouw worden aangetast en krampaanvallen van verschillenden aard en karakter het gevolg er van worden.

Men moet niet uit het oog verliezen dat deze verandering van leven het zieleleven der vrouw op het innigst treft; zij heeft kalmte en rust noodig om er zich aan te gewennen, om haar in overeenstemming te brengen met hare ethische en godsdienstige beschouwingen, om tot het inzicht te komen dat:

„Der trouwe liefde vreugd is louter onschuld.” ¹⁾

Tallooze mannen hebben door onkunde en onoplettendheid in de wittebroodsweken hun echtelijk geluk verstoord.

Is men de zooeven genoemde bezwaren gelukkig te boven, en verheugt men zich in het volle en onverdeelde bezit van

1) Romeo en Julia, Bedrijf III, tooneel 2.

elkander, dan pleegt in de meeste gevallen voor de vrouw zwangerschap in te treden. Opnieuw is voorzichtigheid en terughouding noodig; want, alhoewel sexueele omgang bij de menschen tijdens de zwangerschap der vrouw niet als onnatuurlijk behoeft te worden beschouwd, is toch, vooral in den eersten tijd, groote behoedzaamheid en een nauwkeurig acht geven op den toestand, plicht. Het is namelijk eene bekende zaak dat vele jonge vrouwtjes, vooral uit de hoogere standen, wier opvoeding vertroetelend was, grooten aanleg hebben tot miskramen (abortus) en deze worden niet zelden opgewekt door voortgezette geslachtsgemeenschap gedurende de zwangerschap. Zeer dikwijls heb ik in gevallen waar jaar op jaar abortus plaats vond en de hoop op flinke nakomelingen bijna geheel was opgegeven, ferme kinderen zien geboren worden, nadat de ouders van het eerste oogenblik der zwangerschap af, volstrekte onthouding hadden in acht genomen.

De zwangerschap vindt natuurlijk haar einde in de geboorte van het kind; maar ook dan volgt er eene periode waarin de vrouw zich van sexueelen omgang moet onthouden. Reeds in de oudheid rekende men dat tijdperk op zes weken, waarna de kerkgang plaats heeft en de vrouw hare echtelijke plichten hervat; deze vrije tijd is zeker beter dan geene, maar hij is geheel ontoereikend. Vele van de tegenwoordig zoo veelvuldig voorkomende vrouwenziekten worden veroorzaakt doordien de vrouwelijke genitaliën na de bevalling geene rust genoeg hebben.

Onder het zoogen is concipieeren bij de vrouw in den regel uitgesloten, maar zekerheid dat zij niet bevrucht zal worden, bestaat er niet. Het is algemeen opgemerkt, dat eene nieuwe zwangerschap onder het zoogen schadelijk is voor de moeder, het zoogkindje, of de nieuwe vrucht. In een gynaeologisch tijdschrift zag ik onlangs eene berekening van den tijd dien eene vrouw tijdens hare zwangerschap en na hare bevalling behoorde vrij te zijn van sexueelen omgang.

Eerst de 9 maanden zwangerschap, dan de 12-14 maanden van het zoogen en eindelijk nog 3-6 maanden om de

organen tot den normalen toestand terug te brengen, dus te zamen een tijd van 2—2½ jaar.

Alhoewel zulk een rusttijd niet dikwijls wordt geschonken en misschien zelfs niet geëischt wordt, is hij toch altijd nuttig en in menig geval volstrekt noodzakelijk ter bewaring van de gezondheid der vrouw.

Het is een zeer gewoon geval, dat de jonge man den dokter verklaart dat zijne vrouw veel te zwak is om zelf haar kind te zoogen, maar zelden ziet diezelfde man er bezwaar in om haar een paar maanden na de eerste bevalling weer in zwangeren toestand te brengen.

Daar de vrouwen uit de hoogere standen hiertoe in den regel de kracht missen, beginnen zij na hare tweede bevalling te sukkelen, hare schoonheid verwelkt, zij heeft een bron- of badkuur noodig of eene andere soort van langdurige, kostbare medische behandeling, de economie der huishouding lijdt hieronder en in den regel is het huwelijksgeluk verstoord.

Blijken in sommige gevallen de gezondheid en kracht der moeder bestand tegen het snel op elkander baren, men bedenke dat de kinderen die vlug op elkaar volgen, minder weerstandsvermogen tegen ziekten bezitten dan zij, die met langere tusschenruimten ter wereld kwamen.

In het belang van de te baren kinderen behoort dus aan de moeder, na hare bevalling, rust te worden gegund; de duur dier rust moet in elk bijzonder geval naar de omstandigheden worden afgemeten.

Voor hen die zich voorstellen dat het huwelijk eene aaneenschakeling zal worden van geslachtsgenot, is dit eene harde uitspraak, en nu heb ik nog geen woord gerept van abnormale hinderpalen die de geslachtsgemeenschap kunnen storen.

Daartoe behooren in de eerste plaats chronische ziekten, waarvan zelden iemand die niet tot den medischen stand behoort, eenig begrip heeft.

Wanneer men bedenkt dat misschien een vierde deel der vrouwen in den geslachtsrijpen leeftijd lijdt aan tuberculose

in den een of anderen vorm, onderbuikskwalen, zenuwziekten en m. a., dat zielsziekten in aantal toenemen en eene langdurige behandeling eischen, of dat zij eerst na eene reeks van jaren, op grond van ongeneeslijkheid leiden tot scheiding; wanneer men dat alles bedenkt, ziet men gemakkelijk in, dat het sluiten van een huwelijk groote gevaren meebrengt, dien alleen de zichzelf beheerschende, de zich matigende man in staat is het hoofd te bieden. Wanneer men zich herinnert dat de dood vele huwelijken verbreekt, dat wet en zeden het aangaan van een nieuw, niet dan na eenigen tijd toestaan, en dat persoonlijke consideraties van de eene of andere soort een tweede huwelijk verhinderen, moet men toegeven dat het geslachtsleven wettig geen recht heeft tot den eisch eener voortdurende normale uitoefening.

Nu zal misschien iemand zeggen dat de wettelijke grenzen in zulke gevallen altijd of ten minste veelal worden overschreden, dat zulk eene gedwongene onthouding zelden voorkomt, en dat het van een al te naïef optimisme getuigt om aan haar bestaan te gelooven. Ik verklaar hier echter met nadruk, dat alhoewel ik de wegen en vormen der sexueele buitensporigheden en de echtelijke ontrouw ken, ik toch de nu behandelde bijzonderheid, bij ons, werkelijk als een lichtpunt beschouw.

Niet alleen de man die kuisch in het huwelijk trad, maar zelfs zij, die toen zij ongegehuwd waren geen aanspraak konden maken op die deugd, leggen dikwijls als echtgenoot of weduwnaar eene bewonderenswaardige trouw en zelfbeheersching aan den dag.

Dit bewijst o. a., dat wanneer eene werkelijke liefde, „la grande passion”, zooals de Franschen het noemen, bezit heeft genomen van een menschelijk wezen, deze het vermogen heeft hem te louteren, en het onreine te verwijderen, dat al zijne edele eigenschappen bedekte.

Met dit hoogere motief gaan andere van lagere orde samen, die toch naar hetzelfde doel streven, zooals consideraties voor de maatschappelijke positie, de vrees voor de

ijverzucht der echtgenoot, de angst de familie te besmetten door venerische ziekten en m. a.

Men kan in een quasi-medisch gesprek over de sexueele verhoudingen, menigmaal zeer verschillende beschouwingen en voorstellingen hooren. Zoo meenen bij voorbeeld sommigen dat de gewoonte van den echtgenoot, geslachtsgemeenschap te genieten, hem bijzonder ongeschikt maakt om zich aan onthouding te onderwerpen. Ik kan dit niet toestemmen. Wanneer de echtgenooten elkaar waarachtig liefhebben, en de vrouw in gezonde dagen zonder nukken en zelfzucht aan de wenschen van den man voldoet, zal de man zich zonder bezwaar schikken in alles wat door den gezondheidstoestand zijner vrouw gebiedend wordt geëischt.

Onthouding is dus *mogelijk* en somwijlen *noodzakelijk*; maar zelfs waar man en vrouw zeer gezond zijn en van hunne rechten kunnen genieten, zijn voorzichtigheid en fijngevoeligheid eerste vereischten. Zoo behoort de man in dit opzicht nooit iets van de vrouw te *eischen*, maar steeds te *vragen*. Hij moet haar ontzien, niet enkel in bovengenoemde omstandigheden, maar ook wanneer zij smartelijke ondervindingen heeft of psychisch ontstemd is. Bijzonder moeten wij onzen landslieden op het hart drukken er voor te zorgen, dat zij nimmer in een meer of minder volkomen roes zich in de armen werpen van hunne vrouwen. Veel echtelijk geluk is daardoor verstoord. De toegenegenheid der vrouw wordt in den diepsten grond aangetast, omdat de handeling die moest zijn

Een onderpand van harte's neiging,
De bloem der liefde, zalige droom,
Het beeld van 't huwelijk der zielen . . . 1)

omdat de handeling die in liefde en schoonheid haar motief moest vinden, hare driften haalt uit het glas, uit eene soort van vergiftiging, uit een vernederenden stimulans.

1) Robert Burns.

Hier eene uitvoerige gedragslijn voor de vrouw te geven, is minder noodzakelijk. Alleen zij opgemerkt dat, daar er met de echtelijke verhouding twee personen gemoeid zijn, de gemeenschappelijke aangelegenheden niet kunnen worden uitgemaakt door één der beiden. Dat de vrouw onder andere omstandigheden dan de bovengenoemde haar echtgenoot den toegang tot het huwelijksbed ontzegt, kan men noch verstandig noch rechtvaardig noemen.

Een Engelsch geneesheer, *W. Acton*, die bijzonder de medische zijden van het geslachtsleven heeft bestudeerd, verhaalt in een wetenschappelijk werk, ¹⁾ dat sedert er zoo veel sprake is „van de rechten der vrouw”, vele gehuwde mannen zich bij hem hebben beklaagd, dat hunne vrouwen zich zelve beschouwen als martelaressen, zoodra de man van haar de vervulling begeert harer echtelijke plichten.

Hij voegt er bij, dat deze verkeerde stand van zaken verergerd is, sedert *John Stuart Mill* zijn werk over de *Subjection of women* in het licht gaf, en hij haalt ten bewijze het volgende voorbeeld aan:

Ik had onlangs een gesprek met eene dame die zóó op hare rechten als vrouw stond, dat zij haren man elke stem ontzegde in de beslissing der vraag: of zij echtelijke gemeenschap zouden oefenen. Zij verklaarde beslist, dat „daar de vrouw de gevolgen, den last der negen maanden zwangerschap moest dragen, en genoodzaakt werd al hare genoegens en maatschappelijke verbintenissen op te geven, en zij tevens al het gevaar en de pijn bij de geboorte van het kind moest lijden, de gehuwde vrouw volkomen in haar recht was, om echtelijke gemeenschap te weigeren aan haren man”. Ik waagde de opmerking, dat ik zulk eene weigering van een medisch standpunt beschouwd, hoogst schadelijk vond voor de gezondheid van haren echtvriend, vooral daar deze een bijzonder zinnelijk gestel had. Zij verkoos de geldigheid van mijn argument niet te erkennen en antwoordde: „dat een man

1) On the reproductive organs, 6th Ed. London, Churchill bl. 142.

die zijne driften niet kon beheerschen, had moeten trouwen met een straatslet en niet met eene intellectueel ontwikkelde vrouw, die haren tijd kon noch wilde wijden aan bezigheden, passend voor eene min of kindermeid”.

Dezelfde schrijver zegt ook dat hij dikwijls het huwelijks-geluk door die zelfde oorzaak heeft zien bederven, ja, dat zij dikwijls reden is geweest tot aanvraag om scheiding.

Op eene andere plaats in zijn boek deelt hij mee:

Als tegenhanger voor zulke leeringen zou ik het vrouwelijk geslacht liever raden het voorbeeld te volgen van de frissche, vroolijke, gelukkige huismoeders, die in plaats van ingebeelde bezwaren te overdrijven — — — het haar grootsten lust en geluk achten den man te behagen, en die inzien dat de vrouw geschapen is om de hulpe van den man te zijn.

Ongetwijfeld kan menig medicus, evenals ik, in zijne herinnering vele zelfbeschuldigingen terugroepen van gehuwde vrouwen, die in berouwvolle oogenblikken hebben erkend, dat gemis aan sympathie en liefde van haren kant het eerst hebben geleid tot eene koele verhouding en eindelijk tot eene volkomene verwijdering van den man, wiens verdiensten zij te laat hadden leeren waardeeren.

Ik hoop dat niemand tegenspraak zal vinden in hetgeen ik aanhaalde van *Acton* en wat ik zelf heb gezegd. Juist omdat ik zeer veel vrijheid eisch voor de vrouw en zoo veel zelfbeheersching van den man, juist dáárom mag ik eischen dat de vrouw niet uit een nuk de zwarigheden vermeerdere, die elk gehuwd paar in dit opzicht wachten.

Ik kan niet ontkennen dat ik, alles in aanmerking genomen, elke vrouw, die van plan is te gaan huwen, gaarne de waarschuwing zou willen toeroepen, die *Sonderegger* in betrekking tot het intreden in den doktersstand geeft: „Als gij van iemand hoort die dokter wil worden, waarschuw hem zeer ernstig; volhardt hij desniettegenstaande in zijn voornemen, geef hem, als deze iets waard is, uwen zegen, want hij zal er behoefte aan hebben.”

Menigeen zal misschien zulk eene opvatting zeer pessi-

mistisch vinden en zich er over verwonderen dat misverstand en ongeluk zoo gemakkelijk kunnen ontstaan in zulk eene natuurlijke verbintenis als het huwelijk.

Een der oorzaken van het misverstand ligt hierin dat onder de tegenwoordige maatschappelijke gewoonten, in vele standen de beide geslachten gedurende eene lange reeks van jaren niet vertrouwelijk en gewoon met elkander kunnen omgaan. Studenten, handwerkslieden, stadsarbeiders en vele anderen, brengen dikwijls een groot gedeelte van hunnen leertijd in een volkomen jonggezellenleven door, en de vrouwen uit diezelfde klassen blijven thuis zonder in de gelegenheid te zijn iets van de levensvoorwaarden te leeren kennen waaronder hare mannelijke standgenooten leven. Bij het aangaan van een huwelijk zijn zulke personen in veel ongunstiger omstandigheden dan de boeren en de arbeiders, wijl bij de laatsten het gemeenschappelijke leven en werken in staat stellen elkaar persoonlijk beter te leeren kennen, dan ergens elders het geval is.

Voor zoover mij bekend is, vindt men ook in dien stand de minste ongelukkige huwelijken.

* * *

Doctoren en moralisten hebben ten allen tijde er over nagedacht, hoe dikwijls man en vrouw onder volkomene gezondheid, echtelijken omgang met elkaar kunnen hebben. In oude godsdienstige en zedekundige boeken, alsmede in wetten kan men de eigenaardigste voorschriften met betrekking tot deze zaak vinden, nu eens om de vrouw te vrijwaren tegen te groote aanspraken van den man, dan weer om haar te bevredigen door een minimum te bepalen. In het tweede geval is men allicht uitgegaan van de gedachte dat er gezonde kinderen behooren verwekt te worden.

Zoroäster eischte van den man slechts ééne omhelzing in negen dagen, Solon driemaal in de maand, Mohammed eenmaal in de week; indien dit niet werd nagekomen, had de

vrouw het recht scheiding te vragen. Overeenkomstig oude Rabbijnsche voorschriften werd er ten opzichte van het aantal gunstbewijzen onderscheid gemaakt tusschen de mannen van verschillende standen; jonge, krachtige mannen zonder bepaalde bezigheid, waren hunnen vrouwen dagelijkschen geslachtsomgang schuldig, handwerkslieden eens in de week, mannen die zich bijzonder moesten inspannen, na een of meer maanden tusschentijd.

Van de voorschriften in zulk soort van zaken, die het meest bij ons bekend zijn, verdient Luthers raad, om twee malen in de week zijn echtelijke plichten te vervullen, te worden genoemd.

Het lijdt geen twijfel of Luther heeft door dit voorschrift en door hetgeen hij over het huwelijk heeft geschreven zich zeer verdienstelijk gemaakt ten opzichte der ethisch-sexueele ontwikkeling. De sterke hartstochten der middeleeuwen en der renaissance werden door zijne leer en zijn machtig voorbeeld getemperd, eene tempering waaraan zij groote behoefte hadden.

Het zou voor menig huwelijk beter zijn, indien men Luthers voorschrift opvolgde. In volkomen normale omstandigheden behoeft men echter zulk eene beperking niet te eischen; men kan gerust in de tijdperken waarin echtelijke omgang niet door redenen van psychischen of fysieken aard wordt verboden, 3 of 4 malen in de week geslachtsgemeenschap oefenen. Men bedenke evenwel dat een algemeen geldende regel niet kan worden gegeven. De gestellen der mannen en vrouwen wisselen tot in het oneindige; een zelfde wet kan onmogelijk geldig zijn voor allen.

De omgang der geslachten is eene natuurlijke zaak, men wordt tot dien omgang aangemoedigd door de stem der natuur zelve, en hij die zijn gemoed zuiver heeft bewaard, die tevens geleerd heeft in het vuur van den hartstocht de gevoelens zijner vrouw te ontzien, loopt het minst gevaar op een dwaalweg te geraken. Geheel tegenovergesteld aan de inzichten die ik dikwijls hoorde verkondigen, houd ik het voor volkomen gerechtigd en juist dat de echtgenooten echtelijken omgang

hebben, wanneer fysieke of psychische neigingen hen daartoe aansporen. Ik zou geen enkele reden weten waarom men in de korte, dikwijls onderbroken tijdperken waarin men van de geneugten des geslachtelijken omgangs kan genieten, dit niet zou doen; waarom men zich zou laten binden door iets anders dan den eisch van lichamelijk en zedelijk welzijn. ¹⁾

De proefsteen voor echtelijke hygiëne is, dat de beide echtgenooten zich den dag na den coïtus volkomen frisch, krachtig, opgewekt naar lichaam en ziel gevoelen, zoo mogelijk meer nog dan na andere nachten. Wanneer dat bewijs ontbreekt, zijn er *excessen*, buitensporigheden begaan. Misschien vindt menigeen het hard om van excessen te spreken in betrekking tot de huwelijksponde, maar deze worden dikwijls begaan niet enkel in de wittebroodsweken maar zelfs na een veeljarig huwelijk.

De fysieke en psychische kwalen van den eenen echtgenoot zoowel als van den andere, kunnen dikwijls tot zulk een oorzaak worden teruggebracht en veelal vergeet de arts bij zijn onderzoek naar de oorzaak der ziekte, om zich op dit punt te vergewissen. In onzen zenuwachtigen tijd mag daarop wel met nadruk worden gewezen. *Acton* heeft dunkt mij wel zeer terecht er aan herinnerd, dat in het bijzonder gehuwde mannen, die moeilijken intellectueelen arbeid hebben te verrichten en daarbij in groote steden wonen, met hunne krachten moeten te rade gaan, en hij staat denzulken niet vaker dan eens om de 7—10 dagen echtelijken omgang toe.

* * *

Ik herinner mij uit mijn school- en studententijd dat de jeugd dikwijls praatte over echtelijke verhoudingen en o. a. ook de vraag opwierp wie der beide echtgenooten bij den *coïtus* het meest genoot.

1) „Wij kunnen den nectar naar welgevallen drinken, de natuur zelve houdt ons den beker voor de lippen, zij zelve mengt hem; als wij te veel drinken schenkt zij water, dan gal en eindelijk doodelijk vergif.” *Pomeroy, Ethics of marriage. New-York and Londen 1888, bl. 80.*

Eene gevolgtrekking die algemeen bijval vond, luidde: als de man zooveel te lijden had als de vrouw door het baren, zou hij na het eenmaal te hebben ondervonden liever van het echtelijk verkeer afstand doen dan zich opnieuw aan zulk een pijn bloot te stellen. De vrouw trotseert herhaalde malen de barenssmart, ergo geniet zij meer dan de man; — wat moest bewezen worden.

Er spreekt niet veel kennis der vrouw uit deze naïeve kwajongenspraatjes; ik zou dit, zoowel als heel deze speciale quaestie onbesproken hebben kunnen laten, indien zij niet ware opgewekt door de novellistische schilderingen en de publieke discussies, die naar aanleiding der moderne literatuur worden gevoerd tusschen voor *vrije liefde* pleitende mannen en voor de zedelijkheid ijverende vrouwen. Men heeft daar hooren beweren, dat de vrouw zeer weinig neiging heeft tot zinnelijk genot, dat uit dit gebrek huwelijksverdriet voor den man voortvloeit, en dat de opvoeding der vrouw behoorde geleid te worden in eene andere richting, zoodat hare begeerten krachtiger, levendiger werden.

Het zal wel bijna niemand ontgaan dat uit deze klacht de wrok der Bohémiens spreekt, omdat niet elke vrouw, zoodra zij begeerd wordt met een even sterken hartstocht als van den man zich hem in de armen werpt.

Geslachtsdrijf en geslachtsgenot wisselen bij de vrouw zeer af. Ik veroorloof mij voor die bewering een bewijs bij te brengen. Als proef van positieve ontwikkeling kies ik een uittreksel uit Heloïse's brief aan Abelard; dit luidt:

„In tantum vero illae, quas pariter exerceimus, amantium voluptates dulces mihi fuerunt, ut nec displicere mihi nec vix a memoria labi possint: Quocumque loco me vertam, semper se oculis meis cum suis ingerunt desiderii — — — — —
— — — — —

Quae cum ingemiscere debiam commissis, suspiro potius de amissis. Nec solum quae egimus, sed loca pariter et tempora, in quibus haec egimus, ita tecum nostro infixae sunt animo, ut in ipsis omnia tecum agam, nec dormiens etiam ab his

quiescam. Nonnumquam ex ispo motu corporis animi mei cogitationes deprehenduntur nec a verbis temperant improvisis." 1)

Bij het lezen van zulk een eigenaardige ontboezeming moet men wel indachtig zijn dat Heloïse geen courtisane was, integendeel, dat zij uitblonk door trouw jegens haren minnaar, en dat zij zeer begaafd was en ontwikkeld. Ware Heloïse in plaats van van Abelard gescheiden te worden met hem gehuwd, en had zij hem eene schare kinderen geschonken, dan is het nauwelijks denkbaar, dat zulk een brief het licht zou hebben gezien.

Laat mij als tegenhanger daarvan een modern geval aanhalen.

In 1851 werd ik om raad gevraagd door een advocaat, ongeveer 30 jaar oud; hij wilde weten of hij sexueel zwak was. Bij het kruisverhoor dat ik hem liet ondergaan, kwam ik te weten, dat hij een jaar gehuwd was geweest, dat er in dat jaar ééne poging tot paring had plaats gehad, maar dat het twijfelachtig was of die poging als gelukt mocht worden beschouwd.

Hij had zijne echtgenoot meegebracht, omdat deze, naar hij zei, met mij wenschte te spreken.

Het vrouwtje bleek een fijn beschaafd, bijzonder gevoelig persoontje te wezen. Zij sprak met eene vrijheid, die even ver van brutaliteit als van preutschheid was verwijderd; zij beschouwde het als haren plicht om mij te consulteren. Zij bloosde noch stamelde terwijl zij haar verhaal deed, en ik vind het jammer, dat mijne woorden niet de liefde weten te schilderen waarmee zij hare bekentenis deed.

Haar man en zij hadden elkaar sinds hunne jeugd gekend, zij waren samen opgegroeid, hadden zich wederzijds aan elkaar gehecht en waren gehuwd. Zij had reden te veronderstellen dat hij zwak was, maar, zij was er van overtuigd, niet tengevolge van uitspattingen. Zij beschouwde die zwakte als zijn natuurlijken toestand. Zij was innig aan hem gehecht en zou er nimmer toe gekomen zijn mij om raad te vragen,

1) Cit. uit Hwasser, Om äktenskapet. Upsala 1841, bl. 69.

indien zij niet *voor hem* naar een kind verlangde dat hun gemeenschappelijk geluk nog zou kunnen verhoogen. Zij verzekerde mij, dat zij niet de geringste sexueele begeerte kende; als zij aanleg had voor zulk genot, moest deze nog sluimeren. Hare liefde voor haren echtgenoot was van platonischen aard; zij was er ver van af, dat zij zijne gevoelens wilde aanvuren; zij betwijfelde of dit wel goed was. Zij beminde hem zooals hij was, zij zou hem nooit anders wenschen, indien niet de hoop haar had bezielde een kindje te zullen krijgen.

Ik beschouw deze dame als een typisch exemplaar van eene Engelsche huisvrouw en moeder, teeder, zorgvuldig, zelfopofferend en verstandig, zoo rein van hart dat zij geene geslachtsneiging kende, maar zoo onbaatzuchtig aan den man gehecht, dat zij bereid was, ter wille van hem, hare eigene gevoelens en wenschen te verzaken.

Tusschen deze beide uitersten in beweegt zich het gevoelsleven der normale vrouw. Daar buiten treft men enkel de meer of minder abnormale. Voor ons doel hebben wij ons het meest bezig te houden met de negatieve zijde, met het gemis aan geslachtsdrift bij de vrouw.

Onder de zoogenaamde *naturae frigidae* worden vrouwen gevonden, die in elk mogelijk opzicht toonbeelden zijn van echtgenooten en moeders, maar die dikwijls zich niet kunnen onthouden van haar tegenzin, ja afschuw voor hare echtelijke verplichtingen aan den dag te leggen, somwijlen zelfs weigeren hieraan te voldoen. Deze gevallen gaan *altijd* gepaard met eene soort van ziekte, die veelal door geneeskundige behandeling kan worden genezen.

Wanneer wij de uitersten daarlaten en ons bepalen tot den breedten middenweg, zullen wij zonder eenigen twijfel ontdekken, dat de man, die uur en tijd kiest naar zijn welgevallen, in den regel veel meer geniet dan de vrouw, die door herhaalde bevallingen, storingen in den onderbuik, gewoonlijk hoe langer hoe ongevoeliger en onverschilliger wordt voor geslachtsgemeenschap.

Voor het overige komt het grootendeels op den man zelf

aan hoe zijne vrouw hem in het huwelijksbed zal ontvangen.

Indien de eerste het gemeenschappelijk samenleven verbindt en omgeeft met alles wat lief en teeder is, zal hij stellig andere ervaring opdoen dan wanneer brutaal egoïsme zijne handelingen bestuurt.

* * *

Wij komen nu tot eene gewichtige vraag, de gewichtigste van alle die wij gemeenschappelijk hebben behandeld: *Wat zal een man doen in de tijdperken waarin echtelijke omgang hem is ontzegd? Zal hij zich sexueelen omgang met anderen verschaffen, of niet?*

Wij willen eerst zien, hoe de verhoudingen zijn en hoe zij geschilderd kunnen worden. Eenige auteurs van den tegenwoordigen tijd hebben hunne meening over dit punt gezegd, en ik veroorloof mij eerst hunne uitspraken te onderzoeken.

Max Nordau, die door sommigen als een leider wordt vereerd, verkondigt wel niet direct de leer en den eisch van polygamische verbintenissen, maar de tendenz van zijne bewijsvoering loopt toch menigmaal dáárop uit; hij vindt dat de feiten eene taal spreken, die niet kan worden misverstaan.

„De mensch is feitelijk geen monogamisch dier” — „volstreckte trouw ligt niet in de menschheid, deze is *geen* physiologisch uitvloeisel der liefde.” „De jonge mannen hebben van de maatschappij stilzwijgend verlof gekregen om zich omgang met vrouwen te verschaffen, hoe en waar zij dit kunnen; zij betitelt hunne zelfzuchtige genietingen als „succes” en omgeeft hen met eene soort van poëtische glorie.” „Onder de honderduizend mannen is er ternauwernood één, die op zijn doodsbed er op kan zweren dat hij zijn gansche leven niet meer dan eene vrouw heeft gehad.”

Gustaf af Geyerstam heeft in zijn „Erik Graue”, in zijne brochure tegen *Lektor Personne* en eindelijk in zijne nu onlangs verschenen voorlezingen verklaard dat sexueele omgang in den jongelingstijd eene noodzakelijkheid kan zijn. De heldin in „Erik Graue” heeft zich vertrouwd gemaakt met

de gedachte, dat zij niet de minste aanspraak er op mag maken dat haar man zedelijk rein zij; zij is niet jaloersch op het verleden, zij ziet in dat de mannen in dit opzicht allen gelijk zijn.

August Strindberg komt op bijna elke regel van zijne laatste werken zeer onstuimig tegen den eisch van onthouding op, en tracht te bewijzen dat de gezondheid, het welbehagen en de levenslust van den jongen man worden bevorderd door geslachtelijken omgang.

Een andere schrijver van geringeren naam heeft, ternauwernood den schoolbanken ontgroeid, een werk in het licht gegeven waarin de held, terwijl hij op het punt staat zich te verloven, o. a. aan zijne geliefde het volgende schrijft:

„Ik zal nu niet uitweiden over de vraag of een man tusschen de twintig en dertig jaar kan en mag leven zooals een jong meisje nu eenmaal moest doen om eene eerbare vrouw te worden genoemd; ik zeg alleen maar, dat bijna niemand het doet, niemand ten minste die geestelijk en lichamelijk normaal is.”

Zoo gaat het!

Een jongeling wien het aan alle kennis, behalve die hij op school opdeed, ontbreekt, treedt hier met de heel categorische verklaring op dat alle mannen onzedelijk leven. Indien zij het al konden laten, zou het zeer de vraag zijn of zij het *behoorden* te laten. Daar de ervaring evenwel leert, dat er wel degelijk jongelingen gevonden worden die zich van genoemden omgang onthouden, maakt men zich van hen af door te zeggen, dat zij naar lichaam of geest abnormaal zijn. De frissche en gezonde jongeling handelt anders.

De geringste kennis der cultuurgeschiedenis en der ethnologie zou hem hebben geleerd dat de verschillende godsdienstvormen, de zedeleer, de volkseigenaardigheden steeds hebben en nog bestaan; dat deze alle in den een of anderen vorm onthouding eischen, dat aan dien eisch in meerdere of mindere mate steeds is voldaan, en dat er in de geschiedenis geen regel voorkomt die een volk aanwijst 'twelk aan kuischheid is ten onder gegaan, maar wèl vele leerzame hoofdstukken, die het tegendeel verkondigen.

Den laatstgenoemden schrijver komt evenwel de eer toe dat hij de vrouw niet zoo onverschillig te dezen opzichte schildert als de jonge vrouw in „*Erik Grane*” van *af Geyerstam* blijkt te zijn.

Ofschoon men niets hoort over den afloop van het aanzoek, doet de gedane bekentenis het meisje bitter verdriet.

Laat ons nu eens naar de ervaring luisteren die de medici hebben opgedaan.

De psychiatriest *Krafft-Ebing* zegt: „Tallooze normaal geconstrueerde menschen zijn in staat afstand te doen van hunne begeerten, zonder dat die gedwongen onthouding van schadelijken invloed is op hunne gezondheid.” ¹⁾

Acton geeft in zijn dikwijls reeds aangehaald boek als zijne meening te kennen, dat volstreckte onthouding kan en behoort uitgeoefend te worden door jonge mannen, en dat dit zonder eenig nadeel voor hunne gezondheid kan geschieden. ²⁾

De hygiënist *Oesterlen* verklaart:

„Alleen zelfbeheersching kan menig ongeluk voorkomen, als zij gegrond is op zedelijke fijngevoeligheid, op kuischen zin, op kennis, beschaving, behoorlijke levenswijjs, op een zedelijk reine omgeving en voorbeeld.

Iedereen behoorde te wachten en zich te leeren beheerschen tot zijn tijd is gekomen. Het zou alles zooveel gemakkelijker gaan, indien de jongelieden er levendig van werden overtuigd dat hun geluk in de toekomst, in het bijzonder hun huwelijks-geluk, afhankelijk is van hun gedrag in die kritieke periode, en dat ieder door het behoud zijner gezondheid en het groote genot van frisschen levensmoed en kracht zoowel als door een goed geweten, ruimschoots wordt schadeloos gesteld voor zijne zelfbeheersching en zijne opofferingen.” ³⁾ En om de oorzaken te verklaren van de deugd zoowel als van de zonde in dit opzicht, voegt hij er aan toe: „Kuischheid is evenwel slechts mogelijk bij eene redelijke, matige levenswijze. Zij bloeit

1) Psychop. sex. bl. 104.

2) Vergel. hoofdstuk Continence, bl. 12, Incontinence, bl. 33.

3) Handbuch der Hygiene. Tübingen 1876, bl. 728, 729.

daarom zelden in paleizen en op andere plaatsen waar men van jongs af zich gewent in dit opzicht alles te doen wat men wil, en waarom men nog daarenboven wordt bewonderd door velen, verontschuldigd door allen. Maar die heerlijke deugd gedijt evenmin, waar gebrek aan beschaving, ruwheid en armoede heerschen.”

Lionel S. Beale, professor aan het *Kings College* te Londen, schrijft :

„De tegenwerping dat wanneer er om eene of andere reden geen huwelijk kan worden aangegaan, het op physiologische gronden noodzakelijk is zich schadeloos te stellen, is geheel foutief en ongegrond.

Het kan niet nadrukkelijk genoeg worden verklaard dat de strengste onthouding en reinheid evenzeer in overeenstemming zijn met de physiologische als met de zedenwetten, en dat een toegeven aan wenschen, begeerten en hartstochten op physiologische en fysieke gronden evenmin gerechtvaardigd kan worden als op zedelijke en godsdienstige. 1) — — —

Duizenden worden geboren, leven en sterven zonder dat zij door het kwaad, dat zich steeds in hunne nabijheid bevond, meer worden besmet dan indien het niet had bestaan.

En indien dit bij menigeen het geval kan zijn, waarom dan niet bij velen of allen? Is het als *noodzakelijk* bestempelde kwaad slechts noodzakelijk voor een deel, een gering deel der bevolking? Indien dit zoo ware moesten wij trachten te ontdekken in welk opzicht die kleine minderheid zich zoozeer van de meerderheid onderscheidt, dat voor haar het voortbestaan van een vloek, die voor de meerderheid in het geheel niet bestaat, — noodwendig is.

Durft de ergste fatalist beweren dat het kwaad onveranderlijk bestendig wordt door eene geheimzinnige kracht, die hij „wet” noemt?

1) Our morality and the moral question. Chiefly from the medical side. London Churchill 1887, bl. 47.

Hij moet erkennen dat het erger kan zijn dan het is, maar als zijn verstand hem niet geheel en al in den steek heeft gelaten, moet hij óók toestemmen, dat het *beter* kon wezen.”¹⁾

In zedekundige en godsdienstige boeken die dit onderwerp behandelen, vindt men dikwijls opgegeven dat de doctoren den jongelieden geslachtsomgang moesten aanraden vóór en buiten het huwelijk; nog vaker hoort men in gesprekken deze bewering uiten op gezag van doctoren van naam.

Wanneer in een afzonderlijk gesprek geuite woorden door steeds meer personen worden herhaald, dan valt het moeilijk ze te bevestigen of te weerleggen; daarenboven is misverstand mogelijk. Zoo heb ik b. v. eens door een patiënt hooren vertellen, dat een beroemd dokter in Stockholm hem buiten-echtelijke geslachtsgemeenschap had aanbevolen. Wjl ik den dokter zeer speciaal kende, kon ik niet anders denken dan dat mijn patiënt met of zonder opzet den dokter verkeerd had begrepen. Ook mag men het geen doktersraad noemen wanneer de een of andere lichtzinnige medicinae studiosus zijne kameraden tot een los leven zoekt te verleiden door het argument dat geslachtsgemeenschap goed is voor de gezondheid.

Ik heb reeds eenige verklaringen van de beste vertegenwoordigers mijner speciale wetenschap aangehaald en ik kon hiermee tot in het oneindige voortgaan, doch dit zou u allicht beginnen te vervelen. Ik wil enkel nog mededeelen dat ik een groot deel der wetenschappelijke lectuur over dit punt heb bestudeerd, maar nergens eene directe aansporing van den een of anderen geneesheer heb gelezen tot onwettigen geslachtsomgang, behalve de volgende passage uit een artikel over *onanie* (zelf bevestiging):

„Bij vele jongelieden houden de onanistische gewoonten op zoodra zij intiemen omgang krijgen met eene vrouw. — Zonder beslist in al die gevallen den coïtus aan te raden, zal

1) Aangeh. werk, bl. 67.

men dezen misschien moeten aanraden, in gevallen waarin het geldt een jongmensch te ontrukken aan een kwaad dat hem de eenzaamheid doet zoeken en dat zich meer en meer van hem meester maakt. Doch de meesten vinden zeer goed uit zich zelf dit geneesmiddel; slechts zelden komt het voor dat men het moet aanbevelen." 1)

Hoe ik over deze speciale vraag, de wijze van behandeling denk, zal ik later meedeelen; nu wil ik aan het bovenstaande nog toevoegen dat ik uit de tweede hand door *Niemeyer* heb gehoord, dat er werken bestaan van schrijvers, wier namen hij evenwel niet noemt, die zwakke en onrustige jonge mannen aanmoedigen om zich door liederlijke vrouwen in hunne sexueele functies te laten onderrichten.

Verder heb ik in geen enkel medisch werk iets soortgelijks gevonden, maar wèl krachtige betoogen van tegenovergestelden aard. Ik veroorloof mij nog eenmaal *Acton* te citeren; „Afgescheiden van zedelijke gronden ben ik volkomen overtuigd dat een dokter op geen physiologischen of anderen grond gerechtigd is om een promiscueusen of systematischen omgang met vrouwen aan te raden." 2)

Hij voegt er bij „dat professor *Newman*, emeritus aan het University College, die den doctoren in eene pas uitgegeven brochure verwijt, dat zij de ontucht aanbevelen, uit onware en onwetenschappelijke boeken zijne beschuldiging heeft geput, — eene beschuldiging waartegen ik op het krachtigst, protesteer." 3) Verder vestigt hij de aandacht op het onbeschaamde spel dat in Londen door de kwakzalvers wordt gedreven, op hunne schadelijke voorschriften en hunne geldafpersingen.

Lionel S. Beale deelt het volgende mee:

De bisschop van Truro verklaarde in de Stifts-vergadering van Truro: „Ik zou voorbeeld op voorbeeld kunnen noemen

1) Nouveau Dictionnaire de médecine et de chirurgie. Tome XXIV, p. 494.

2) Handb. der spec. Pathologie und Therapie. 7te Aufl. bl. 107.

3) Aangeh. werk. bl. 33.

waarin een dokter een jongmensch heeft aangemoedigd om te zondigen — schande over hem! teneinde zijne gezondheid te bewaren." Het is bedroevend dat mannen van eene positie als de bisschop van Truro zich zulke krenkende oordeelvelingen durven veroorloven — „voorbeeld op voorbeeld!" Is het geoorloofd te vragen: hoe vele? Gedurende vijfendertig jaar, waarin ik bijzonder goed in de gelegenheid was om met zulke „voorbeelden" bekend te worden, heb ik er misschien twee of drie ontmoet; maar niet één van zulk een duidelijken aard dat ik mij gerechtigd zou geacht hebben om aan den dokter te schrijven of te zeggen: „Daar u N. N. hebt aangemoedigd eene onzedelijkheid te begaan, zult gij wel zoo goed willen zijn mij de gronden mede te deelen waarop gij zulk eene raadgeving kunt verantwoorden?" De medische stand is heel dikwijls op bedekte wijze valschelijk van zulke en andere schaamteloze dingen beticht.

Misschien zal de een of ander mij tegenwerpen dat ik geen genoeg aandacht heb geschonken aan een werk, getiteld: „Samhällslärans grunddrag" ¹⁾ (De elementen der sociale wetenschap), dat door een dokter heet geschreven te zijn. Ik neem de gelegenheid hier te paat om te verklaren dat ik het boek zeer goed ken, maar dat ik zelden eene rijker verzameling van fouten en valsche opgaven onder de oogen heb gehad. Ik laat de moraal van het boek geheel en al onbesproken, ik zal mij, als ik straks eenige van de opgaven ga weerleggen, uitsluitend tot het medische gedeelte bepalen; indien men dat boek critisch wilde doorloopen en alle fouten aantekenen, zou men eene langere lijst krijgen dan deze mijne voorlezings in druk beslaan.

Een deel der fouten moet ongetwijfeld hieraan worden toegeschreven dat het oorspronkelijk is geschreven in 1854, en dat bij de volgende uitgaven niet behoorlijk rekening is gehouden met de vorderingen die de medische wetenschap sedert dien tijd heeft gemaakt; sommige opgaven van feiten in het

1) „Samhällslärans Grunddrag", m. m. 2a uppl. Stockholm 1880.

boek zijn altogader lichtzinnige gevolgtrekkingen. Voor het overige veroorloof ik mij tusschen twee haakjes eene opmerking. De schrijver is anoniem en hij verdedigt zijn anonieiniteit op grond dat hij door het noemen van zijnen naam een bloedverwant diep zou bedroeven. Het is den schrijver zelfs gelukt een anoniemen vertaler te vinden, ja ook een eveneens onbekend persoon, die verklaart de Zweedsche uitgave te hebben gelezen en de vertaling, voor zoo verre hij er over kan oordeelen, voortreffelijk bevonden te hebben. Toch heeft de onbekende criticus vooral in het medisch gedeelte vele verbeteringen aangebracht.

Er zijn echter zoo vele noodzakelijke verbeteringen ongedaan gebleven, dat het werk, als geheel genomen, kan beschouwd worden als een voorbeeld van onvertrouwbaarheid. Nog een enkel woord: het is een feit dat de geschiedenis der letterkunde uitstekende werken aanwijst waarvan de schrijvers bij hunne tijdgenooten niet bekend waren en het bij het nageslacht niet zijn geworden, maar anoniem uitgegeven wetenschappelijke werken zijn mij niet bekend.

De anonieme personen die hier als wetenschappelijke leeraren en sociale hervormers optreden, hebben geen recht om vertrouwd en geloofd te worden. Eene courant met „gekochte verantwoordelijkheid” is achtenswaardiger dan de pas genoemde in het donker sluipende personen; de redacteur van eene courant blijft op den duur niet onbekend en het publiek stelt hem in dat geval zedelijk verantwoordelijk voor hetgeen hij schrijft en opneemt in zijn blad.

* * *

Nu ik een overzicht heb gegeven van de positie, die de medische literatuur tegenover de vraag „onthouding of niet?” inneemt, zij het mij veroorloofd nog eene tegenwerping te maken ten opzichte van *Styrbjörn Starke*. Hij meent, dat — wijl de meeningen der doctoren uiteenloopen — „het beantwoorden

der vraag aan de toekomst moest worden overgelaten, die haar misschien kan beantwoorden." 1)

Ik meen bewezen te hebben, dat de werkelijke doctoren het over dit punt vrij wel eens zijn, en dat men bijgevolg niet op eene toekomstige beantwoording behoeft te wachten. Ik ken trouwens, met uitzondering van de grondstellingen der wiskunde en logica, geene enkele leer, die door iedereen als juist werd beschouwd. In de medische wereld bestaat de homœopathie naast de wetenschappelijke geneeskunst, en soms gebeurt het dat medisch ontwikkelde personen opkomen tegen de vaccinatie, enz. Maar niettegenstaande dat alles, vind ik toch dat de wetenschap hare positie heeft ingenomen, en dat het publiek duidelijk kan weten waar zij gevonden wordt.

Zonder het maatschappelijk succes aan te hangen, meen ik toch dat men reden heeft zich te scharen aan die zijde waar men in deze zaak de knapste mannen van den tegenwoordigen zoowel als van den verleden tijd vindt, niet bij de tegenovergestelde, waar eene kleine groep stand houdt die zich door excentriciteit, gebrek aan kennis en vijandschap tegen de cultuur, kenmerkt.

In het zoeven besproken werk wordt eene heele groep van nieuwe kwalen en ziekten genoemd, aan welke men den naam gegeven heeft: *ziekten door onthouding*, een naam die in de medische wereld geheel onbekend is. Wat de mannen betreft, zouden deze ziekten bestaan in een verzwakt voortplantingsvermogen, zaadvloeiing en hypochondrie; voor vrouwen in hysteric, bleekzucht en storingen in de menstruatie.

Vele moderne schrijvers zijn, in overeenstemming met dat boek, van gevoelen, dat de vrouw behoort ontheven te worden van den druk die haar verhindert even ongegeneerd te genieten van buiten-echtelijk geslachtsgenot. *Nordau* wil haar „heur natuurlijk aandeel in het menschelijk liefdeleven toedeelen”; *Georg Brandes* heeft zich ook de zaak der arme ongehuwde vrouw aangetrokken en verklaart, dat „het ascetisme, het-

1) Aangeh. werk, blz. 26.

welk tegenwoordig door het grootste gedeelte der ongehuwde vrouwen in de hoogere standen wordt beoefend, een ongeluk is, een tegennatuurlijk iets, een offer dat menigeen brengt aan een onzinnig vooroordeel." 1)

Op eene andere plaats zegt dezelfde schrijver:

„Worden geestelijke voorrechten soms te duur gekocht door een offer van reinheid en onschuld, zoo kan de werkelijke reinheid, niet minder dan de bloot schijnbare, ook duur worden gekocht wanneer zij een smartelijk gevoel van gemis en al de bekrompenheid der onvruchtbaarheid en der onderdrukte begeerten meebrengt.”

Het is zeer belangwekkend op te merken dat *Brandes*, wanneer hij de ongelukkige gevolgen van het celibaat der vrouwen schildert, steeds spreekt over het schrijnend gevoel van gemis en de onvrijzinnigheid die de ongehuwde vrouw kenmerkt.

Nu zou men kunnen vragen of het zulk een groot ongeluk is dat de vrouw, om dit te ontgaan, moet opofferen — niet hare gemoedsrust en maatschappelijke positie, want zulke begrippen hebben geene waarde in de oogen van den schrijver — maar haar veilig, bijna eenzaam bestaan, hare kalmte en rust. Eene vrouw die hare gunst schenkt aan een vluchtig haar het hof makenden sultan, wint zelfs in eene goede economische positie geen enkele van de fysieke en psychische voorrechten der gehuwde vrouw.

Het is voor mij het natuurlijkst, van al die ingebeelde kwalen, de zoogenaamde ziekten door onthouding ter nadere behandeling te kiezen. Wat de voor de mannen eigenaardige vormen betreft: verzwakt voortplantingsvermogen, zaadvloeiing en hypochondrie — wel, deze komen zelden of nooit voor als gevolgen van onthouding, maar worden integendeel veroorzaakt door tegennatuurlijke ondeugden en erfelijke dispositie. In mijne laatste lezing zal ik daarop terugkomen.

Wat de ziekten der vrouwen aangaat, die uit soortgelijke

1) *Tilskueren II*, bl. 22.

oorzaken zouden voortvloeien, kan ik het oordeel inroepen van beroemde wetenschappelijke mannen; dit is misschien beter dan wanneer ik spreek uit eigen naam.

Krafft-Ebing zegt over de *hysterie*:

„De in de niet medisch ontwikkelde kringen bestaande opvatting, dat deze ziekte zou ontstaan omdat de vrouw niet kan voldoen aan hare natuurlijke functies, is een geheel ongerechtvaardigd vooroordeel. Als oude jongejuvrouwen dikwijls hysterisch zijn, bestaat daarvoor geene fysieke, maar wel eene zedelijke reden. De ongehuwde vrouwen, die ernstige, ziel en gemoed innemende bezigheden hebben, b. v. liefdezusters en opvoedsters, worden hoogst zelden hysterisch.” ¹⁾

En op eene andere plaats:

„Het getuigt van een bedroevend gebrek aan hygiënische beschaving, dat zelfs nu en dan doctoren in het huwelijk een geneesmiddel tegen zenuwziekten, en in het bijzonder tegen hysterie zien, en hunnen patiënten zulk een stap aanraden.” ²⁾

De Amerikaansche neuroloog *Hammond* laat zich als volgt over dit punt uit:

„Naar mijne meening is de grootere aanleg voor hysterie van de ongehuwde vrouwen niet te zoeken in onbevredigde geslachtsdrift of in werkeloosheid der voortplantingsorganen, maar eerder in het gemis van een levensdoel, in het steeds denken aan en acht geven op zich zelve, dat onafscheidelijk aan de tegenwoordige positie der ongehuwde vrouw is verbonden. De ongehuwde vrouwen die zich zelve door de wereld helpen, zijn naar mijne ervaring niet meer onderhevig aan hysterie dan de gehuwde vrouwen.” ³⁾

In een speciaal over hysterie handelend werk verklaart professor *Jolly* het volgende:

1) Ueber gesunde und kranke Nerven, bl. 123.

2) Aangeh. werk, bl. 80.

3) A treatise on the diseases of the nervous system, 7th Ed, London 1882 bl. 759.

„*Scanzoni* vond dat van een groot aantal hysterische patiënten 75 pct. kinderen hadden gehad en 65 pct. zelfs meer dan drie. Dat de ziekte een „*virginum et viduarum affectio*” zou zijn, wordt daardoor weerlegd. Sexueele onthouding kan eene enkele maal bij jonge vrouwen de oorzaak van hysteric zijn, evenals bij vrouwen met *impotente* mannen, maar veel vaker dan sexueele onthouding is sexueele overprikkeling de oorzaak dezer ziekte.” ¹⁾

Slaan wij nu een blik op de bleekzucht, dan leert de wetenschap en de dagelijksche ervaring ons, dat zij aangeboren kan zijn, en verder, dat zij bij beide geslachten en op alle leeftijden voorkomt, zoodat het verband dezer ziekte met de functies der genitaliën zeer twijfelachtig wordt; en tevens dat zij, in het tegenwoordige cultuurleven, ontelbare oorzaken heeft.

Stoornissen in de menstruatie komen zoowel bij gehuwde als ongehuwde vrouwen voor; zeer dikwijls staan deze in verband met bloedarmoede of met ziekelijke veranderingen der baarmoeder, die niet afhankelijk zijn van hare natuurlijke functie of rust; zij staan met sterkere of zwakkere geslachtsdrift of onthouding in geenerlei verband.

Ik wil door alles wat ik zooeven heb gezegd het feit niet ontkennen, dat eene vrouw, die met een gezonden en sexueel krachtigen man is gehuwd, betere gezondheid kan genieten dan zij als meisje had, beter ook dan ongehuwde vrouwen van haren leeftijd; evenmin, dat de statistiek ons leert dat er minder gehuwde dan ongehuwde vrouwen sterven, maar hieruit volgt nog geenszins dat er ziekten zijn die door onthouding ontstaan, of dat de lichamelijke en geestelijke toestand der vrouw zou verbeteren, indien zij in een *Nordau'sche* of *Brandes'sche* maatschappij haar aandeel kreeg in het liefden leven der menschheid en bevrijd werd van het ascetisme.

Doch keeren wij tot de mannen terug. Bestaan er voor den ongehuwden, geslachtsrijpen man geen nadeelen? Ja,

1) Handbuch der spec. Pathologie und Therapie, herausgeg. v. H. v. Ziemsen. XII. 2 Aufl. Leipzig 1877, bl. 533 en vlgd.

die bestaan zeer zeker. Ik wil hier wederom *Acton* aan het woord laten:

„Er heerscht op dit punt een bijna oneindig verschil van meeningen, waarvan de uitersten zijn dat een jongmensch geen geslachtsverlangen kan hebben — ten minste niet in een lastigen graad — en dat hij dus geen voorzichtigheidsmaatregelen behoeft te nemen of tegen het opwekken van geslachtsdrift gewaarschuwd behoeft te worden; en de leer dat de bezwaren aan de kuisheid verbonden zoo groot zijn dat zij onkuisheid rechtvaardigen of althans verontschuldigen.

Mijn idee is, dat wanneer er zorg is gedragen voor de opvoeding van den jongen man, en zijne ziel niet vernederd is door onnatuurlijke gewoonten, het dan in den regel eene betrekkelijk gemakkelijke zaak is om kuisch te zijn, dat daarvoor geene groote of buitengewone inspanning noodig is, en dat met elk jaar van vrijwillig opgelegde kuisheid het hem door gewoonte gemakkelijker zal vallen hieraan trouw te blijven.

Toch kan het moeilijk worden ontkend dat een zeer aanzienlijk getal van de meer of minder reinen somwijlen niet geringen last ondervinden. — — — — —

De ten deele zich onthoudende mannen, de mannen die den beteren weg zien en toejuichen, maar den slechteren somwijlen volgen, — de mannen die de koelbloedigheid van den verstokten sensualist en de sterkte van den nauwgezet kuischen man missen, verduren én de kwelling van zelfverloochening én het berouw over hunnen val.

De feiten die de waarheid van het bovenstaande bewijzen zijn talloos, en kunnen zoowel op de jeugd toegepast worden, over wie ik nu in het bijzonder spreek, als op bejaarde mannen.

Het komt dagelijks voor patiënten te hooren klagen dat onthouding na verloop van zekeren tijd een prikkelbaren toestand van het zenuwgestel veroorzaakt, dat zij onbekwaam zijn hunne gedachten bij iets te bepalen; studeeren is onmoge-

lijk, de student kan niet stil blijven zitten; bezigheden waarbij dit wordt vereischt zijn onverdraaglijk, en de gedachtengang van den patiënt wordt telkens door voorstellingen van sexueelen aard onderbroken.

Als ik naar zulk een klacht luister, weet ik in den regel wat er volgen zal: eene bekentenis die tevens het symptoom verklaart. Ik ben er natuurlijk op voorbereid te hooren dat het zelfgekozen middel zeer goed heeft geholpen, dat geslachtsomgang den student in staat heeft gesteld zijne studies te hervatten; de dichter kan weer dichten; de verflauwende phantasie van den schilder heeft hare kracht en gloed hernomen, terwijl de schrijver die gedurende vele dagen onbekwaam was om twee zinnen te schrijven, na het voldoen aan den lust, tot alle werkzaamheid in staat was.

Bij zulk soort van individu's brengt onthouding zeer zeker den prikkelbaren toestand mee. Toch mag geen enkel zoodanig symptoom, hoe levendig ook geschilderd, een dokter er toe verleiden om zelfs schijnbaar het voortdurend gebruik maken van het schadelijke middel, dat de ziekte slechts bestendigt, goed te keuren.

Met den meesten ernst protesteer ik er tegen dat een dokter zulk een middel behoort toe te passen. Het is voor een jongeling beter een onthoudend leven te leiden.

De *volstrekt* onthouders hebben weinig of in het geheel niet van die prikkelbaarheid te lijden, terwijl het zeker is dat de onkuische op de eene of andere bovengenoemde wijze stoornis zal ondervinden, zoodra er *plethora seminalis* (zaadvolte) intreedt, en dat de bevrediging der lusten, in plaats van een werkzaam geneesmiddel te zijn, herhaling eischt zoodra de bezwaren zich weer voordoen. — — — — —

De waarheid is, dat vele lieden, in het bijzonder jonge lieden, dikwijls maar al te blij zijn in het vinden eener verontschuldiging voor het toegeven aan hunne zinnelijke driften, in plaats dat zij deze trachten te regelen en te beheerschen.

Het is bij mij aan geen twijfel onderhevig, of dit sexueele lijden wordt zeer overdreven, zoo niet voorgewend om een zeker doel. ¹⁾ — — — — —

Wanneer een jongmensch zich het zwaarste sexueele lijden op den hals wenschte te halen, zou hij geene betere methode kunnen aannemen dan onkuisch te worden, met het plan zich weer te onthouden, zoodra hij „zijn wilde haver” had gezaaid. De moeite om te breken met eene gewoonte, die zoo spoedig zich op het innigst verbindt met elken vezel van het menschelijk lichaam, is zóó groot, dat het onze roeping kan zijn zulk een jongeling, die de eerste schrede wil zetten op het pad der ondeugd, toe te roepen: „Gij slaat een weg in, waarvan gij nimmer zult terugkeeren.” ²⁾

De zuiver fysieke bezwaren, die de onthouding zoowel bij den jongeling als bij de volwassene, gehuwde mannen en weduwnaars meebrengt, uiten zich bij gezonde individu's enkel door een gevoel van volbloedigheid, spanning, druk in de organen van het onderlijf, zoowel als in andere lichaamsdeelen; zij zouden niet zoo lastig wezen, indien de gevoelens, vooral bij de eerstgenoemden, niet zoo dikwijls tot een onnatuurlijken graad werden verhit door boeken, beelden, phantasieën, enz. Ik heb, sedert ik openlijk mij met dit onderwerp ben gaan bezighouden, verklaringen gehoord van naar lichaam en ziel gezonde studenten, en zij hebben mij gezegd dat ik nog niet sterk genoeg de klem had gelegd op de

1) Het kan belangwekkend zijn tegenover deze verklaring van de medische zijde die van *af Geyerstam* te plaatsen: „Weet gij dat de man die zijn leven wijdt aan het vervullen van dien eisch, ternauwernood in staat is nog iets anders te verrichten? Zijne kracht wordt verbruikt in die kolossale zelfplagerij, en zijne beste jaren gaan voorbij in een pijnlijken strijd, over welks verlammen, om niet te zeggen vernietigenden invloed alleen hij kan meespreken die zelf eenige maanden hem heeft ondergaan. — — — — —

En wanneer men dan daarenboven weet, welke gevaarlijke gevolgen de zoo geprezen reinheid kan meebrengen, behoorde men zich waarlijk wel tweemaal te bedenken, voor men zich tot rechter in deze quaestie opwerpt.” (*Stridsfrager* bldz. 53. 54.)

2. Aangehaald werk bl. 17 en volg.

gemakkelijkheid, waarmee de zinnelijke begeerten konden worden *beheerscht* en *overwonnen*.

Ik heb in mijn twintigjarigen doktersloopbaan velen, vooral zeer vele jongelingen uit de meest verschillende standen, ten opzichte van geslachtsvragen geleid en bij ziekte behandeld; daaronder waren er van wijd uiteenlopende beschouwingen wat moraal en godsdienst betrof, mannen met en zonder een schuldeloos verleden; maar nog *nooit* heb ik er *een* aange troffen die, vooropgesteld dat de wil aanwezig was, zelfbeheersching onmogelijk vond.

* * *

Ik heb gezegd dat de geslachtsdrift wordt geprikkeld door boeken; dit is werkelijk in hoogen graad het geval.

Voor ik mijne eigene ervaring in dit opzicht schilder, zal ik het woord geven aan een Franschman, maar ik verzoek u, er wel op te letten dat hij geen clericaal of een streng moralist eener andere school is. Zijn naam is *Charles Mauriac*, *syphilidoloog* en schrijver van een artikel waaruit ik reeds den raad aan *onanisten* heb aangehaald om te trachten door illegitiemen geslachtsomgang herstel te vinden. Hij zegt:

„Gedurende de achttiende eeuw werden de gemoederen meer dan door iets anders beziggehouden door de gedachte aan de liefde, vooral in haar fysiek karakter. Men had den moed alles te denken niet alleen, maar ook uit te spreken onder allerlei vormen.”

Dit was trouwens niets dan eene afspiegeling en de uitdrukking van een zedenbederf, grooter dan in eenig ander verleden tijdperk.

Aan dat bederf, hetwelk zich in alle standen der samenleving verbreidde, had ongetwijfeld het temperament een groot aandeel, alhoewel het minder geweldig, minder veel-eischend schijnt geweest te zijn dan in de 14de eeuw en in den tijd der Romeinsche keizers.

Maar al waren de uitspattingen niet zoo brutaal of zoo

vreemd, zij waren meer planmatig, om zoo te zeggen wetenschappelijk. Men leefde niet tevergeefs in den tijd der encyclopaedie en der nivelleering. De ondeugd gaf zich geen moeite meer om zich te verbergen; zij toonde zich in het volle licht als om zich te wreken over de huichelarij, waartoe zij in de laatste jaren van Lodewijk XIV was gedoemd geweest. Men heeft daarenboven gezegd, dat zij behoefte had met zich zelve in het reine te komen en school te maken. Karakteriseert dit niet? Behoort men niet aan de cynische pedanterie — waarvan men zelfs bij de voornaamste auteurs meer of minder sprekende trekken vindt — de opkomst toe te schrijven van eene obscene literatuur, waarin de abnormaliteiten en dwalingen der zinnen werden beschreven, meegeëld met eene mengeling van krankzinnigheid en verstandelijke methode, waarvan men tot dien tijd toe nog geen voorbeeld had beleefd? Deze eigenaardige obsceniteiten die in Frankrijk en het buitenland openlijk werden verspreid, waren in het Fransch geschreven. Het was de meest verbreide taal en daarenboven de taal die er zich het best toe leende.

Deze geschriften overstroomden Europa en de geheele wereld. Nu zijn er slechts enkele exemplaren meer van over. Voortbrengselen van het zedenbederf, formuleerden zij dit in de afkeurenswaardigste vormen en — men verspreidde deze met den ijver van proselietenmakers.

De uitspattingen der achttiende eeuw gaven geboorte aan eene medische en wetenschappelijke literatuur, die zich ten doel stelde ze te bestrijden; het verkrijgen van de werken werd zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt, een noodzakelijk iets, zouden zij gelezen worden door de massa die behoefte had aan verbetering. ¹⁾

Het komt mij voor dat wat ik over de Fransche literatuur der 18de eeuw zei, in menig opzicht toepasselijk is op die welke zich in de laatste kwarteeuw in ons land tracht baan te breken. Wij willen hopen met minder succes.

1) Nouveau dictionnaire de médecine et de chirurgie. Tome XXIV, page 494.

Ik ben over mijn oordeel aangaande de moderne literatuur, zoowel mondeling als schriftelijk, dikwijls hard gevallen. Heb ik daarover slechts beknopt gesproken, nu wil ik het iets uitvoeriger doen.

Het is mij niet onbekend dat er in alle tijden werken bestonden die de lusten der menigte prikkelden. Mijne tijdgenooten die hunne verbeelding wenschten te bezoedelen, lazen als gymnasiasten en studenten: *Boccacio, Casanova, Faublas, Paul de Kock* e. a.

Tegenwoordig behoeft men de studeerende jongelingschap niet meer tegen de producten dier heeren, die nu in de leesbibliotheken door de mindere standen worden gevraagd, te waarschuwen. De studeerende jongelingschap gaat met haren tijd mee en houdt zich bij *Zola, Strindberg, Krohg, Garborg* en anderen. Hoe gevaarlijk de eerstgenoemde literatuur ook was, ik houd de laatste voor nog gevaarlijker, niet zoozeer om haar zelfswil, maar omdat hunne aanhangers zich van een groot deel der literaire critiek hebben meester gemaakt in de periodieke pers, en hunne voortbrengselen en levensbeschouwingen daarin worden uitgebazuind als uitstekend en navolgenswaard. Zoo iets gebeurde in mijne jeugd niet met de eerstgenoemde werken. Integendeel, de pers meende over hen een veroordeelend vonniste moeten vellen. Wanneer men het waagt op te komen tegen de schrijvers van onzen tijd, dan wordt men allicht op zeer energieke wijze tegengesproken, en die literatuur verdedigd. Vooral *Gustaf af Geyerstam* neemt dien tak der letterkunde, welke de „zinnen” heeft gewekt, in bescherming, „want „kennis, weten”, is de eerste voorwaarde tot vooruitgang, 't zij dan dat er sprake is van zedelijkheid of van iets anders.” 1)

Oskar Levertin treedt zoo pas in de arena voor de mannen van het Fransche modernisme en verklaart dat *Zola's* „*Nana*”, „*La fille Élise*” van de *Goncourts* en *Maupassant's* „*Bel-Ami*” groote literaire kunststukken zijn, trillend van vurig leven,

1) *Hvad vill Lector Personne* bl. 20

bevend van levenswarmte, zoo volkomen op de hoogte van artistiek meesterschap, dat geen lezer met eenig oordeel het ooit in de hersenen zal komen om deze werken als strijdend met de zedelijkheid te beschouwen. ¹⁾

Ik wil niet beweren dat één dier schrijvers zijne werken schreef direct in het belang der ondeugd; maar zij leggen zeer weinig menschenkennis aan den dag, wanneer zij niet inzien dat die boeken de verleiders der jeugd worden. Ik vraag met nadruk: in hoeverre *Zola* en zijne uitgevers hiervan kunnen worden vrijgesproken, wanneer zij „Nana” geïllustreerd uitgeven, en deze uitgave onder de jeugd verspreiden.

Bij *Levertin* heet het verder, dat hij, die zich om *Garborg's* „Ungdom” (jeugd) of *Strindberg's* „Ett dockhem” (Een poppenhuis) bekruist, of een pharizeër is, of — een zeer te beklagen persoon. — — — — —

Ik beken ronduit dat deze beide werken *mij* stuiten, stuiten vooral als onwaar.

Tot welk soort van menschen de heer *Levertin* mij nu zal rekenen, laat mij volkomen koel. Dat deze beide schrijvers in den laatsten tijd te ver zijn gegaan met de uitvoering van hun plan, zoodat vele vroegere aanhangers hun afvallig zijn geworden, is van algemeene bekendheid, ten minste wat *Strindberg* betreft.

Om *Garborg* goed te beoordeelen behoeft ik slechts een klein citaat van hem aan te halen:

„Donnerwetter, wat een meisje! Ik wil er om wedden niet ver over de zestien. Kon ik vat op haar krijgen dan zou ik mij niet langer ergeren aan mij vriend *Sullich* — — — Hm, als ik het eens met het meisje beproefde? Ik zou de fabriek lastig vallen om mijn salaris te verhoogen, want royaal moet men wezen... Als *Rasmus* zich maar niet reeds op haar geabonneerd heeft. Dat varken doet zich zoo heilig voor; ik sta hem geen duit. Nu, ik geloof dat ik het maar eens zal probeeren... zestien jaar! Als 't wat meeloopt kan zij nog maagd zijn!” ²⁾

1) 1886 *Revy i literära och socialer frågor*, bl. 151.

2) *Ungdom, berättelser, öfvers. af G. af Geyerstam.*

Ik wil nog eenige woorden aanhalen van een schrijver die ook tot het zoogenaamde „jonge Zweden” behoort, en het aangehaalde zal stellig iedereen in staat stellen om te oordeelen over den geest, die hem zijn werk heeft gedictieerd. *Ola Hansson* schrijft onder anderen het volgende:

„Ik heb nu slechts nog één ding waarvoor ik belangstelling gevoel, het geslachtsleven te bestudeeren en te genieten.” ¹⁾ — — — — —

„Ik heb die studie en dat genot gemaakt tot eene lekkere kunst, en ik heb geen ander doel noch begeerte dan deze kunst tot volmaaktheid te brengen. Ik leg haar op de ontleedtafel voor mij ²⁾ en dring vorschend met mijne gedachte in haar door.” — — — — —

„Wat helpt het of wij beproeven ons leven als op te bouwen, daar wij beheerscht worden door machten, die wij niet kennen, en wij niets meer weten van ons inwendig gevoelsleven dan de kiemen en knoppen, die nu zwellen en om ons heen ontbotten, weten hoe hunne cellen worden gevormd.”

— — — — —

„En toen trouwde ik met haar zonder meer van haar te houden dan van andere vrouwen, die mijnen weg hadden gekruist, enkel omdat ik hare toegevendheid zoo aandoenlijk vond, omdat ik medelijden met haar had en mijne jonggezellenavontuurtjes mij begonnen te vervelen.” — — — — —

„Ik heb zeer dikwijls in betrekking gestaan tot vrouwen, voor het meerendeel van „de goedkoope soort”; een paar maal uit werkelijke toegenegenheid; steeds was het doel hetzelfde en het einde hetzelfde. Wanneer ik haar zoover had gebracht als ik wilde, was de geschiedenis uit; — lust, eene brutale handeling, verslapping, gewoonlijk walging, in de beste gevallen een flauwe weemoed bij de herinnering, voilà tout. ³⁾

1) *Sensitiva amorosa*. Helsingborg 1887, bl. 3.

2) Genoemd werk. blz. 4.

3) Allemaal aanhalingen uit het straks genoemde werk.

Ik vind dat de heer *Ola Hansson* in bovenaangehaalde regelen zoo goed en duidelijk over zich zelf heeft gesproken, dat eene analyse of wederlegging mij noodeloos voorkomt. Ik wijs er slechts op, dat het oude, psychologisch ware voorschrift: geene vrouw aan te zien om haar te begeeren, geheel wordt geïgnoreerd, ja, dat hij het tegenovergestelde tot zijn levensdoel maakt. Ik vraag aan ouders en voogden der jeugd, of zulk een individu het recht mag hebben om zich vrij in het leven te bewegen, en of hij niet ten bate van zich zelf en de maatschappij behoorde opgesloten te worden in een verbeterhuis.

Toen eens een Zweedsche courant werkelijk er geen doekjes omwond en *Sensitiva amorosa* de haar toekomende plaats aanwees, sprongen dadelijk de hulptroepen van den schrijver te voorschijn, in de eerste plaats *Georg Brandes*, die in hyperbolische woorden aan zijne bewondering voor den schrijver lucht gaf, en voorts *Stella Kleve*, die het werk verklaart voor — „een boek, dat zoo innig is doorweven van die bijna ascetische schaduw — ik zou willen zeggen: aetherisch schoone opvatting van het hoogste wezen der liefde.” 1) — — — — —

In eene reclame-annonce voorkomende in het *Stockholmsch Dagblad* kan men zelfs een uittreksel lezen uit een artikel der *Neue freie Presse*, waarin onder anderen wordt gezegd, dat de grondtoon van het boek onthouding, eene kuisheid van bijna ziekelijke gevoeligheid, leeraart.

Nu zou men kunnen zeggen dat niemand die eenig oordeel bezit, zich door dergelijke pogingen om de menschen te misleiden, van den weg laat brengen; maar de onervaren jeugd weet in den beginne niet waaraan zij zich te houden heeft en wordt later gemakkelijk een prooi der verleiders.

1) Skanska Aftonbladet, 21 Dec. 1887.

Wel hoort men nu en dan beweren dat de literatuur weinig of geen invloed uitoefent, dat niet zij de zeden schept, maar de zeden de boeken ¹⁾, doch die dit meenen onderschatten de beteekenis van een der machtigste werktuigen tot goed en kwaad in de wereld.

Ieder ervaren geneesheer kent maar al te wel den invloed dien de literatuur, juist in betrekking tot het punt dat ik behandel, bezit; op grond van eigen ervaring kan ik meedeelen dat elk opzienbarend boek van de soort als b. v.: „Samhällslärans grunddrag”, of „Giftas”, den dokter het bezoek van een grooter of kleiner aantal jonge mannen verschaft, die hem ongeveer de volgende bekenenis doen:

„Dokter, ik heb tot hiertoe een onthoudend leven geleid”, of, „ik heb gedurende geruimen tijd uwen raad opgevolgd en mij van sexueelen omgang onthouden, doch nu heb ik gelezen dat het zeer schadelijk is voor de gezondheid, en wanneer ik nauwkeurig acht geef op mij zelf, dan voel ik, enz. enz.” —

— — — — —

In zulke gevallen moeten dokter en patiënt dikwijls weer van voren af aan den langen, vermoeienden weg van overreding afleggen, wat geheel overbodig zou geweest zijn, indien zulk een boek niet eerst geprikkeld en tot recidive aanleiding had gegeven.

Beale teekent den invloed der letterkunde in de volgende woorden:

„Van al het kwade waartegen het goede in zijn strijd om terrein te winnen, te kampen heeft, is zij (de onzedelijke literatuur) het grootst en het moeilijkst om uit te roeien. Er bestaat geene maatschappelijke klasse, geen beroep, geen bedrijf wier leden niet in den een of anderen vorm overstromd worden door het kwaad, dat uitgaat van de drukpers. Zelfs de jeugd wordt niet verschoond. Het is maar al te duidelijk dat een slecht boek het geduldige en zorgvuldige werk van vele rechtgeaarde menschen kan te niet doen. ²⁾”

1) Geyerstam: Hvad vill Lector Personne? bl. 21.

) Aangel. werk, bl. 84.

Dezelfde schrijver doet het voorstel om de literatuur uit een oogpunt van zedelijkheid te laten onderzoeken door een comité van een half dozijn personen, zooals ook een tooneelstuk nagezien en ingeval van onzedelijkheid verboden wordt.¹⁾

Inmiddels schijnt de schrijver zelf niet aan de mogelijkheid van zulk eene instelling te gelooven, en daarin heeft hij, wat de tegenwoordige maatschappij betreft, volkomen gelijk. Des te beter kan men instemmen met hetgeen hij laat volgen: „dezen overstromenden, gevaarlijken vloed af te leiden door directe inspanning is, naar wij vreezen, even onmogelijk als de zee te dammen of het eeuwig voortschrijden der gletschers te verhinderen. Het is te vreezen, dat de eenige weg om het kwaad te stuiten bestaat in het langzame proces: tot een tegenovergestelden smaak op te wekken. Op die wijze kan de vraag naar verleidende, demoraliseerende literatuur worden verminderd, en wanneer zij geen debiet meer hebben, zal het voor zulk soort van schrijvers en uitgevers niet de moeite meer loonen de wereld te besmetten. Om op de hulp te hopen van de kerk, de wet, den staat, schijnt tevergeefs. De regeering is feitelijk machteloos. De smaken moeten bevredigd worden, zoolang deze niet veranderen moet men aan hunne begeerten voldoen.”²⁾

Niemand moet echter gelooven dat hij, die ijvert voor sexueele hygiëne en moraal, zich bepaalt tot een aanval op de tegenwoordige literatuur. Hij weet maar al te goed, dat er nog andere middelen tot verleiding bestaan, b. v. de dubbelzinnige operettes, de geheele café-chantantwereld, enz. Tegen haar zijn wel dikwijls stemmen opgegaan, maar zij zijn overstemd door de bijvalsbetuigingen van hare begunstigers; de periodieke pers schijnt wat die soort van dingen betreft gecapituleerd te hebben en geleerd haar te beschouwen als een gerechtvaardigd of ten minste als een onvermijdelijk bestanddeel van het leven eener groote stad.

1) Aangeh. werk, bl. 87.

2) Aangeh. werk, bl. 85.

Hij die er tegen ijvert wordt aangezien voor een pharizeër of voor een zwartgalligen rigorist (strengen zedenleeraar).

Indien de heer *Gustaf af Geyerstam* en consorten met ons gemeene zaak wilden maken om deze schandelijkheden uit te roeien, zouden zij daarvoor onzen oprechten dank verwerven. 1)

Wij behooren hier ook te wijzen op de, de zinnelijkheid prikkelende beelden. Ik kan u verzekeren dat het op een geneesheer een droevigen indruk maakt, wanneer hij bij een bezoek op een studentenkamer of die van een anderen jongeling de wanden en de schrijftafel bedekt vindt met meer of minder naakte vrouwenbeelden. Ik spreek niet van werken als de „Venus” van *Milo*, *Hasselberg's* „Sneeuwdrop”, maar ik heb het oog op photographieën van mademoiselle X en Y, kunst-rijderessen of café-chantantzangeressen, gekleed en ongekleed, in de ongehoofelijkste houdingen. Denkt men daarbij aan alle andere obscene beelden die in sigarenkokers, berloques, stokken en op duizenderlei andere manieren worden binnengesmokkeld, of openlijk in de couranten worden geadverteerd, enz., dan vindt men dat het kwaad langs verschillende wegen voortwoekert. Ik kan mij nooit genoeg verbazen dat menschen hun geld voor zulke prullen willen opofferen, die toch ten slotte niets anders vertoonen dan naakte vrouwen, een aanblik dien men zich in elke anatomie-zaal kan verschaffen.

* * *

Wij stappen nu van de literatuur en de beeldende kunst af, om onze aandacht te vestigen op eene andere gewichtige oorzaak tot verleiding en val — de vergiftiging door alcohol. Deze heeft groote, een zeer groote schuld aan de slavernij der jeugd onder illegitiemen geslachtsomgang. Ik kan niet met cijfers aantonen welk een aandeel in soortgelijke gevallen haar moet toegemeten worden, maar zeker is het dat men steeds als antwoord op zijne vragen het stereotiepe antwoord

1) Vergel. Hvad vill Lector Personne? bl. 20.

krijgt: „Ik was natuurlijk dronken.” In een roes gewent men zich aan verhoudingen waartegen men zich anders zou hebben verzet, en wanneer de ingevingen der traditie en schuchterheid zijn overwonnen, bedrijft men het kwaad als uit gewoonte en tracht men zich zelve diets te maken, dat het eene behoefte is. De gevallen waarin de jongeling zich in koelen bloede, met onbenevelde hersenen, en het bepaalde voornemen, in de armen der prostitutie wierp, zijn weinig talrijk in vergelijking van de keeren dat dit gebeurt in een roes.

Een Engelsch militair dokter heeft door cijfers aangetoond dat geslachtsziekten veel zeldzamer zijn bij hen die volstrekt geen gebruik maken van sterken drank dan onder de overige manschappen. ¹⁾

* . *

Ik heb in het bovenstaande vele getuigen en voorbeelden aangehaald van de mogelijkheid der onthouding, en van haar werkelijk bestaan niet alleen bij ongehuwde mannen, maar ook bij gehuwden, die het als hunnen plicht beschouwden hunnen vrouwen een rusttijd te schenken. Ik kan in dit verband, heel gemakkelijk overgaan tot het bespreken der verhouding in den verlovingsstijd en haar uit een hygiënisch oogpunt beschouwen. Over verlovingsen is reeds zooveel voor en tegen gezegd dat het onderwerp uitgeput zou zijn, ingeval mijn gezichtspunt gewoon ware, maar dit is niet het geval. Laat mij eerst zeggen, dat de verloving zooals zij onder de Germaansche volken in den regel bestaat, de bewondering heeft gewekt van Romeinsche moralisten, en dat zij van oneindig groote beteekenis is voor het huwelijksgeluk. Waar zij werd opgevat als eene formeele huwelijksbelofte of als een wederzijdsche proeftijd, heeft zij zeer veel goeds uitgewerkt.

In betrekking tot de sexueel hygiënische zijde van het

1) Parkes. A manual of practical hygiene. Ed. by F. De Chaumont. London 1878, page 502

huwelijk moet ik er nu op wijzen dat wanneer een jongeling die niet door en door cynisch is, zich voor de eerste maal aan een meisje hecht, haar vraagt, en zich met haar verlooft, het sexueele in den beginne geheel uitgesloten blijft. Later, wanneer de verloving een tijd heeft geduurd en hij de voorrechten geniet die onze zeden schenken aan den verloofde, en er hoop bestaat dat hij eerlang met het meisje zijner keuze zal worden vereenigd, worden er bij den man voorstellingen gewekt van het bruidsbed en het genot dat hem daar wacht. Daar valt niets dan goeds van te zeggen.

Het gevoelsleven van het meisje beweegt zich niet in dezelfde richting, maar zij gewent zich aan de persoonlijke nabijheid en de intieme rechten van haren bruidegom, zoodat hij, wanneer het huwelijk is gesloten, haar niet voorkomt als een vreemde man, die met geweld haar lichaam in bezit wil nemen.

Dat dit laatste gevoel zeer dikwijls ongeluk in het huwelijk veroorzaakt, wordt op duizenderlei manieren door de Fransche moralisten en romanschrijvers geschilderd.

De voordeelen die dus uit eene verloving voortvloeien, kunnen niet genoeg worden gewaardeerd, maar — zij moet niet te lang duren. Eene bepaalde grens te stellen, uitgerekend in maanden en jaren, is natuurlijk onmogelijk; deze verhoudingen wisselen naarmate er personen zijn en hangen saam met leeftijd, aard, ontwikkeling, bezigheden, of zij in elkaars onmiddellijke nabijheid wonen of niet, enz., enz. Over het geheel kan men evenwel zeggen dat verlovingen, die vier of vijf jaren duren, niet goed of raadzaam zijn.

Onder zekere omstandigheden kunnen geheime verlovingen voor de verloofden nuttig wezen. Ik bedoel hiermee zulke, met toestemming der ouders gemaakte afspraken, dat twee jongelieden na verloop van een proeftijd officieel verloofd zullen worden. Zulk eene regeling brengt voor den jongen man het voordeel mee, dat hij aan een geliefd meisje zijne gevoelens mag verklaren, zich van haar antwoord mag vergewissen en tevens dat niemand anders hem bij haar voor zal zijn; dan

werkt hij om eene huishouding te kunnen opzetten, en de geheime verloving is een sterkere spoorslag om vooruit te komen dan de dadelijk publiek gemaakte, die hem dikwijls door allerlei familiepartijtjes veel van zijnen tijd rooft. Naar opmerkingen door mij zelven gemaakt kan ik zeggen, dat verreweg het meerendeel der mannen zich gedurende hunne verloving van allen onwettigen geslachtsomgang onthouden. Ik kan dus *Wicksell's* meening, dat „zulk eene verbintenis voor den man slechts een geringe waarborg is tegen de verleiding om in de armen der gekochte liefde te zoeken wat de zeden hem verbieden te vinden bij de vrouw die hij liefheeft”, niet deelen. ¹⁾

Ik sprak onlangs met een collega, die pessimistischer is dan ik, over dit onderwerp; hij bepaalde zich er toe als zijne meening te kennen te geven, dat de verloofde jonge mannen die vóór hunne verloving geslachtsomgang hadden gehad maar van de syphilis waren verschoond gebleven, zich in den regel van geslachtelijken omgang speenden, uit vrees van door die ziekte later de familie te besmetten, maar dat zij, wanneer zij zelve reeds besmet waren, dikwijls met hunne gewoonten niet braken. Er ligt stellig veel waarheid in die uitspraak, zij het dan ook dat zij wat te veel gegeneraliseerd is. Ik herhaal haar hier met genoegen omdat zij onder anderen bewijst, dat de beteugeling van geslachtsdrift in hoogen graad afhangt van den wil des mans.

* * *

Door geslachtsomgang worden nieuwe individu's geboren, die het menschelijk geslacht vermeerderen, de aarde bevolken. De kracht en snelheid der vermeerdering heeft menig denker schrik aangejaagd; de vrees voor overbevolking was hem een cauchemar; door gebrek aan voedsel zou

1) Knut Wicksell, Om prostitutionen. Stockholm 1887, bl. 53.

een meer of minder groot aantal menschen den hongerdood moeten sterven.

De beroemde onderzoeker, de priester *Malthus*, gaf nu reeds eene eeuw geleden aan die vrees een wetenschappelijken vorm, en hij verdedigde met geheel zijne energie de stelling, dat het aantal menschen in veel sterkere evenredigheid aangroeide dan er levensmiddelen konden worden voortgebracht. Afgescheiden van de natuurlijke oorzaken die de volksvermeerdering kunnen stuiten, wenschte hij den menschen grondstellingen in te prenten, die naar hetzelfde doel leidden, en deze grondstellingen heetten: *late huwelijken* en *streng onthouding*.

In de laatste jaren is er eene school ontstaan, in hoofdzaak van nationaal-economen, die *Malthus'* meening aangaande het gevaar van overbevolking deelen.

Deze *Nieuw-Malthusianen*, zooals zij zich noemen, meenen echter, dat de eisch om laat in het huwelijk te treden en strenge onthouding te zwaar zijn voor gewone stervelingen, dat de geslachtsomgang binnen zijne wettelijke vormen, vrij behoort te worden genoten, maar dat er toch aan de vermeerdering der bevolking paal en perk moet worden gesteld door zoogenaamde *preventieve middelen*. Wat dit laatste punt betreft, sluiten vele andere schrijvers zich bij de *Nieuw-Malthusianen* aan, die er voor ijveren dat de wettige vormen voor geslachtsomgang zullen worden vermeerderd, en natuurlijk hebben ook de aanhangers van illegitiemen geslachtsomgang met vreugde deze meeningen over *preventieve middelen* begroet, waardoor zij kunnen worden gevrijwaard voor de sociale consequentie, die de bevrediging hunner lusten soms medebrengt.

Van een dier beide gezichtspunten zijn de mannen en vrouwen uitgegaan die in de laatste jaren hebben getracht door populaire geschriften de kennis der *preventieve middelen* te verbreiden.

Onder hen moeten in de eerste plaats worden genoemd wijlen het bekende parlamentslid *Charles Bradlaugh*, mevr. *Annie Besant*, de door mevr. *A. C. Leffler* (geb. *Edgren*)

aan de Scandinavische lezers voorgestelde en warm aanbevo-
len Engelsche *Dominee's vrouw*, benevens den phil. cand. *Knut Wicksell*, die door eene menigte geschriften en voorlezingen heeft beproefd propaganda te maken voor zijn lievelings-denke-
beeld.

Tot hen behooren verder de onbekende schrijver en vertaler van „*Samhällslärans Grunddrag*”, verder een Zweedsch schrijver, die zoo zorgvuldig zijn pseudoniem heeft trachten te waarborgen, dat hij op den titel een valsch beroep schijnt aangegeven te hebben, ¹⁾ en een Engelschman, *Henry Arthur Albutt*, die in Londen door een onbekenden persoon een boek heeft laten vertalen en drukken, getiteld: „*Handboek der vrouwen*”, waarin het gebruik van preventieve middelen wordt mee-
gedeeld en voorgeschreven. De schrijver is evenwel naïef genoeg om te verklaren, dat zijn boek enkel is voor de gehuwde vrouw en geen lectuur bevat voor onzedelijke vrouwen. ²⁾

In mijne bespreking van de preventieve middelen zal ik eerst nagaan wat het Zweedsche boek ons daarover vertelt, voornamelijk wijl er uit blijkt, dat de voorschriften gegeven in „*Samhällslärans Grunddrag*”, zoowel als in *Annie Besant's* „*Wet voor de volksmeerdering*”, verouderd zijn.

Het eerste van deze middelen is *periodieke onthouding* van geslachtsomgang. Sommige schrijvers meenen namelijk dat er tusschen twee menstruatie-perioden een tijdpunt gevonden wordt, waarin de vrouw niet kan worden bevrucht. Vele schrijvers die op een zeer verschillend ethisch standpunt staan, hebben toegegeven dat zulk een middel niet zoo stuitend zou zijn als allerhande kunstmiddeltjes. Inmiddels

1) *Försigtighetsmätt i äktenskapet, af en läkare; med förord af Knut Wicksell.* 3e uppl. Stockholm 1886.

2) In dit boek worden overigens slechts mechanische en pharmaceutische middelen aangegeven, die de schrijver onder den naam „*Malthusiaansche middelen*” aanprijst. Het kan niet genoeg worden gegispst dat men een achtenswaardigen naam heeft verbonden aan een praktijk die de drager zelf tijdens zijn leven ten strengste zou hebben veroordeeld.

9 blijken de waarnemingen, die men aangaande dat punt gemaakt had, foutief te zijn.

De meeste vrouwen kunnen ten allen tijde tusschen twee menstruaties in bevrucht worden. Daarom heeft men eene onderbreking van den bijslaap aanbevolen; de man zou zich moeten verwijderen vóór het zaad werd uitgestort en zoo verhinderen dat daarvan iets doordrong in de geslachtsdeelen der vrouw. Zal deze methode niet falen, dan dient de man niet te lang te wachten en er voor te zorgen dat hij met zijn orgaan geene reeds uitgestorte spermatozoën in de vagina brengt, met andere woorden, dat hij niet te dikwijls eene paring beproeft. Er behoeft maar één van de milliarden zaadlichaampjes het vrouwelijk ei te bereiken, en de bevruchting is daar.

Eene andere voorgestelde methode is dat de vrouw terstond na de paring zal opstaan om zich uit te spuiten, waardoor het zaad zou worden verwijderd en de levensvatbaarheid der zaadjes vernietigd. Op dat middel is niet te vertrouwen, omdat onder de paring een deel van het sperma wel te ver kan zijn binnengedrongen om te kunnen worden weggespoeld, en daarenboven kan het zenuwgestel der vrouw door den bijslaap zoo worden aangegrepen dat zij niet terstond dit middel kan toepassen.

Verder heeft men nog eene soort van capsules, d. w. z. groote pillen die kinazout bevatten en in de vrouwelijke scheede worden angebracht. Deze zouden door de lichaamswarmte worden opgelost en door de kinine de zaadlichaampjes worden gedood. Om aan dat doel te beantwoorden moeten deze pillen of capsules van uiterst teer maaksel zijn, anders kan het gemakkelijk gebeuren, dat zij niet op het juiste oogenblik smelten; verder moeten zij zoo goed en betrouwbaar geplaatst worden dat zij gedurende den bijslaap niet breken of verschuiven, altemaal eischen waaraan niet zoo heel gemakkelijk is te voldoen.

Men gebruikt zelfs *condoms*, een veilig omhulsel voor het mannelijk geslachtsdeel — tegen het breken waarvan men

niet kan instaan — en sponsjes die in de vrouwelijke scheede worden aangebracht om den ingang naar de baarmoeder af te sluiten. Dit middel, dat in de aangehaalde werken als het beste wordt geroemd, heeft toch in vele gevallen niet aan de verwachting beantwoord, hetzij dan dat het sponsje niet goed werd geplaatst of gedurende den bijslaap werd verschoven.

Eindelijk heeft de gynaecoloog dr. *Mensinga* te Flensburg een zoogenaamd *pessarium oclusivum* vervaardigd, een elastieken ring overspannen met een fijn velletje dat eveneens den ingang tot het moederkanaal moet versperren en het voordeel heeft eenigen tijd op dezelfde plaats te kunnen blijven. ¹⁾

Het onderzoek der preventieve middelen uit een nationaal-economisch en uit een zedelijk oogpunt, laat ik aan vakmannen over, maar behoud mij zelven het medisch-hygiënisch oordeel voor.

Mijne waarschuwing tegen het gebruik dier middelen berust op tweeërlei grond: Zij zijn *onbetrouwbaar* en *schadelijk voor de gezondheid*.

Onbetrouwbaar omdat de natuur, die de levende wezens heeft begiftigd met een sterke paringsdrift, de processen die tot het bevruchtingsleven behooren eveneens innerlijke, zij het dan ook onmerkbare, krachten heeft geschonken. In de vele gevallen der misvormingen en ziekten der vrouwelijke geslachtsdeelen kan de dokter zich niet genoeg verwonderen over de zonderlinge wegen, waarlangs de spermatozoën hun doel, het vrouwelijk ei, bereiken.

Het schijnt bijna alsof zij met verstand begaafd zijn en kunnen denken, want zij dringen door de nauwste gangetjes, de meest bochtige kanaaltjes en langs de eigenaardigste omwegen, dikwijls slechts om in abnormale gevallen de vrouw in levensgevaar te brengen of haren dood te veroorzaken.

1) Ueber facultative Sterilität, von C. Hasse.

(Ik vestig de aandacht van het publiek op het feit, dat zelfs dr. Mensinga bij de behandeling van dit onderwerp bovenstaand pseudoniem voor zijn werk gebruikte.)

Ook weet elke dokter die een eenigszins groote praktijk heeft, van gevallen te spreken, waarin zulke preventieve middelen, die op eigen hand of naar aanwijzing van boeken werden gebruikt, nutteloos waren. 1) Diezelfde kennis kan men opdoen door de prostitutie-statistiek der meeste Europeesche steden. Ofschoon de omgang der prostituées met verschillende mannen de bevruchting tegenwerkt, ofschoon de syphilitische ziekten hiervoor een hinderpaal zijn, ofschoon zij allen zeer geoefend zijn in het gebruik van preventieve middelen en elken schroom tegen het gebruik maken daarvan missen, wordt er jaarlijks toch een meer of minder groot aantal zwanger.

De middelen zijn dikwijls schadelijk voor de gezondheid.

Zij zijn het ten deele omdat zij de natuurlijke functies storen, en grof en lomp zijn, maar vooral niet het minst omdat vrouwen die hiervan gebruik maken, niet den noodigen rusttijd genieten, die uit zwangerschap, partus en menstruatie pleegt voort te vloeien.

Zij zijn niet zelden oorzaak van vrouwelijke geslachtsziekten, zooals de Amerikaansche gynaecoloog *Gaillard Thomas* in zijn werk mededeelt. 2)

Ik heb een specialist in een onzer naburige landen zelf hooren zeggen, dat hij niet zelden door Zweedsche vrouwen werd opgezocht die aan de bovengenoemde kwalen leden, waaruit hij de gevolgtrekking had gemaakt, dat deze en de oorzaken er van in Zweden zeer algemeen waren.

Door de nationaal-economische schrijvers worden de preventieve middelen aangeprezen om het krijgen eener groote

1) Vergelijk de uitspraak van vele Zweedsche doctoren die lid zijn van het Nederlandsch genootschap in het verslag over dat genootschap van het jaar 1882, bl 47, 48.

2) Middelen die worden gebruikt om conceptie te verhinderen zijn dikwijls oorzaak van baarmoederkwalen. Daarover verwondert zich niemand die de gevaarlijkheid der middelen kent. De werkzaamheid der natuur is in dit, evenals in ieder ander physiologisch proces, al te volmaakt, te harmonisch en te fijn geregeld om zich niet sterk te verzetten tegen zulke lompe, onbehoorlijke pogingen die er in het werk worden gesteld om hare wetten te verstoren.

familie te voorkomen; door *Mensinga* b. v. om eene ziekelijke en verzwakte moeder eenige rust te schenken in het kinderen krijgen: *Wicksell* legt de klem op iets anders, n.l. op de behoefte van den jongen man aan geslachtsomgang en op het wenschelijke dat jongelieden van beiderlei kunne zich tot paren konden vereenigen, als echtgenooten leven, maar door preventieve middelen bevruchting en partus voorkomen, tot dat hunne economische verhoudingen toelaten om kinderen te verwekken.

Is het reeds moeilijk de genoemde middelen aan te wenden bij vrouwen, die reeds aan één of meer kinderen het leven schonken, de moeilijkheden stijgen bijna tot onmogelijkheid, zoodra er sprake is van maagdelijke individu's, van jonge meisjes. Men haalt gevallen aan van X., Y. en Z., waarin de zaak schijnt gelukt; deze apocryphe gevallen beteekenen in elk geval weinig in vergelijking met de vele malen dat zij mislukten. Ieder die het onderscheid kent tusschen de virginale en vrouwelijke genitaliën, moet toestemmen, dat elk mechanisch middel in de eerste niet dan zeer moeilijk aan te brengen is, en ternauwernood kan gelukken aan een gynaecologisch ontwikkeld en geoefend persoon.

Indien *Wicksell* in de gelegenheid ware om in eene ontvangkamer van een geneesheer eenige jonge zwangere vrouwen te onderzoeken, indien hij hare wanhopige uitroepingen kon hooren, wanneer zij de diagnose vernemen: „Neen, dokter! Dat is onmogelijk, hij heeft mij zoo verzekerd dat er nooit iets van komen zou,” dan zou hij allicht niet zoo zeker zijn van zijne zaak.

In publieke voorlezingen en debatten heeft hij gezegd dat een leven zooals hij voorstelt, op Malaga voorkomt, en hij noemde als bron waaruit hij zijne wetenschap had geput, een geschrift van *H. Wachtmeister*. Het eenige wat ik omtrent dit punt bij dien schrijver heb kunnen vinden, luidt als volgt:

„De jonge meisjes trouwen hier dikwijls op twaalfjarigen leeftijd met jongens van veertien à vijftien jaar; daar dezen in

den regel niet in staat zijn hunne vrouwen te verzorgen, brengt het algemeene gebruik mee dat het jonge echtpaar één of twee kamers huurt, maar voor 't overige beiden naar het huis hunner ouders terugkeeren om hunne maaltijden te gebruiken, in afwachting van den tijd dat zij zich zelve kunnen redden. 1)

Meer heb ik in dat boek niet kunnen vinden. Het is jammer dat er geen nauwkeuriger onderzoek bestaat over dit eigenaardig, interessant, sexueel-physiologisch en sociaal gebruik; maar dat het een bewijs zou zijn voor de bruikbaarheid der *Wicksell'sche* theorieën, daarvoor bestaat geen zweem van bewijs.

Het is evenwel niet genoeg de *physieke* bezwaren tegen zulk eene zaak aan te voeren. Ik wil nu spreken over de *psychische*. Deze gelden zoowel de mannen als de vrouwen. De meeste welopgevoede Europeesche huisvrouwen voelen er zich in haar hart door gekrenkt, wanneer zij meer als een middel tot genot worden beschouwd dan als personen. Ik stem direct toe, dat die gedachte het allereerst zal opkomen bij de vrouw die keer op keer, zonder rust of tusschenpoos tot moeder wordt gemaakt, ja, zelfs niet zooveel wordt ontzien als een goed teeldier wiens leven en gezondheid men altijd pleegt te sparen. Geldt dit voor alle vrouwen, zeer zeker in het bijzonder voor de echtgenooten van arbeiders, wien het in zulke moeilijke tijden veelal aan eene helpende hand ontbreekt. Voor zulk eene kruisdraagster zou het heerlijk wezen, indien werkelijk haar man zedelijk en verstandelijk zóó ontwikkeld kon worden dat hij een onophoudelijken sexueelen omgang met zijne vrouw niet natuurlijk en noodzakelijk vond.

De schijnbare philanthropie die te dezen opzichte door de Nieuw-Malthusianen wordt uitgeoefend, treft bijna nooit doel.

De vrouwen lijden zeer door alle tegennatuurlijke middelen, terwijl zij, misschien wel tengevolge van overgeërfde beschouw-

1) *Turistminnen*. Stockh. 1885, bl. 16.

ingen, gaarne al de phases van het geslachtsleven willen doorloopen maar zeer ongaarne voorkomen.

Voor den man is de zaak gevaarlijk, doordien hij gemakkelijk tegenzin kan opvatten voor eene vrouw, die af en toe op zijn eigen aanraden zich bezighoudt met de techniek van het geslachtsleven, op eene wijze, die voor zijn instinct strijdt tegen het onmisbare, tegen de kuisheid en reinheid, die elk man eischt in zijne wettige echtgenoot. ¹⁾

Indien ik door een beslist oordeel de geheele Nieuw-Malthusiaansche leer wilde afmaken, dan behoefde ik dat in geen deele zelf te formuleeren; ik kon dan eenvoudig het woord geven aan *Max Nordau* en instemmen met een zijner verklaringen, eene verklaring, die niet alleen bewijst dat de vijanden der tegenwoordige maatschappij het verre van eens zijn, maar ook dat deze schrijver, waarschijnlijk tengevolge zijner Israëlietische afstamming, niettegenstaande al zijne afdwalingen, een open oog heeft behouden voor de gezonde sexueele hygiëne, die eeuwenlang de kracht heeft uitgemaakt van zijn volk.

Zijne woorden luiden aldus:

„Wanneer een ras of natie tot dit punt van verval is genaderd, verliezen zijne leden den lust om gezond en natuurlijk lief te hebben. Het gevoel voor de familie gaat te loor. De mannen willen niet huwen omdat zij het bezwaarlijk vinden voor nog een ander te moeten zorgen dan voor zich zelve. De vrouwen zien tegen de pijn en de ongemakken die het moederschap meebrengen op, en streven zelfs in het huwelijk door de onzedelijkste middelen naar kinderloosheid. Het voortplantings-instinct dat niet langer de voortplanting ten doel heeft, verdwijnt bij sommigen en ontaardt bij anderen tot de zonderlingste en onverstandigste afdwalingen. De geslachtsomgang, de voornaamste functie van het organisme — — — — —

1) Een goede fijngevoelige huwelijksdietetiek vindt men in *Klencke's Makon*, De echtgenoot, 2de druk, Stockholm.

wordt vernederd tot een onwaardig genot en wordt niet langer uitgeoefend in het belang van het geslacht, maar uitsluitend uit het oogpunt van een voor de maatschappij nut- en waar- deloos individueel genoegen." 1)

Ik heb vroeger als mijne meening te kennen gegeven dat de middelen om zwangerschap te voorkomen onzeker, onver- trouwbaar zijn, dat men om zeker te wezen, het krijgen van groote huisgezinnen te voorkomen, een ander middel aangrijpt, dat zelfs door de Nieuw-Malthusianen als ongeoor- loofd wordt beschouwd, namelijk *vruchtafdrijving*, en ik kan mijn beweren staven door bewijzen, in Amerika bijeengebracht. Maar in plaats van mijne eigen meening hierover te zeggen, zal ik het woord geven aan twee ervaren schrijvers, de een is een Engelsch socioloog, de ander een Amerikaansch ge- neesheer voor vrouwen.

De uitspraak van den eersten, *William H. Dixon*, luidt als volgt:

„Wat ik zelf gedurende mijn verblijf in dit land heb ge- hoord en gezien, heeft mij op het vermoeden gebracht, dat er eene even zonderlinge als wijdvertakte samenzwering bestaat onder de vrouwen der hoogere standen — eene samenzwering zonder aanvoerders of leiders, zonder secretarissen en hoofd- kwartier, die nergens vergadert, — — — — — en die toch eene conspiratie is onder de vele koninginnen der mode — eene conspiratie waarvan het eindresultaat — indien het kon worden bereikt — in waarheid dit treurige wezen zou, dat er van tentoonstellingen van kleine kinderen in dit land nooit meer sprake kon zijn.”

Dixon haalt in verband hiermee eene uiting aan van eene Amerikaansche dame:

„De eerste plicht eener vrouw is in de oogen van den man aangenaam te zijn, zoodat zij iets aantrekkelijks voor hem heeft en een goeden invloed op hem kan uitoefenen, maar volsirekt niet om zich af te tobben door het bestuur

1) Conventionele leugens.

der huishouding, in de kinderkamer, keuken of leerkamer. Aan alles wat hare schoonheid kan schaden en dus strijdig is met haar waarachtig belang, mag zij zich onttrekken, even goed als een man protesteert tegen eene onwettige belasting op zijne eigendommen. De eerste zorg der huisvrouw moet hierin bestaan, dat zij het haren echtgenoot gezellig make, en tevens zich zelve als zijne levensgezellin. Niets mag worden toegelaten dat de echtgenooten van elkaar kan verwijderen. — — — — —

De kinderen nemen den tijd der moeder in beslag, bena- deelen hare gezondheid en maken haar oud vóór den tijd. Als gij de straten doorloopt zult gij honderden mooie, jonge meisjes zien, die zoo pas de kinderschoenen hebben uitgetrokken. Binnen een jaar zijn zij waarschijnlijk gehuwd; over tien jaar zijn ze oud en verwelkt. Geen man bekom- mert zich meer om haar ter wille harer schoonheid. Hare mannen zullen niet langer glans vinden in hare oogen of frisheid op hare wangen. Zij hebben reeds dan haar leven opgeofferd voor hare kinderen.”

Dixon voegt er bij, dat voor zoover hij over haar kan oordeelen, de moeders in het *Westen* er over het algemeen trotsch op zijn een talrijke familie te bezitten. — — — — —

Maar hier in New-England, in New-York zijn de verhoudingen geheel anders. 1)

. * .

De Amerikaansche vrouw kent even goed als hare Fransche zuster het gebruik der *preventieve middelen* en maakt er zoo dikwijls gebruik van dat hare gezondheid er onder lijdt; doch zij stelt zich enkel daarmee niet tevrede maar neemt, wanneer zij desnietteenstaande zwanger is geworden, hare toevlucht tot een der professioneele mannelijke of vrouwelijke

1) Var tids Amerika.

vruchtafdrijvers, die in de groote steden van Amerika in menigte zijn te vinden.

De Amerikaansche vrouwendokter *Gaillard Thomas* deelt over deze zaak het volgende mede:

„Een statistiek die het bewijs kan leveren van den omvang der strafbare vruchtafdrijving is nog niet geschreven en zal ook wel niet geschreven worden, want dit misdrijf onttrekt zich aan de contrôle der menschelijke maatschappij en om bijzondere redenen zelfs aan den arm der rechterlijke macht. Ik weet dat het hard klinkt wanneer ik er op wijs, dat de wet met onverbiddelijke gestrengheid dengene vervolgt die zijn medemensch vermoordt, maar dat zij volle vrijheid laat aan hen, die het kind in het moederlijf dooden; toch is het waar. Ik zal eenige feiten aanhalen om de waarheid mijner bewering te staven en daarenboven aantonen, dat deze misdaad schrikbarend veel voorkomt. Op mijne tafel ligt op dit oogenblik een der populairste, meest geachte en best geredigeerde bladen van New-York, dat zeker zijnen weg vindt in de hooge standen der maatschappij en door alle meisjes en vrouwen van het gansche land gelezen wordt.

In zijne kolommen tel ik *vijftien* annonces, die zonder eenigen twijfel ingezonden zijn door beroepsmatige vruchtafdrijvers, — mannen en vrouwen die kindermoord tot hun *beroep* hebben gemaakt.

Het is *mogelijk* dat deze zaak onbekend is aan de uitgevers, die als achtenswaardige mannen bekend staan, evenals aan de politie, maar aanneembaar is dit bijna niet, daar vele advertenties in vrij onverbloemde taal spreken; er wordt o. a. in gezegd, dat men afzonderlijke vertrekken heeft waarin de patiënten kunnen worden geholpen, dat ééne consultatie voldoende is om tot een gewenscht resultaat te komen en wel zonder gebruikmaking van levensgevaarlijke of der gezondheid schadelijke middelen.

Het Amerikaansche medische congres loofde bij zijne laatste samenkomst in New-York een prijs uit voor eene korte en gemakkelijk te begrijpen verhandeling om de straf-

baarheid en schadelijkheid der vruchtafdrijving in het licht te stellen en die men onder het vrouwelijk geslacht zou kunnen verspreiden.

De uitgeloopte prijs werd toegekend aan prof. *H. B. Storer*, uit Boston, voor eene uitstekende verhandeling, getiteld *Why not.* 1)

Th. A. Emmet laat zich over deze zaak aldus uit:

„Met het oog op het behoorlijke, kunnen wij hier enkel spreken over de *preventieve* middelen en de schandelijke menigvuldigheid van misdadige vruchtafdrijving. Kan iemand die als wij gewoon is vrouwenziekten te behandelen, in waarheid getuigen dat wij overdrijven, wanneer wij zeggen dat wij op één dag meer leed en ellende zien voortvloeien uit dat schandelijk misbruik van den echtelijken staat, dan ons in een maand onder de oogen komt tengevolge van gezonde, ongestoorde bevallingen?” 2)

Dr. *H. S. Pomeroy* uit zich als volgt:

„Ik geloof dat het dooden van ongeboren leven bij uitnemendheid eene Amerikaansche zonde is en dat dit, zoo hieraan geen paal en perk wordt gesteld, vroeg of laat ons ongeluk zal bewerken.

Ik wend mij tot de middelklasse omdat zij de algemeene opinie schept en ook omdat in haar het grootst aantal schuldigen wordt gevonden.

Het zou moeilijk zijn een plekje heide op het land of eene straat in een stad te vinden waar niet ongeboren kinderen zijn gedood door lieden die in de eerste plaats door goddelijke en menschelijke wetten geroepen waren om hen te beschermen en te behoeden. Maar wanneer de wet eene doode letter blijkt, wanneer het slechtste deel van den medischen stand staat aan de zijde van het kwaad, en het betere deel meestal zwijgt, wanneer de pers en de kerk het voorbeeld

1) *Lerhbuch der Frauenkrankheiten* von T. Gaillard Thomas, übersetzt von Max Jacquet, Berlin 1871.

2) *The principles and practice of Gynaecology*, III Ed. Lond. 1885.

van den Leviet volgen en voorbijgaan — — — wat kan er dan gedaan worden?

Indien de voortplanting als schoon, geoorloofd, eervol werd beschouwd zooals zij dat verdient, zouden waarachtige deugd en kuisheid zich ontwikkelen, de maatschappij zou bevrijd worden van vele gevaarlijke, verderfelijke zonden, die uit onwetendheid voorkomen, en afdoende geestelijke, zedelijke en lichamelijke verbetering zou er het gevolg van zijn. De Schepper heeft tot zekere doeleinden elk lid van het menschelijk geslacht zekere instincten en hartstochten ingeplant. — — — Deze zijn onwaardeerbare bedienden, maar slechte heeren. Zij moeten zorgvuldig worden bewaakt en geleid, anders kunnen schade en val niet uitblijven.

En toch verklaren onze maatschappelijke zeden dat deze instincten en begeerten gedurende hunne geheele ontwikkelingsperiode moeten worden geïgnoreerd.

Wij treffen in ons beroep vrouwen aan, die aarzelen zouden een vlieg te dooden, maar die erkennen een half dozijn of meer van hare ongeboren kinderen te hebben gedood, en daarover spreken als gold het 't verdrinken van een paar jonge katjes." 1)

* * *

Ik laat het aan de nationaal-economen over om de vraag van overbevolking uit te maken; ik wil mij bepalen om op enkele middelen te wijzen waardoor de natuur zorgt tegen een al te sterken aanwas der bevolking. En in de eerste plaats wijs ik dan op wat iedereen weet: *op de eigenaardige*

1) Aangehaald werk.

In een brief aan laatstgenoemden schrijver schrijft Th. A. Emmet: „Ik wensch oprecht dat gij slagen moogt in uwen kruistocht tegen de zonden van ons volk, maar er kan niets worden uitgevoerd wanneer wij geene hulp krijgen van de protestantsche geestelijkheid. Zij moest de toekomstige generatie in hare bescherming nemen. — — — Ik vrees dat er met het tegenwoordige geslacht niets te beginnen valt.”

grens die er bestaat voor het vrouwelijk voortplantingsvermogen.

Dit duurt niet zoo lang als haar leven, gezondheid en kracht; het wordt afgesloten door wat men *climacterische periode* noemt, die in den regel tusschen de 45 en 50 jaren valt. Haar tijd tot voortbrenging bepaalt zich dus ongeveer tot 30 jaren, en ofschoon zij na dien tijd nog gedurende vele jaren eene goede gezondheid kan genieten, geeft zij toch niet meer het leven aan kinderen, ondanks voortgezette geslachtsomgang. Door deze in de dierenwereld geheel onbekende, voor het menschelijk geslacht eigenaardige regeling, heeft de natuur in de allereerste plaats een schotje willen steken tegen al te snelle vermeerdering en tevens het opgroeiend menschenkind de zorg en opvoeding der moeder willen verzekeren tot hij zelfstandig zou zijn en zich zelf zou kunnen redden. Deze eigenaardigheid der vrouw kan langs natuurlijken weg bij de toekomstige geslachten, in geval er werkelijk overbevolking mocht dreigen, zeer zeker ontwikkeld worden door de climacterische veranderingen successievelijk op jeugdiger leeftijd der vrouw te doen intreden.

Een ander middel der natuur wordt misschien meer vermoed dan gekend. Het bestaat hierin, dat wanneer eene bevolking, in verhouding tot de hulpbronnen van het land, te groot is geworden, er zich eene zekere neiging openbaart om in de geboorteplaats te blijven en door huwelijken zich te verbinden met bureu, wier economische omstandigheden uitmuntend zijn; bij zulke volksgroepen zijn de huwelijken minder vruchtbaar dan elders.

De grootste vermeerdering komt in den regel voor na landverhuizingen, het kruisen van rassen, enz. enz. Zoo is b. v. de Fransch-Canadeesche vrouw veel vruchtbaarder dan hare Iersche of Engelsche landgenooten.

De kennis aangaande de vruchtbaarheid der huwelijken is zelfs bij personen die werken schrijven over sociale quaesties uiterst gering. Zoo schat bijvoorbeeld de schrijver van het reeds dikwijls aanvoerde boek „*Samhällslärans Grunddrag*”

het getal door elk paar verwekte kinderen op 10—12, daaronder begrepen de misgeboorten en doodgeborenen.

Dit is eene grove fout. Want dit getal — gemiddeld 10 — kan slechts als vruchtbaarheids-*mogelijkheid* genomen worden voor paren, waarvan de vrouw bij het aangaan van het huwelijk 20 jaar is en het huwelijk 25 jaar duurt. Zulk een gemiddeld getal alle paren betreffend, is nog nooit gevonden, in geen enkel land. Ongeveer 18—20 procent der huwelijken is onvruchtbaar; vele worden door ziekte of dood gestoord, zoodat het vruchtbaarheidscijfer van verschillende landen is als volgt:

<i>Nederland</i>	op elk paar	4,88
<i>Noorwegen</i>	" " "	4,70
<i>Pruisen</i>	" " "	4,60
<i>Beieren</i>	" " "	4,55
<i>Zweden</i>	" " "	4,52
<i>Saksen</i>	" " "	4,35
<i>Engeland</i>	" " "	4,33
<i>België</i>	" " "	4,23
<i>Denemarken</i>	" " "	4,18
<i>Frankrijk</i>	" " "	3,46 ¹⁾

Al deze opgaven zijn ontleend aan één en hetzelfde werk, en zeker zijn de cijfers op dezelfde wijze en naar gelijktijdige waarnemingen berekend.

Neemt men andere, het liefst nieuwere en kortere tijden van waarneming of onderzoek, dan krijgt men cijfers die van de bovenstaande verschillen en gewoonlijk lager zijn. Zoo wordt b. v. van Pruisen de echtelijke vruchtbaarheid in den laatsten tijd geschat op 4,114 pct., waarvan 3,957 levend- en 0,157 doodgeborenen; ²⁾ voor Engeland in de laatste 25 jaar

1) Hellstenius aangeh. werk. bl. 98.

2) Real-Encyclop. d. m. Wiss. Bd. V, bl. 551 en vlgd.

op 4,10 ¹⁾, voor België op 4,12, voor Frankrijk op 2,9 en voor vele Oostelijke Staten van Noord-Amerika op cijfers die wisselen tusschen 2,5 en 3,0. ²⁾

Van zekere zijde is op de waarschijnlijkheid gewezen dat onder de beschaafde standen de vruchtbaarheid geringer zou zijn tengevolge van het gebruik van preventieve middelen. Door een door mij voorgesteld onderzoek zou men zich op dat punt in wijder omtrek dan de tijd mij toelaat te bestudeeren zekerheid kunnen verschaffen. Ik deel hier de cijfers mee die ik uitgerekend heb voor den kerkelijken staat van *Lund*, 4,17 kind op elk huwelijk; voor de Zweedsche doctoren 3,5. ³⁾ Deze cijfers slaan enkel op levendgeborenen. Door toevoeging van die der doodgeborenen zouden de cijfers natuurlijk hooger zijn.

Sadler heeft door eene berekening van de verhouding bij Engelsche paren gevonden, dat wanneer de huwelijken vroegtijdig worden gesloten, de vruchtbaarheid niet onder maar boven het gemiddelde cijfer der natie staat. Was de moeder jonger dan 26 jaar, dan was het gemiddelde getal kinderen 5,13; was zij 26—36 jaar, dan bedroeg het getal 3,50; was zij over de 36 jaar, dan 2,89. Voorts dat mannen die vóór hun 26ste jaar huwen, gemiddeld 5,11 kinderen verwekken; zij die trouwen tusschen 26—35 jaar 4,43 en boven de 36 jaar 2,84. ⁴⁾

In zijn straks door mij aangehaald werk beweert *Drysdale*, dat de vermogende klassen haar uiterste best doen om het aantal kinderen te beperken, terwijl de arme families zich gewoonlijk verheugen in eene talrijke kinderschare, waardoor de eersten arbeidskrachten verkrijgen tegen goedkoop prijs.

De eerste bewering wordt onbarmhartig door de statistiek

1) Mulhall. Fifty years of nat. progress. London 1887 bl. 113.

2) J. V. Tallquist. Rech. stat. sur la tendance à une moindre fécondité. Helsingfors. 1886 p. 12, 13.

3) Drysdale. Westm. Review. Mai 1889.

4) Het lagere cijfer voor den doktersstand vindt waarschijnlijk zijne verklaring in den korteren duur van het huwelijk, veroorzaakt door den vroegtijdigen dood van den man.

der meeste landen weerlegd; de tweede is veelal, o. a. in ons land niet geldig. Men kan hier veelal bij de welgestelde klassen de zucht opmerken om de vroegtijdige huwelijken onder de arbeiders tegen te gaan, omdat eene al te sterke vermeerdering van het proletariaat groote geldelijke offers eischt voor armenzorg.

Dezelfde schrijver hoopt, dat in de toekomst elke familie die meer dan een zeker aantal kinderen verwekt (b.v. 4) door den smaad en verachting zijner medeburgers zal worden getroffen, ja, hij is van meening dat dit van rechtswege moest worden verboden. De schrijver zegt niet hoe er gehandeld zou moeten worden, wanneer in het vierde kraambed een twee- of drieling werd geboren. Maar afgescheiden van die laatste tegenwerping, veroorloof ik mij op het bespottelijke en onnatuurlijke van zulk een verbod te wijzen.

Geschiedde dit, dan zou b. v. eene welgestelde familie, die de maatschappij kon verrijken met vele gezonde, zedelijke, welopgevoede, arbeidzame nakomelingen, het mikpunt worden van aanmerkingen, die niet de paren zouden treffen welke een geringer aantal ziekelijke, naar lichaam en ziel bedorven kinderen verwekten. Het zal altijd eene moeilijke zaak blijken, en hoogstwaarschijnlijk onmogelijk om de publieke opinie en de wet te mengen in zulke teedere privaat-aangelegenheden.

* *

Een blik op de laatste tabel zou tot verschillende beschouwingen aanleiding kunnen geven. Wij zien dat het onderscheid tusschen Nederland en Denemarken even groot is als tusschen dat land en Frankrijk, en toch heb ik de Deensche vrouwen nooit hooren beschuldigen van preventieve middelen te gebruiken. Er moeten dus andere oorzaken van invloed zijn op de vruchtbaarheid van het huwelijk.

Bij de bevolkingsquaestie mag men niet uit het oog verliezen, dat er vele dingen op haar influenceeren, zooals het

aantal huwelijken, hunne vruchtbaarheid, de meerdere of mindere sterfte der kinderen, de algemeene levensduur, benevens landverhuizingen naar en uit een gegeven land.

De Fransche maatschappij zou tengevolge van de geringere vruchtbaarheid der vrouwen en de groote kindersterfte, aan bevolking verliezen, indien niet de toevoer van vreemdelingen ¹⁾ het evenwicht herstelde, een feit dat, tusschen twee haakjes gezegd, de meeste zedenmeesters, politici en doctoren met ernstige gedachten vervult, en wel van een geheel anderen aard dan die over het nemen van revanche.

* * *

Ik heb u, mijne hoorders, op eenige feiten uit de physiologie van het huwelijk gewezen. Ik vraag verlof er nog iets aan toe te voegen. Hoe ter wereld kan men zich voorstellen dat het leven, 'twelk in zoo menig opzicht onze verwachtingen beschaamt, het sexueele genot onaangetaast zou laten? Indien, of liever daar het huwelijk eene vergoeding en een troost is bij al de misrekeningen, die de strijd om het bestaan noodzakelijk meebrengt, vervult het huwelijk zijne missie door nog iets *beters* en *hoogers* te geven dan wat de slaaf van zinnelijke begeerten daarvan verwacht.

Ten slotte eene anecdote:

Het is ongeveer een kwart eeuw geleden dat eenige jonge studenten bijeen waren, en zooals dikwijls geschiedt, een gesprek voerden over het huwelijk.

In die zaak hebben wij een woordje mee te spreken, meende een theoloog (een tegenwoordige bisschop). Niemand sprak hem tegen.

Er is ook eene zijde die *ons* uitsluitend aangaat, voegde

1) In Frankrijk wonen 1,525,000 vreemdelingen, of 3 procent van het aantal inwoners. De analoge cijfers zijn voor Engeland 0,4 pet., voor Duitschland 0,6 pet.

een jurist er bij (tegenwoordig rechter bij een koninklijk gerechtshof). Eveneens algemeene bijval.

Maar ook *wij* hebben ten opzichte van het huwelijk eene zekere roeping te vervullen, opperde ik, de eenig aanwezende medicus.

„Ja, doch de laagste van alle,” riep men in koor.

Ik kwam hier niet tegen op. Geschillen over rang zijn nooit mijne liefhebberij geweest — maar ik zeg, dat wanneer het huwelijksgeluk tengevolge van eene algemeene nalatigheid ten opzichte zijner physiologische en psychologische zijde, — ons domein — is verspeeld, het dan nòch door den kerkelijken zegen, nòch door het familierecht of de eigendoms-gemeenschap kan worden hersteld.

DERDE LEZING.

Sexueele ziekten. — Onanie. — Hare schadelijkheid. — Poluties. — Pederastie. — De geschiedenis der Romeinsche keizers. — De meeningen van moderne schrijvers. — Medische huwelijken. — Venerische ziekten. — Middelen tegen hare verspreiding. — Prostitutie. — De federatie. — Een kritiek op de agitatie tegen de reglementeering van het huwelijk. — De meening van den medicus over de ziekte en haar verband met zonde tegen de zedelijkheid. — Noodzakelijke maatschappelijke hervormingen. — Slotwoord.

M. H. Ik heb u tot nog toe slechts de anatomische en physiologische grondtrekken van het sexueele leven geschilderd, benevens de voorwaarden voor zijne normale functies in het huwelijk. Heden is het mijn doel u bezig te houden met de stoornissen van het sexueele leven, met de ziekten van het geslachtsleven. Deze zijn reeds eeuwen van jaren bekend en beschreven niet alleen door medici maar ook door moralisten en satirici.

Hoort men tegenwoordig altijd spreken over de schade, die rust der geslachtsorganen zou meebrengen, in vroegeren tijd had men meer oog voor de schadelijke gevolgen van overspanning. Reeds bij *Hippocrates* vindt men eene schildering van de kwalen die daaruit kunnen ontstaan; de moderne

werken leveren daartoe steeds nieuwe bijdragen. De symptomen der ziekte zijn van zeer verschillenden aard al naarmate de individueele verhoudingen, maar enkele trekken hebben toch de geslachtsziekten gemeen. Daartoe behooren o. a. zwakheid, eene bleeke gelaatskleur, lusteloosheid, slecht humeur, trillingen en pijnlijke trekkingen in de benedenste extremiteiten, slapheid der organen voor urineloozing, plotseling uitbrekend zweet, sexueele zwakheid of impotentie. Deze symptomen zijn een gevolg van misbruik der geslachtsorganen, hetzij dit op natuurlijke of op onnatuurlijke wijze is geschied.

De reden van het een zoowel als van het ander kan in een der allergewoonste ziekteverschijnselen gelegen zijn, in de zoogenaamde *sexueele neurasthenie*, eene ziekte, die een nauwgezet geneesheer niet gaarne bij zijne patiënten zich ziet ontwikkelen, maar die daarentegen voor den kwakzalver eene welkome zaak is, omdat hij weet, dat hij den lijdens aan die kwaal mooi wat geld uit den zak kan kloppen.

In een voordracht als deze behoort in de eerste plaats te worden gewezen op de oorzaken der ziekte, minder op hare speciale symptomen en behandeling, en ik begin u daarom onmiddellijk een der oorzaken van sexueele storingen te schilderen, en dit te liever, omdat zij van algemeen hygiënische beteekenis is, die niet behoort gekend te worden door doctoren alleen.

De quaestie geldt de *onanie* (zelfbevelekking).

Over haar zijn zoovele artikelen en verhandelingen geschreven, dat het op dit punt niet aan wetenschappelijk-literaire bronnen ontbreekt, maar vele dezer geschriften zijn in het een of ander opzicht foutief, zoodat zij geschikter zijn de lezers op een dwaalweg te brengen dan hen voor te lichten.

Onder onanie verstaat men een handeling waardoor een persoon door middel van manipulaties, door werktuigelijke verrichtingen, of enkel door de phantasie, zijn geslachtsorganen prikkelt, zoodat het nerveuze *spasme*, dat op geslachtsomgang volgt, daaruit ontstaat.

Deze definitie is op beide geslachten en op alle leeftijden

van toepassing; bij de mannelijke individu's wordt dit *spasme* natuurlijk door uitstorting van zaad gevolgd.

Er is veel gesproken en geschreven over de vraag of zij veel of weinig voorkomt; ik zal niet beproeven u daarvan eenige statistieke opgaven te doen, ik stem toe, dat zij in de beschaafde landen zeer gewoon is, ofschoon ook al weer niet zóó algemeen als sommigen der *Bohémien-schrijvers* gelieven te beweren.

Wanneer jongelieden met deze ondeugd of verkeerde gewoonte beginnen, kan men de aanleiding daartoe in den regel hierin vinden, dat zij verleid zijn door kameraden, door gewetenlooze dienstboden of andere personen, die ouder zijn dan zij. Daarbij kan zij als opgeroepen worden door eigenaardige, toevallige gedachten en gevoelscombinaties, door zekere lichaamsoefeningen, b. v. door klauteren, rijden, door het rijden op schokkende voertuigen, enz. enz. Bij kinderen die het gevaar dier zaak niet kennen, bij karakterzwakke lieden die de verleidingen van het genot niet kunnen weerstaan, dat zich hier schijnt aan te bieden, ontwikkelt zich uit de toevallige en dikwijls zedelijk onschuldige aanleiding eene slechte gewoonte.

De gevolgen laten zich vroeg of laat gelden. Alhoewel het volstrekt niet zeker is, dat een ge oefend oog den onanist bij den eersten oogopslag vermag te diagnostiseeren, kan het niet worden ontkend dat de lijder dier gewoonte den duidelijken stempel ervan op zijn gelaat en voorkomen draagt. Ingezonken oogen, neergeslagen blik, zeer bleeke gelaatskleur, koude, vochtige handen, verslapt geheugen, prikkelbaarheid, luiheid en dagdroomerij behooren veelal tot de symptomen.

Ingeval men niet voorzichtig is of den patiënt laat behandelen, kunnen daaruit ernstiger stoornissen van het zenuwstelsel ontstaan, sexueele neurasthenie, onmacht, verval van krachten, toring, hartziekten en m. a. Wat krankzinnigheid als gevolg van *onanie* betreft, hierover loopen de meeningen onder de vakgeleerden zeer uiteen; sommigen zijn

van gevoelen dat het een zeer gewoon verband is, anderen dat het slechts zelden voorkomt.

Zoo zegt b. v. *Esquirol*:

„De onanie, die geeselroede van het menschelijk geslacht, is, vaker dan men denkt, de oorzaak van krankzinnigheid, vooral bij de rijken.” 1)

Een ander psychiatriest, *Guislain*, meent:

„De quaestie der onanie in verband met krankzinnigheid is zeer moeilijk uit te maken. — — — — —

Wij mogen die oorzaak slechts bij drie of vier patiënten onderstellen, die in het laatste jaar in het gesticht zijn opgenomen.

— — — — En toch is die ondeugd onder de verpleegden zeer algemeen, maar men dient niet te vergeten, dat velen van hen zich er niet aan schuldig maakten vóór hunne opsluiting.” 2) — — — —

In die laatste opmerking hebben wij werkelijk een leidraad voor de juiste opvatting der zaak. Bij het publiek heerscht vrij algemeen het geloof, dat vele gevallen van krankzinnigheid en idiotisme worden veroorzaakt door onanie, terwijl toch de oorzaak te zoeken is in het een of ander overgeërfd letsel aan de hersenen.

De kansen om een onanist weer gezond en tot een normaal leven terug te brengen zijn, over het geheel genomen, niet ongunstig. Het publiek en in het bijzonder de lijdens zelve, zijn door slechte, onwetenschappelijke, zij het dan ook met goede bedoelingen geschreven literatuur zoo onthutst, dat het dikwijls de moeilijkste taak van den dokter is, niet om de stoornissen op te heffen, maar om alles te wederleggen wat de patiënt er over heeft gelezen.

Ik vind het passend om dit mijn oordeel te staven door

1) Citaat van *Acton*, aangehaald werk, bl. 62.

2) *Nouveau Dictionnaire de méd et chir.* XXIV, bl. 494.

een citaat van een alleszins bevoegd beoordeelaar. Prof. *W. Erb*, in Heidelberg, schrijft:

„Gewoonlijk wordt onanie als veel gevaarlijker beschouwd dan de natuurlijke prikkeling door geslachtsomgang. Dit komt ons niet waarschijnlijk voor. De uitwerking op het zenuwstelsel moet toch in hoofdzaak dezelfde zijn, hetzij de prikkeling op het orgaan wordt uitgeoefend door de vrouwelijke scheede of door iets anders; de zenuwachtige schokken bij de ejaculatie blijven dezelfde; eerder zou men nog kunnen aannemen, dat deze grooter moest zijn bij den geslachtsomgang. Toch ligt in de prikkeling der onanie, die dikwijls op zeer jeugdigen leeftijd begint en vaak wordt herhaald, een groot gevaar, en het lijdt geen twijfel dat het bij de onanisten heerschend en gerechtvaardigd gevoel: eene laagheid te begaan, en de voortdurende strijd tusschen bovenmatige drift en zedelijken plicht, aangrijpend en verzwakkend voor het zenuwgestel is; daardoor worden de schadelijke gevolgen van onanie verergerd.

De invloed van deze ondeugd op de zedelijkheid hebben we hier niet te onderzoeken.” ¹⁾

Ik heb steeds er voor gewaarschuwd en ik waarschuw ook nu met den grootsten nadruk, dat gij niet moet meenen dat ik de *onanie* verontschuldigd of verdedigd; wanneer sommige critici beweren dat ik dezen vorm van sexueele afdwaling te flauw behandel, komt dit waarschijnlijk omdat zij werken hebben gelezen waarin de gevolgen der onanie om de een of andere reden, in de zwartste kleuren worden afgeschilderd. Ik wil geenszins verhelen dat andere, zeer eerbiedwaardige schrijvers, een veel ongunstiger oordeel in deze zaak vellen, maar ik stel naast het hunne mijne eigene veelomvattende ervaring op dit punt, die mij heeft geleerd dat de meeste onanisten door hygiënische, zedelijke of godsdienstige middelen werkelijk hun treurig lijden kunnen overwinnen, zonder

1) Handbuch der spec. Pathol. u. Ther herausgegeben v. H. v. Ziemssen XI. II. Krankheiten des Rückenmarks, v. W. Erb. II. Aufl. Leipzig 1878 S. 163 u. folg.

daarvoor in onwettig of wettig geslachtsverkeer genezing te zoeken. Ten bewijze dat de onanie zelden de in populaire geschriften zoo dikwijls geschilderde zielsziekten veroorzaakt, veroorloof ik mij uit de officiële statistieke rapporten van Zweden en Engeland de volgende cijfers aan te voeren.

In de gezamenlijke hospitalen van Zweden werden opgenomen in:

	ziekten tenge- v. <i>onanie</i> .
1883 een getal van 643 pat.	25
1884 " " " 704 "	19
1885 " " " 744 "	22
1886 " " " 741 "	35
1887 " " " 791 "	35
Totaal 3,623 pat.	136

wat aan lijdens door onanie 3,7% geeft. In deze berekening zijn *al* de gevallen opgenomen waar de *onanie* eene bijkomende omstandigheid was, maar geenszins als de eenige oorzaak van krankzinnigheid mocht worden beschouwd.

De cijfers die over de drie laatste jaren omtrent Engeland openbaar werden gemaakt zijn:

opgenomen in het hospitaal.	ziekten waarvan de <i>onanie</i> als oorzaak wordt beschouwd.
1885 13,158 pat.	160
1886 13,624 "	163
1887 14,336 "	203

en hier is het procentgetal voor het jaar 1885 1,2 pct. van het geheel (2,2 bij mannen, 0,3 bij vrouwen); voor 1886 1,1 pct. van het geheel (2,0 bij mannen, 0,3 bij vrouwen); voor 1887 1,4 pct. van het geheel (2,6 bij mannen, 0,2 bij vrouwen),

Daar ik weet dat er eene groote schare van mannen bestaat, voor het meerendeel niet medisch¹⁾ ontwikkelde personen, die uit alle macht de onzedelijkheid, onnatuurlijkheid en schadelijkheid der onanie op den voorgrond plaatsen en haar willen genezen door onwettigen geslachtsomgang, vind ik het mijn plicht tegen dergelijke averechtsche voorstellingen op te komen.

Deze beschouwingen hebben eene bepaalde uitdrukking gevonden in het polemisch geschrift van den heer *Gustaf af Geyerstam* tegen *Lector Personne*. De eerste verklaart, dat wanneer iemand tot onanie is vervallen, het *noodzakelijk*²⁾ voor hem is de werkelijkheid aan te grijpen om aan de hallucinaties van de verbeelding te ontkomen.³⁾ Hij keert zich daarom met de grootste scherpste tegen *Personne* en zegt verder:

„Ik voor mij vind zelfbevlekking het walgelijkste van alles, en als men hare uitwerking kende op het karakter en de zielshoedanigheden, zou men niet geneigd wezen om eene rangregeling te maken als de groote zedelijkheids-cijferaar *P.* zich veroorlooft. De opvoeders en psychologen hebben juist hunne geheele opmerkzaamheid en al hunne krachten te richten op het uitroeien van de onanie. Want eerst wanneer zij ophoudt regel te zijn, wat nu het geval is, is het denkbaar dat de mannelijke fysiek kracht genoeg zal krijgen om onregelmatige driften te beteugelen.

Wil men een tendenz in mijn boek zoeken dat enkel eene vertelling uit het leven is, dan mag men haar hierin zoeken. Eene andere strekking behelst het niet.”⁴⁾

1) Zonderling genoeg heeft een dokter, P. Mantegazza, schrijver van de „Physiologie der Liefde”, zich als een der hunnen doen kennen; hij zegt o. a. „dat men in plaats van de onanie, honderd malen liever de kwalen der kuischheid, ja zelfs de prostitutie met haar vuil moet kiezen”. De vereeniging van kuischheid en het vuil der prostitutie is hier zeer eigenaardig.

2) Kurs. af S. R.

3) Aangeh. werk bl. 24.

4) „Erik Grane”, af G. af G.

Door phrasen als bovenstaande wordt er jaarlijks vrij wat kwaad gesticht onder de jeugd. Men versterkt haar in de noodlottige dwaling dat zij, niet alleen om de onanie te bestrijden, maar ook tegen elke kleine stoornis der gezondheid, die een raadgevende lichtmis aan onanie toeschrijft, in onwettigen geslachtsomgang genezing moeten zoeken.

Ik wil hier nog bijvoegen, dat naar mijne ervaring, uiterst zelden een onanist, na zich aan een samenleven met prostituées te hebben gewend, tot een zedelijk leven is teruggekeerd. Is hij eens zoo dwaas geweest tot dat geneesmiddel zijn toevlucht te nemen, dan verbeeldt hij zich altijd, dat zijn toestand een voortdurend gebruik er van vereischt.

In bovenstaande regelen heb ik een half toestemmend oordeel aangehaald van een Fransch geneesheer, maar ik ben verplicht te zeggen, dat men overigens in al de medische literatuur niets van zoodanigen aard vindt. Ik kan daar een citaat van *Sir James Paget* tegenoverstellen:

„Velen van uwe patiënten zullen u vragen doen aangaande het sexueele leven, in de hoop dat gij hun ontucht zult voorschrijven.” — — — — —

„Kuischheid schaadt ziel noch lichaam; hare discipline is uitstekend; men kan gerust met het huwelijk wachten; en onder de vele zenuwachtige, zwaarmoedige patiënten, die met mij over ontucht hebben gesproken, heb ik niet één hooren beweren dat hij door geslachtsomgang frisscher of gezonder was geworden.”¹⁾

Mijne eigene ervaring stemt volkomen met die van *Paget* overeen. Evenmin als ik een don Juan zou raden zijn toevlucht te nemen tot onanie, evenmin zal ik een onanist den raad geven in ontucht genezing te zoeken.

De heer *Geyerstam* is op dit punt *al te onwetend* en te onkundig om eenigen raad aan leeraren en opvoeders te

1) Citaat van Beale. Aangeh. werk bl. 99.

mogen geven. Hij vervalt in dezelfde fout die hij *Personne* verwijt, n.l. eene rangregeling te geven van het kwaad, maar hij doet het in eene tegenovergestelde richting. Wanneer men in het groot de sociale, nationaal economische en persoonlijke schade vergelijkt, die aan den eenen kant door onanie, aan den anderen door ontucht en de daaraan verbonden ziekten wordt veroorzaakt, dan daalt de weegschaal oneindig lager voor de laatste.

Dat de opvoeders in dit opzicht eene groote missie hebben te vervullen, begrijpt de heer *Personne* vrij wat beter dan de heer *Geyerstam*, want de eerste komt met de grondbeginselen der godsdienstige ethiek en den eisch tot zelfbeheersching; de laatste rukt enkel in het veld met de leer: over het nut van de natuurlijke genietingen.

Het is dunkt mij zoo natuurlijk hier den wensch uit te spreken, dat alle ondeugden en afdwalingen, die op dit punt bestaan, ter genezing of liever ter behandeling werden overgelaten aan doctoren en opvoeders. Ik overschat de roeping der zieleherders niet; ik weet dat er geen grooter drijfkracht bestaat dan de godsdienstige, ik beschouw het als een religieus-ethisch streven „zich rein te bewaren voor het oog van God en dat het oprecht gebed om kracht daartoe, ontegenzeggelijk de beste waarborg is voor de zedelijkheid”; maar door bovenstaand heb ik de grenzen der inmenging van de geestelijkheid in deze zaak bepaald. Tengevolge van het onderwijs en de opvoeding, die hare leden tegenwoordig ontvangen, eene opvoeding waarin van practische psychologie geen sprake is, die hun niet leert eene menigte abnormale zielstoestanden, waarvan de oorzaken op fysisch-psychisch terrein zijn te zoeken, te begrijpen en te beoordeelen, is het den geestelijken stand onmogelijk om alzijdig eene quaestie als deze te beoordeelen. Het zou daarom gemakkelijk kunnen gebeuren, dat een om raad gevraagde zieleherder, bij eene bekentenis van de straks aangeduide soort, iets als eene zware zonde beschouwt, waaraan de patiënt niet de geringste schuld had.

Indien de geestelijken in het algemeen zooals enkele leden van

hunnen stand dit doen, inzagen dat de dokter in zulk soort van zaken een woord heeft mee te spreken, en dan daarenboven op de raadragenden invloed wilden uitoefenen door zedelijke middelen, hun den weg wijzend en hunne krachten sterkend in den zwaren strijd met den vijand, dan zou door zulk eene samenwerking het heil der jeugd worden bevorderd. Het is verleidelijk hier eene uitvoerige beschrijving te geven van al de middelen en raadgevingen waardoor men de jeugd van het verderf der zelfbevlekking zoekt te redden, maar dit zou mij te ver voeren en ik moet mij daarom bepalen tot de verzekering, dat ieder tot dit doel meewerkt, die zijne zorg wijdt aan de *lichamelijke en zedelijke gezondheid* der jeugd. Een frisch en gezond leven, voldoende lichaamsbeweging, niet te veel stil zitten, een voedend maar niet prikkelend diët, matigheid in het gebruiken van stimuleerende genotmiddelen, tamelijk harde bedden (nooit veeren), licht dek, vroeg opstaan, koude wasschingen en soortgelijke middelen maken de hoofdzaak uit zoowel bij eene behandeling die zoekt te voorkomen als die tracht te genezen.

Wat de zedelijke zijde der quaestie betreft, — — — is vertrouwelijkheid tegenover de ouders het voornaamste, en van de zijde der ouders: een verstandige verklaring der geslachtsorganen, van hun doel en de zorg er voor. ¹⁾

De manbare jongeling en de volwassen man die geen geregelden geslachtelijken omgang genieten, ontkomen geheel aan nachtelijke zaadvloeiingen (polluties). Wanneer deze niet al te dikwijls voorkomen, behoeft men ze niet als kwaad of schadelijk te beschouwen, maar veeleer als een hulpmiddel der natuur om het orgaan te bevrijden

1) Een Amerikaansch geneesheer verklaart dat de Indiaansche kinderen bijna nooit zich schuldig maken aan zelfbevlekking. (Beare & Rockwell: „Sexueele Neuraasthenie”. Wien. 1855 S. 65) en dr. H. Weber zegt in eene rede over het schoolleven in Engeland, dat dit kwaad zeldzamer voorkomt dan op het Continent, een resultaat dat hij aan de vele lichaams oefeningen der Engelschen toeschrijft.

van het onaangenaam gevoel dat met te groote plethora samengaat.

Hoe dikwijls zulke vloeingen kunnen plaats hebben zonder schade voor het organisme, is niet door algemeen geldige cijfers te bepalen. Komen ze niet vaker voor dan om de 10, 14 nachten, dan behoeft men zich niet te verontrusten, zelfs niet al voelt men zich een paar dagen daarna eenigszins slapper, minder opgewekt en krachtig dan gewoonlijk. De natuur brengt na zulk een verlies alles weldra weer in het evenwicht. Deze vloeingen kunnen geheel van zelf komen; de zenuwwerkzaamheid die daarvoor noodig is, kan loopen van en naar het ruggemerg als eene zuivere reflexbeweging, zonder dat de centra in de hersenen van het voorstellingsvermogen of van den wil, er iets mee te maken hebben. Tot zoo ver kunnen zij dus volkomen onafhankelijk, ja zelfs tegen den zin van den persoon in quaestie ontstaan. Toch dient er aan herinnerd, dat alleen hij, die in sexueele zaken zijne wilskracht tracht te stalen, in dezen volkomen onschuldig is. Wanneer men zich over dag verdiept in erotische phantasieën, en zijne ziel vult met allerlei zinnelijke beelden, die eene prikkelende lectuur aanbiedt, dan heeft men voor een groot deel het zichzelf te wijten dat deze zaadvloeingen zoo dikwijls komen dat zij gezondheid en kracht in gevaar brengen.

De studeerende jongelingschap staat in dit opzicht aan grooter verleiding bloot dan hij die met zijn lichaam werkt. Bij de eersten kan men in den regel, ondanks goede hygiëne en zedelijke zelfopvoeding, de polluties niet tot zulk een gering aantal beperken als bij de laatsten. De fysieke en psychische gezondheidsmaatregelen, die men moet nemen om bovengenoemd verschijnsel te leiden, blijken duidelijk uit hetgeen reeds is gezegd.

Bijzondere stoornissen behooren natuurlijk aan het oordeel van een geneesheer te worden onderworpen.

Ik kan dit onderwerp niet laten varen zonder de afdwalingen van de geslachtsdrift te bespreken, alhoewel het noemen en beschrijven daarvan stuitend is voor het gevoel. Ik meen de storingen in het lichaams- en zieleven, die men *perverse* of *contraire geslachtsdrift* heeft genoemd, en die zich in vervolgen tijden vrij sterk heeft geuit in *pederastie*.

Deze laatstgenoemde uiting van onnatuurlijke drift maakt voor de crimineele wetgeving en de psychiatrie de gewichtigste vorm uit van eene menigte verschillende onnatuurlijkheden; zij wordt verdeeld in *actieve* en *passieve*; in de eerste tracht de man in plaats van eene vrouw, een man of jongeling te gebruiken, die hem ter vervanging van de vrouwelijke scheede zijn endeldarm aanbiedt. Het is een in de Grieksche geschiedenis bekend feit, dat de Grieken, ja zelfs velen van hunne grootste mannen, zich aan deze walgelijkheid bezondigden. Uit de Romeinsche satirische dichters blijkt dat zij onder den tijd van het Romeinsch verval, in dat rijk bekend was, en zich uitbreidde. Het kan voor u zeer leerzaam zijn een deel dier geschiedenis te zien, verlicht door den fakkel der medische wetenschap en ik kies daartoe den Romeinschen keizertijd.

Ik wil u geen in marmer gehouwen Romeinsche keizers voorstellen, gebeiteld door hof-artisten die met talentvolle meegaandheid, aan het nageslacht de beelden dier mannen hebben nagelaten, wel gestempeld door natuurgetrouw realisme, maar ook door idealiseerende vleierijen; het zijn menschen van vleesch en bloed en daarenboven van zeer bedorven vleesch en bloed, die ik zal teekenen.

Hier vindt men de meest gecompliceerde, onder de gunstigste verhoudingen zich ontwikkelende vormen van sexueele abnormaliteit. Aangeboren neiging, verkeerde opvoeding, onzedelijke omgeving, in één woord alles wat het ontstaan van de akeligste, meest verschillende vormen van afwijking der geslachtswerkzaamheid begunstigde. En desniettegenstaande kan men bij eene nauwgezette bestudeering van uitstekende personen, die door eigen talentvolle tijdgenooten werden

geschilderd, in algemeene trekken de karakteristieke eigenaardigheden voor de door ons ontworpen hoofdtypen herkennen.

„Van Julius Caesar tot en met Diocletianus hebben wij eene serie pathologische sujetten die met het oog op de geslachtswerkzaamheid uiterst belangwekkend en leerrijk zijn. ¹⁾

Julius Caesar was verwant aan Marius, den overwinnaar der Kimbren en Teutonen, die aan de gevolgen van dronkenschap bezweek. Caesar zelf leed, zooals bekend is, aan vallende ziekte en had eene zeer sterk ontwikkelde geslachtsdrift waarvan zijne vele liefdesavonturen getuigenis afleggen. ²⁾

Hij was in dat opzicht zóó bekend, dat zijne soldaten spotliedjes op hem zongen en *Cicero* epigrammen schreef, die overal werden verspreid. Toen hij, oud geworden, impotens was, werd hij een passieve pederast, waarom „*Curio* pater quadam eum oratione omnium mulierum virum et omnium virorum mulierem appellat’.

Augustus had tal van buitenechtelijke geslachtsverbintnissen en brak gedurende geruimen tijd de huwelijksrouw, wat door zijne vrienden verontschuldigd werd door de bewering, dat hij geen ontrouw beging uit hartstocht, maar omdat hij den vrouwen het gemakkelijkst de plannen van zijne tegenstanders kon ontlokken. Desnietteenstaande had hij de brutaliteit op zijn sterfbed tot zijne vrouw te zeggen: „Denk aan ons gelukkig huwelijk!”

Tiberius was een drinker, wat hem den bijnaam van *Biberius* bezorgde; zijn leven is een kennelijk type van een zedelijk verlaagd persoon, die zijn leven eindigt in *dementia senilis* (sufheid).

1) Tarnowsky. Die krankh. Erscheinungen des Geschlechtssinnes. Berlin 1886, S. 98.

2) De bronnen voor deze en volgende opgaven de Romeinsche geschiedenis betreffende zijn C. Suetonii Tranquilli quae supersunt omnia rec. C. L. Roth, Lips. MDCCCLXII; *Petronii Arbitri* satirarum reliquiae ex recens. Francisci Buecheleri, Berolini MDCCCLXII. Taciti Annales, Juvenalis, Martialis e. m. a.

Tijdens zijn verblijf op Capri kwamen duidelijk de akelige trekken aan het licht, die in vele gevallen door sexueele perversiteit ontstaan. Bij menigten werden de lijken van doodgemartelde jongens en meisjes uit de woning van den krankzinnigen tiran verwijderd om uit den weg geruimd te worden.

Caligula is een soortgelijk wezen; met zijne zieke zenuwen vervalt hij tot sexueele buitensporigheden; huwelijken en scheidingen wisselen in zijn leven af, tot ook hij ten slotte pederast wordt.

Claudius was een drinker en kon zich zeker voor zijne sexueele extravagances op zijn ongelukkig huwelijk beroepen; toch merkt men in de afschuwelijke straffen die hij voor misdadigers uitdacht en de wijze waarop hij de gladiatoren ter dood liet brengen, een pathologischen trek, die aan zijn geslacht en voorgangers herinnert.

Nero had eene hartstochtelijke, zinnelijke natuur. Zijne geheele ontwikkelingsperiode getuigt van liederlijkheid en toch had hij eene zekere mate van beschaving. — Eerst verkracht hij eene Vestaalsche maagd, later laat hij Sporus castreeren, zich plechtig met hem in den echt verbinden en geeft daardoor aanleiding tot het bekende gezegde: *bene agi potuisse cum rebus humanis, si Domitius pater talem habuisset uxorem*. Hij mishandelt zijne minnaressen met de geraffineerdste wreedheid en tegelijkertijd geeft hij zich als passief pederast aan een vrijgelaten slaaf, om van andere buitensporigheden te zwijgen.

Galba en Vitellius zijn eveneens pederasten. Vespasianus drinkt en leidt een loszinnig leven. Titus heeft twee kenmerkende karakterfouten: onmatigheid en wreedheid. Om ons niet op te houden met al die uiterlijke bijzonderheden van de geheele volgende keizersschaar, wil ik hier alleen nog meedeelen dat Hadrianus' neiging voor Antonius volstrekt niet van platonischen aard was. Het bekende humeur openbaart zich ook weer bij dezen keizer, waarom hij zelfs in eene schildering door een zijner tijdgenooten als volgt wordt geteekend:

„Het goede wisselt bij hem af met het kwade: nu eens is hij zacht dan weer onmenselijk wreed; hij is goedaardig maar prikkelbaar en wraakzuchtig; de ondeugd wordt gevolgd door berouw, nederigheid door uitingen van ziekelijke ijdelheid, rechtvaardigheid door bestialiteit.”

„Zulke tegenstellingen in het karakter, die zóó sterk uitkomen dat zij door de geschiedschrijvers van dien tijd werden opgemerkt, beantwoorden volkomen aan de pathologische gevolgen van psychische degeneratie.” — — — — —

„In dezen afgrond van alle denkbare zinnelijke buitensporigheden behouden de pathologische typen hunne zuiverheid en wekken belangstelling door de gelijkvormigheid waarmee zij zich openbaren. De almachtige Romeinsche keizers leggen bij hun geslachtsverkeer dezelfde abnormaliteiten aan den dag als een individu in onze dagen, die nooit van de Romeinen of van *sexueele perversiteit* heeft gehoord.” ¹⁾

Bij de behandeling van onderwerpen als het onderhavige moeten de menschen van de negentiende eeuw bedenken dat die akelige fenomenen zijn te beschouwen als symptomen van reeds ontwikkelde of in staat van ontwikkeling zijnde zielsziekten; ik wil mij hier niet in bijzonderheden verdiepen, die van het grootste belang zijn voor psychiatristen en rechtsdoctoren; ik wil alleen er maar op wijzen dat pederastie en andere sexueele afdwalingen somwijlen hare oorzaak vinden in aangeboren *psychose*, in *epilepsie*, in *dementia senilis* en dergelijke. Voor het groote publiek, dat zich meer heeft bezig te houden met hygiëne en zedenkunde dan met medische bijzonderheden, hebben toch de niet erfelijke pederastie en daarmee verwante vormen de grootste beteekenis.

Letterkundige auteurs, zooals *August Strindberg*, in zijn „Giftas” en in de vertaling „Dygdens lon”, trachten hunnen tijdgenooten diets te maken dat deze vormen voortspruiten

1) Tarnowsky, aangeh. werk. Bl. 95, 96.

uit het beletsel van natuurlijke geslachtsomgang. Zulk eene ontwikkeling behoort in onze vrije maatschappij tot de grootste zeldzaamheden; daarentegen zijn er dikwijls geheel andere redenen, die ik door woorden van vakmannen zal toelichten.

Tarnowsky zegt: „Bij zinnelijke personen maakt niet zelden de geslachtsfunctie gedurende eene zekere periode het hoofdmoment van het leven uit. — — — — —
Maar wanneer zulk een individu, die het grootste deel van zijn leven in veelvuldige geslachtsgemeenschap met vrouwen doorbrengt en voor niets belangstelling heeft dan voor hetgeen met het geslachtsleven in verband staat; wanneer tengevolge van voortgezette excessen, onmatig geslachtsgenot en andere oorzaken, ondanks zijne sterke lusten, zijn geslachtsdrijf vermindert, grijpt hij naar andere, steeds meer prikkelende middelen, — — — hij grijpt soms de passieve pederastie als een nieuwen stimulans aan.” — — — — —

Een ander wetenschappelijk man schrijft over deze zaak het volgende:

„Eene tweede categorie van pederasten maken de oude wellustelingen uit, die oververzadigd van gewoon geslachts-genot, in de pederastie een middel vinden om hunne begeerten te prikkelen. — — — — —

Daarmee herstellen zij voor een tijd hunne somatisch en psychisch zeer verminderde potentia. — — — — —

Dit soort van pederasten is voor de maatschappij het gevaarlijkst, omdat zij jacht maken op jongens en dezen naar lichaam en ziel bederven.” ¹⁾

Tot dezelfde meening komt, op grond van zijne ambts-ervaringen, een politie-beambte van hoogen rang in Parijs. ²⁾

Men zou zeggen dat elk gezond menschenkind zich met

1) Kraft-Ebing. Psychopath. sexual. S. 106.

2) Carlier. Les deux prostitutions. Parijs 1887, p. 467.

afschuw en smart zou afwenden van deze donkere zijden des levens, waar de bedorven ellendelingen in nacht en donker hun spel spelen. Dit is echter niet het geval. De wijsgeer *Schopenhauer* die vóór een der anderen van zijne speculeerende kameraden, de pederastie in verband met ouderdom en lichaamsgesteldheid bestudeerde, kon het niet over zich verkrijgen deze ziekelijke stoornissen en dit zedenbederf te laten gelden voor hetgeen zij zijn. Hij kon den lust niet weerstaan zijne opmerkingen dienaangaande in zijn filosofisch systeem in te lasschen. Hij meent, dat daar de natuur meer werkt voor het behoud der soort dan voor dat van het individu, deze zelve de pederastie heeft gekozen als een uitweg, om het verzwakken der soort te verhinderen door een schotje te steken voor den invloed van te oude vaders op de bevolking. ¹⁾

De werkelijkheid wederlegt deze opvatting van den eccentricen filosoof. In de eerste plaats heeft hij slechts ééne zijde der zaak, of den senielen vorm, zijne aandacht geschonken, en ten tweeden heeft hij voorbijgezien, dat deze zoowel als alle andere vormen het menschengeslacht groote schade toebrengt door het bederven van jongens en jongelingen, en dit juist wat hun gezondheid en generatie-vermogen betreft.

Onze literatoren der nieuwe school hebben natuurlijk dit onderwerp niet kunnen laten rusten.

Strindberg's voorstelling van de zaak in zijne vertelling „Het loon der deugd” is reeds genoemd. Dezelfde schrijver heeft later eene beschrijving gegeven van de pederastie in de moderne maatschappij, en alhoewel hij zich in onduidelijke woorden en phrasen uitdrukt, schijnt men er toch uit te moeten opmaken, dat hij geene gezonde opvatting heeft van de physische en psychische zijden dezer afdwalingen. ²⁾

1) Die Welt als Wille und Vorstellung. II Aufl. Neue Ausgabe. Leipzig 1888. Bl 643 en vlg.

2) Giftas II Berättelsen. Den brottsliga naturen.

De heer *Ola Hanson* geeft ook eene proeve over dit onderwerp ten beste.

Hij erkent, o zeker, dat zulk eene verbintenis tusschen twee individu's van hetzelfde geslacht — in heel hare geslachtelijke grofheid, iets akeligs, zwijnachtigs is, maar later komt hij met de schildering voor den dag dat een man zeer intiem kan worden met een individu van zijn eigen geslacht door een gevoel dat niet het grofzinnelijke is, maar toch iets geheel anders en veel dieper dan gewone vriendschap. Wanneer men dan te hooren krijgt, dat het voorwerp dier warme gevoelens een jonge kellner is, wordt de zaakkundige nog wantrouwender en voelt hij den lust bij zich opkomen, den held van *Ola Hanson* op het innigst aan te raden dit gevoel niet te vertroetelen als een *psychologisch feit*, maar er tegen te stijden als tegen eene psychopathische stoornis.

* * *

Vele schrijvers van zeer verschillende richtingen hebben zich voor 't overige zeer verontwaardigd getoond over de steeds toenemende verkrachtingen en aanvallen op meisjes. Het is eigenaardig op te merken dat het meerendeel van die misdaden wordt begaan tegenover minderjarigen. *Tardieu* kon in Frankrijk tegen 4.360 aanslagen op vrouwelijke individu's boven de 14 jaar niet minder dan 17.657 stellen, begaan op kinderen onder dien leeftijd; de rechtsmedische schrijvers *Casper* en *Liman* in *Berlijn*, vonden dat in hun land 84 pct. van de verkrachte meisjes ternauwernood den kinderschoenen was ontwassen. ¹⁾

Bij het beoordeelen van dit stuitend feit moet men niet vergeten, dat de oorzaak er van dikwijls dient gezocht te worden in eene soort van ziekelijken toestand. Idioten, half

1) Real-Encyklopædie d. med. Wiss. II Bl. 98 e. vlg.

gekken en ouden van dagen begaan dikwijls dergelijke handelingen; verder, geblaseerde wellustelingen, die hunne zinnen willen prikkelen door meer ongewone en minder natuurlijke middelen; bij ons in Zweden hebben dikwijls gewelddadige aanrandingen plaats, omdat de ellendelingen in de door de traditie bewaarde meening leven dat zij eene zekere venereische ziekte kwijt zullen raken, als zij haar kunnen overbrengen op eene reine maagd. En voor de zekerheid kiest men dan een kind. De onbeteugelde maar natuurlijke geslachtsdrift kiest zelden minderjarigen voor haar doel.

* . *

Tot goed begrip van al deze dingen zijn misschien de volgende woorden van *Krafft-Ebing* van toepassing:

„De crimineele statistiek toont het treurige feit aan, dat sexueele misdaden in ons moderne leven meer en meer toenemen.

De moralist ziet in deze droevige feiten niets dan een verval der algemeene zedelijkheid en komt eindelijk tot de gevolgtrekking, dat de al te zachte straffen, die op sexueele misdaden zijn gesteld, in vergelijking met die, welke in vorige eeuwen werden toegepast, daarvan ten deele de schuld hebben.

De medische onderzoeker kan de gedachte niet weren dat dit verschijnsel in het moderne leven in verband staat met de hand over hand toegenomen zenuwachtigheid der laatste geslachten. De omstandigheden brengen het als het ware mee dat de jongelieden zenuwachtig worden en het sexueele leven wordt geprikkeld, waardoor als van zelf geslachtelijke misbruiken ontstaan die bij blijvenden lust en verminderde potentia leiden tot tegennatuurlijke sexueele handelingen. -- -- --

De rechterlijke en wetgevende macht blijken nog geringe kennis te bezitten van deze door psycho-pathologische onderzoekingen ontdekte feiten.

— — — Het gebeurt daarom dikwijls dat een misdadiger die voor de maatschappij gevaarlijker is dan een moordenaar of een wild dier, tot eene lichte gevangenisstraf wordt veroordeeld, en zoodra hij die heeft uitgezeten in de maatschappij terugkeert, terwijl wetenschappelijke onderzoekingen zouden hebben kunnen leeren dat de bedrijver een krankzinnige, een sexueel ontaard mensch was, dien men voor altijd onschadelijk moest maken, maar die niet bestraft moest worden. 1)

Uit de geschiedenis blijkt keer op keer dat tegennatuurlijk sexueel leven tot staats-oplossing leidt, tot ondergang van een volksstam. Het zoo hoog begaafde Grieksche ras verloor zijne macht na verloop van slechts eenige geslachten; het Romeinsche volk ging eveneens ten gronde nadat het ontrouw was geworden aan zijne eenvoudige zeden die voorheen zijne sterkte uitmaakten. Toen Paulus voor zijne geloofsgenooten een bewijs wilde bijbrengen, dat het heidendom had afgedaan, dat er iets nieuws in de plaats moest komen, koos hij, met recht, de ontaarding van het geslachtsleven..... „want de vrouwen hebben het natuurlijk gebruik veranderd in het *gebruik* tegen nature.

En insgelijks ook de mannen — nalatende het natuurlijk gebruik der vrouw — zijn verhit geworden in hunnen lust tegen elkander, mannen met mannen schandelijkheid bedrijvende, en de vergelding van hunne dwaling, die *daartoe* behoorde, in zich zelf ontvangende.” 2)

* * *

In bovenstaande regelen heb ik meer dan eens de sexueele zenuwachtigheid genoemd. Vóór ik van dit onderwerp afstap,

1) Psychopath. sex. S. 94, 95.

2) Rom. I: 26. 27.

vind ik het mijnen plicht, er aan te herinneren, dat het publiek, evenals sommige doctoren, meent, dat voor dit lijden hulp is te vinden in het huwelijk. Dit is eene dwaling en eene gevaarlijke dwaling. Ik weet zeer goed, dat vele zenuwachtige lieden onder een natuurlijk echtelijk samenleven een vroeger gestoorde gezondheid herwinnen, maar ik weet óók, dat zeer velen daardoor nog erger zijn geworden. Behalve aan de physisch-hygiënische zijde, heeft men ook aan de psychische te denken. Deze eischt dat een huwelijk gesloten worde in volkomen sympathie en bij overeenstemming van karakters, zoodat men op toekomstig geluk mag rekenen. Wanneer nu een zenuwachtig man van een geneesheer den raad krijgt: te gaan trouwen, haast hij zich allicht om dien raad op te volgen, en ten einde geen blauwtje te loopen of om te voorkomen dat het huwelijk te lang wordt uitgesteld, zoekt hij dikwijls eene vrouw uit een lageren stand, die naar hij vertrouwt niet zal aarzelen de zijne te worden. Ik zou voorbeelden kunnen aanhalen van mannen die direct na de consultatie naar huis gingen, aanzoek deden om eene jonge dochter, trouwden en misschien een of meer jaren bevrijd waren van hunne zenuwachtigheid; maar vroeg of laat wordt deze door gebrek aan overeenstemming, door onrust en verdriet over gestoorde familiebetrekkingen, financiëelen druk, enz., enz. weer opgewekt. Ik voor mij raad nooit een huwelijk aan; ik tracht enkel bij zulke schepselen de hoop levendig te houden, dat zij eens in staat zullen zijn echtelijk geluk te genieten, maar ik laat hun tevens voelen dat dit van veel strengere voorwaarden afhangt, dan men gewoonlijk meent.

* . *

Ik zal nu een ander kapittel behandelen, namelijk de *venerische ziekten*.

Ik herinner mij dat ik eens te Lundagård met twee jon-

gere medeburgers der academie wandelde. Het gesprek viel op dit onderwerp.

„Zou men,” zei een van hen „de gevolgen van deze ziekten niet als zóó gevaarlijk kunnen voorstellen, dat de jeugd daardoor werd afgeschrikt, zich aan haar bloot te stellen?”

„Dit zou misschien mogelijk zijn,” was mijn antwoord, „maar het is niet zeker of het nuttig en goed zou zijn, want wij doctoren hebben ook te strijden met de wanhoop die zich somwijlen van lijdende of niet lijdende jongelingen meester maakt. Daarom is het goed dat wij de gevolgen niet met al te sterke kleuren hebben gemaald. Het beste is zuiver en eenvoudig de waarheid te geven.”

Ik herinner met voordacht aan dit gesprek, omdat ik mij in hetgeen volgt stipt aan dat grondbeginsel zal houden.

Van de venerische ziekten noem ik het eerst: het druipen (gonorrhoe).

Dit is eene door bacteriën veroorzaakte ontsteking in de urinebuis (of in de scheede der vrouw) die zich openbaart door uitvloeijing, pijn, scherppte bij het urineeren, enz. enz. Alhoewel dit door lichtmissen als eene kleinigheid wordt beschouwd, kunnen de gevolgen erg genoeg zijn. Zij kan in de eerste plaats bijzonder hardnekkig worden en niettegenstaande eene juiste behandeling, van zeer langen duur zijn. Ten tweeden kan zij aanleiding geven tot ontsteking in de bijballen, tot het zoogenaamde druiper-rheumatisme, een hevig, dikwijls jarenlang lijdende, dat gevaarlijke vernauwingen der urinebuis ten gevolge kan hebben; zij kan door het oog te besmetten dit geheel verstoren; zij kan in het huwelijk, wanneer de ziekte bij den man bijna overwonnen schijnt, bij de vrouw den grond leggen voor een hevig dikwijls levenslang onderbuikslijden (ontsteking der eierstokken, salpingitis); het druipen kan zich zelfs op den ouden dag nog weer openbaren in den vorm van ziekten en storingen in de urinewegen; zij kan verder door voortdurende ontstekingen de geslachtsorganen van den man verzwakken, zoodat deze zeer geschikte

punten van aanval worden voor de steeds overal aanwezige tuberkel-bacil. Menigeen is als man ten offer gevallen aan urogenitale tuberculose, waaraan hij stellig niet zou bezweken zijn, indien niet de kiem daarvoor was gelegd door vroegere ontstekingen in de urinebuis en bijballen.

Nu moeten wij eenige aandacht wijden aan den eenvoudigen sjanker (*ulcus venereum simplex*). Deze is op zich zelf niet moeilijk te genezen, maar er komen niet zelden lastige complicaties bij voor, die bestaan in hardnekkige, etterige klierontstekingen, welke soms uiterst moeilijk zijn te genezen, een langdurigen, ziekelijken toestand kunnen veroorzaken, ja, dikwijls eene pijnlijke operatie noodzakelijk maken.

Als tegenstelling van de tot nu toe genoemde ziektevormen kan de syphilis worden genoemd. Deze is nooit *plaatselijk*, maar altijd *constitutioneel*. Alhoewel zij zich meer bijzonder in het eene of andere orgaan openbaart, doordringt zij toch het geheele lichaam met al zijne weefsels en spieren. Men houdt het voor waarschijnlijk dat ook de syphilis door eene bacil of microbe wordt veroorzaakt, maar *weten* doet men dit nog *niet*. In dat geval zou men te doen hebben met eene bacil van buitengemeene taatheid, een organisme, dat gedurende het geheele leven in het eens door hem aangegrepen menschelijk lichaam blijft, eene bacil die wel verzwakt en verlamd kan worden, maar niet gedood door de middelen die de medische wetenschap tegen haar heeft aangewend. Ofschoon er eene menigte lichte syphilisgevallen voorkomen, geldt als regel het woord van een Engelsch geneesheer: „*syphilis once, syphilis ever*”, want zelfs hij die gedurende vele tientallen van jaren frisch en gezond was en geen enkel symptoom meer bespeurde, kan op zijn ouden dag door den een of anderen ziektevorm er aan worden herinnerd dat de smetstof niet geheel was verdreven.

Als gij wenscht te weten hoe syphilis zich openbaart, kan ik dit slechts zeer kortelijk doen, want zoodra ik ook maar cenigszins uitweidde, zou dit te veel tijd kosten. Zij

vertoont eerst een oorspronkelijke zweer met hardachtigen bodem (sclerosis primaria), de eigenlijke ingangspoort der ziekte, verder huiduitslag van verschillenden vorm en voorkomen, ontsteking van de slijmvliezen, het uitvallen van het haar, beeneter in verschillende vormen, opzetting van de lever, uitzettingen en andere veranderingen in de hersenen en het ruggemerg, dikten in de ballen, enz., enz.

In het bovenstaande zijn enkel de meest voorkomende ziekelijke veranderingen opgesomd; men kan er nog bijvoegen, dat bijna elk orgaan van het lichaam op de eene of andere wijze door syphilis kan worden aangetast. Dit zijn echter slechts de middellijke gevolgen der ziekte. Maar syphilis heeft eene menigte onmiddellijke gevolgen, dat wil zeggen, zij kan in meerderen of minderen graad het lichaam voorbeschikt maken tot andere groote storingen, en daaronder noem ik in de eerste plaats ruggemergslijden (tabes dorsalis) en eene algemeene verzwakking der zinnen (paralysis progressiva).

Het schuldenregister der syphilis ten opzichte van secundaire, daaruit ontstane ziekten, is nog niet voltooid. Hoe meer de medische wetenschap zich ontwikkelt, hoe meer er op dat register wordt aangeteekend. Men begrijpt dus gemakkelijk dat syphilis gevaarlijk kan worden, maar de graad, de uitgebreidheid van het gevaar zoudt gij zeker het liefst door eenig cijfer zien uitgedrukt. Dit kan ik u evenwel niet geven. De sterftcijfers der hospitaalstatistiek zijn veel te laag omdat de patiënten daar gewoonlijk wat herstellen en het ziekenhuis in zulk eene opschortingsperiode verlaten; ook de algemeene statistiek der sterfgevallen deugt niet, omdat de dood dikwijls veroorzaakt wordt door eene van de als secundair genoemde kwalen, die ook uit andere oorzaken kunnen voortkomen. Ik zal ulieden daarom eenige cijfers mededeelen van de Zweedsche Levensverzekering-Maatschappij. Deze heeft steeds verliezen geleden door lijdens aan syphilis, die den levensduur der deelnemenden verkortte; dientengevolge nam zij het besluit, dat ieder die aan syphilis lijdt en lid wil

worden, moet worden ingeschreven drie jaren ouder dan hij is. En dan nog moet de ziekte in de laatste tien jaren een goedaardig karakter hebben gehad en in de laatste twee jaren zich niet hebben geopenbaard; men eischt dat zij voortdurend worde behandeld en de verzekerde een verstandig leven zal leiden.

Zij bij wie de ziekte steeds weder optreedt of die niet gaarne zich laten binden door genoemde voorwaarden, worden of in het geheel niet of slechts met *eenige* jaren „toegift” op hunnen leeftijd aangenomen.

De maatschappij der levensverzekering die de feiten enkel uit een oogpunt van „zaken” beschouwt, is dus van oordeel, dat de zachtste vorm van syphilis het leven der menschen met drie jaar verkort; de ergere vormen daarentegen met vele jaren meer.

Maar de syphilis heeft nog eene andere eigenaardigheid; zij bepaalt zich niet alleen tot den besmette, *zij gaat zelfs onder zekere omstandigheden over op de kinderen van den zieke.*

Er bestaat dus een erfelijke *syphilis* die even goed van den vader als van de moeder kan worden overgeërfd. De wijze waarop de overgeërfdde syphilis zich openbaart verschilt niet veel van die der primaire syphilis; maar behalve dat syphilitische ouders hunne kinderen door die ziekte kunnen besmetten, kan hunne ziekte bij de kinderen ook oorzaak worden van andere kwalen en gebreken, zooals b. v. klieren, Engelsche ziekte, oog- en oorlijden, enz. De zwakheid en gebrekkigheid die door syphilis in eene familie ontstaan, worden dikwijls niet dan in het derde of vierde geslacht opgeheven. Het kan belangwekkend voor u zijn het voorkomen en de uitbreiding dier ziekte in ons land te kennen, in vergelijking met andere landen. Voor deze berekening heeft men natuurlijk slechts gebruik kunnen maken van de publieke cijfers, d. w. z. van de getallen der in ziekenhuizen verpleegde syphilis-patiënten. Deze cijfers waren gedurende de laatste jaren als volgt:

in <i>Zweden</i>	0,48 ^o / ₁₀₀
„ <i>Noorwegen</i>	1,27 ^o / ₁₀₀
„ <i>Finland</i>	1,43 ^o / ₁₀₀
„ <i>Denemarken</i> 1886—1887 .	0,60 ^o / ₁₀₀ der bevolking.

Het lage cijfer voor Zweden heeft doen gissen dat van ons volk een betrekkelijk groot aantal zieken zich in huis laat behandelen. ¹⁾ Ik geloof niet dat dit het geval is. Het Zweedsche hospitaalwezen is in de laatste twintig jaar sterk vooruitgegaan en zoo populair geworden in de dorpen dat ik eerder geloof dat er in vergelijking van andere landen in Zweden een *groot*er, ja, het *grootste* aantal zieken in openbare inrichtingen wordt verpleegd.

Deze bewering kan ik trouwens met cijfers staven.

Er worden jaarlijks

in het <i>Zweedsche</i> leger	13,8 ^o / ₁₀₀ ²⁾
„ „ <i>Finsche</i> „	31,4 ^o / ₁₀₀
„ „ <i>Engelsche</i> „	81,0 ^o / ₁₀₀
„ „ <i>Deensche</i> „	2,2 ^o / ₁₀₀ ³⁾

van de troepenmacht aan syphilis verpleegd.

Daar het van belang kan zijn de variaties gedurende verschillende jaren en nog meer de verschillende oorzaken van de uitbreiding te kennen, voeg ik hier de volgende tabel bij:

1) K. Wicksell zegt in zijn werk „Over de prostitutie“ bl. 21 op gezag van een ander, dat in een groep van personen, die hun leven wilden verzekeren, 9,10 gedeelte lijdende was aan *lues*. Wicksell hoopt dat deze opgave overdreven mag zijn, en dit kan ik als dokter eener verzekeringmaatschappij hem gelukkig verzekeren. Indien zijn zegsman had gezegd: 1,10 procent zou hij der waarheid meer nabij gekomen zijn.

2) Eira 1881, No. 12.

3) Ugg. af G. Carlsen. De lage cijfers van Denemarken vinden hun oorsprong hierin dat zij berekend zijn naar het aantal dienstplichtigen en niet zooals in de overige landen naar het getal van het geheele leger.

Jaartal.	Erfelijke	Ontstaan door andere	door geslachts-	syphilis.
	door zoogen.	oorzaken.	gemeenschap.	
1867	191	70	331	1,693
1868	135	65	306	2,087
1869	131	70	432	2,955
1870	153	96	502	2,626
1871	127	87	426	2,265
1872	149	84	432	1,850
1873	116	69	371	1,417
1874	113	30	337	1,312
1875	98	67	229	1,342
1876	89	45	276	1,310
1877	97	40	252	1,116
1878	83	40	259	1,447
1879	90	28	234	1,829
1880	85	38	193	1,903
1881	103	65	177	1,903
1882	195	31	170	1,980
1883	90	29	196	2,015
1884	92	43	218	2,016
1885	86	71	182	1,533
1886	63	24	185	1,430 ¹⁾
	<u>2,286</u>	<u>1,092</u>	<u>5,698</u>	<u>36,029=45,115</u>

Eene nauwkeurige beschouwing dier tabel kan ons veel belangrijks leeren. In de allereerste plaats zien wij dat de syphilis over het geheel genomen, ondanks tijdelijke vermeerdering van het aantal lijdens, eene neiging heeft om af te nemen. Deze afname ziet men het regelmatigst uitgedrukt in de drie eerste groepen der tabel, dus bij de ziekte door overerving, zoogen, of op andere secundaire wijze ontstaan. Al

1) Die opgaven zijn ontleend aan de officieele Zweedsche statistiek. Helso och Sjukvarden (Gezondheid en ziekenverpleging, 1867-1886.)

die vormen, welke van het geheele getal slechts een weinig meer dan $\frac{1}{3}$, of 20 pct. uitmaken, kunnen worden beschouwd als zoogenaamde *onschuldige syphilis* (syphilis insons), waarmee evenwel niet de aard wordt aangeduid, maar alleen dat zij niet is ontstaan door onwettigen geslachtsomgang.

Onder de gevallen, die uit geslachtsomgang ontstaan, zijn er zeker niet weinige waarin de eene echtgenoot door den anderen wordt besmet. Uit bovenstaande tabel blijkt zelfs, dat er jaarlijks 464 patiënten met onschuldige syphilis in de ziekenhuizen worden verpleegd, en als er eene groep van de syphilis-patiënten in de openbare statistiek te klein schijnt, dan komt dit deels omdat zij die zich onwetend aan de besmetting blootstellen, soms niet dan na zeer langen tijd op de gedachte komen aan welke kwaal zij lijden en dus daarvoor geene hulp zoeken, deels omdat de doctoren de patiënten van wie zij overtuigd zijn dat zij de besmetting niet verder zullen verspreiden maar eene zeer nauwgezette voorzichtigheid in acht zullen nemen, liever in huis behandelen.

De syphilis heeft eene eigenaardige geschiedenis. Waar zij vandaan is gekomen? Niemand die het weet. Dat zij reeds in den ouden tijd bestond is niet zeker; maar dat zij sedert 1493 in Europa heerscht wèl. De syphilis en de vrees voor hare besmetting hebben van lieverlede de algemeene vormen van het maatschappelijke leven veranderd, maar vóór zulk eene verandering geheel was bewerkstelligd, kon de ziekte op groote schaal haren verstorenden invloed uitoefenen. Zonder dit te bedenken zou men de bijzondere prophylactische en therapeutische maatregelen, ten haren opzichte in de wetten der landen voorgeschreven, niet verstaan.

Wanneer de ziekte een land naderde en meer in het bijzonder eene onbeschaafde bevolking, breidde zij zich zeer snel uit, en bij gebrek aan behandeling en inzicht der zaak werden de vormen waarin zij zich openbaarde steeds erger en lastiger. In verschillende landen was zij onder verschillende populaire benamingen bekend; in Noorwegen b. v. heette zij

radesygge, in Zweden *saltfluss*, in Nederland de *vrouwen-ziekte*.

Als om u door een voorbeeld te toonen, hoe die ziekte zich kan uitbreiden, weet ik niet beter te doen dan u te vertellen dat men bij een algemeen onderzoek in een dorp van Zuidelijk Europa op eene bevolking van 39.000 personen 14.000 ziektegevallen vond, waarvan 6000 van ernstigen aard.

Ofschoon Zweden nooit in die mate besmet is geweest, heeft die verfoeilijke ziekte er toch wel zóó geheerscht dat zij de aandacht trok van de gezaghebbenden in den Staat. Dientengevolge kunnen wij sedert het begin dezer eeuw op eene menigte voorzorgsmaatregelen wijzen. O. a. heeft het Zweedsche volk voor het uitroeien van deze smetstof zich eene persoonlijke belasting opgelegd, de zoogenaamde kuurhuisbelasting ¹⁾, die o. a. wordt gebruikt voor kosteloze behandeling van syphilis-patiënten; ook zijn er een kuurhuis en kuurhuis-afdeelingen opgericht, enz., enz.

Vele geschriften, bekendmakingen, circulaires, enz., enz. zijn ook al naar aanleiding hiervan door de regeering des lands en de stedelijke besturen in het licht gegeven. Ik vind het evenwel beter voor mijne mededeelingen, niet hare paragrafen woordelijk te herhalen, maar haren inhoud mee te deelen in verband met hetgeen *Rabenius* zegt. ²⁾

Voorzorgen tegen venerische besmetting.

Dit zijn in de eerste plaats de *algemeene* voorzorgsmaatregelen, die de Kon. autoriteiten, zoodra zich de besmetting in eene plaats openbaart, aan de provinciale doctoren kunnen gelasten. Na zulk een bevel behoort de dokter — — — aan den voorzitter van den gemeenteraad eene lijst te geven van de door de besmetting aangetaste personen, die dan door de zorg van de autoriteiten ter behandeling worden gezonden naar het naastbijzijnde „*kurhus*”. De voorzitter van den

1) De naam is in de laatste jaren veranderd in ziekenverplegings-belasting, maar de bestemming is dezelfde.

2) Handbok i Sveriges gällande förvaltningsrätt. II Upsala 1871 § 56 bl. 88.

gemeenteraad is, nadat de zieke is ontslagen verplicht van tijd tot tijd zich op de hoogte te stellen van zijn gezondheids-toestand, opdat wanneer de ziekte zich opnieuw mocht openbaren, zij zorgvuldig behandeld worde. Wanneer in eene private praktijk een geval van venerische ziekte voorkomt, moet de dokter trachten uit te vinden waar de besmetting werd opgedaan, en dit ter kennis brengen van den gemeente- of gezondheidsraad, op het land bij de kroonbeambten, in de steden bij de politie, opdat hem wien men verdenkt de oorzaak der besmetting te zijn, verzocht kan worden zich te laten onderzoeken. Weigert de verdachte dit, dan wordt de zaak in den gemeenteraad gebracht, die het recht heeft een algemeen onderzoek uit te schrijven, wat het recht schijnt in te sluiten om ook één persoon te mogen dwingen zich te laten onderzoeken.

Tot hetzelfde doeleinde heeft men verder bevolen dat wanneer troepen zich vereenigen om uit te rukken, of wanneer zij in veldlegers of kazernen bijeen zijn, er een onderzoek naar de gezondheid der manschappen op dit punt plaats moet hebben. Verder mogen landloopers zich niet naar markten en kermissen begeven zonder dat zij na een gedaan onderzoek een gezondheidspas hebben gekregen, een maatregel die, nu de verplichting van een pas bij zich te hebben niet meer bestaat, ook niet meer kan worden toegepast.

Andere verordeningen betreffen het onderzoek van minnen en van de kinderen, die uit kinderhuizen en andere openbare inrichtingen tot verzorging en opvoeding aan particulieren worden toevertrouwd. Op de havenbesturen ligt de verplichting toe te zien dat de ziekte niet door de zeelieden worde overgebracht.

Aan al deze voorzorgsmaatregelen heeft ons volk veel te danken. De syphilitische ziekten zijn veel minder talrijk dan voorheen, ofschoon zij nog genoeg heerschen om eene groote uitbreiding te kunnen erlangen, zoodra men met de voorzorgsmaatregelen de hand lichtte.

Nog steeds ondernemen de dorps- en provincie-doctoren

jaarlijks reizen, teneinde groote of kleinere bevolkingsgroepen, waaronder de besmetting zich heeft uitgebreid, te onderzoeken, en ik heb nog nooit gehoord dat de lieden uit het volk zoo iets in strijd vonden met hun gevoel van vrijheid of dat zij er door beleedigd waren. De personen die op onschuldige wijze door de ziekte werden besmet, zijn integendeel dankbaar voor de maatregelen die het bestuur neemt.

Deze dingen kunnen evenals vele andere, aanleiding geven om er eene zekere rechtzaak of liever gelijkhebberij-zaak van te maken. Men kan vooropstellen dat zulke middelen worden toegepast op de armen, enz., enz. Maar zulke beweringen zijn evenwel slechts in schijn juist. In het rijks-hospitaal (kurhus) worden jaarlijks eene groote menigte jonge mannen, ja zelfs vrouwen uit de welgestelde klassen verpleegd. In deze quaestie hebben de maatregelen waardoor men de verspreiding wil voorkomen, geen beteekenis van straf voor begane zonden, zij worden eenvoudig genomen ter algemeene beveiliging.

Een goeud burger kan thuis worden verpleegd en behoeft dus niet naar het hospitaal te worden gezonden, wat wél noodzakelijk is waar het een soldaat in kazerne of leger geldt. Een teer kind met overgeërfde syphilis, evenals eene eerbare vrouw, kan in den regel thuis worden opgepast, eene prostituée evenwel niet. De bekwame syphilis-doctoren helen hoe langer hoe meer tot de meening over, dat in huis enkel zulke patiënten mogen behandeld worden, die een nauwgezet, betrouwbaar karakter hebben en den wil en de kracht bezitten om verspreiding der ziekten te voorkomen. In dit opzicht maakt de syphilis geene, uitzondering. Een dokter mag met toestemming van het bestuur een lijder aan typhus of pokken ten zijnen huize behandelen, maar geen dokter zou de verantwoordelijkheid willen dragen, dat een poklijder in eene kleermakerswerkplaats lag, of een typhus-zieke in eene melkinrichting. Ik geloof niet dat men met recht iets kan inbrengen tegen de bevelen — uitgevaardigd in het belang der algemeene gezondheid — om zulke patiënten ter verpleging naar hospitalen te zenden en evenmin

dat protesten er tegen bij de meerderheid ingang zouden vinden.

Eenigen van mijne collega's hebben gezegd dat alle moeilijkheden ten opzichte van syphilitische ziekten spoedig zouden overwonnen zijn, indien men haar behandelde als andere besmettelijke ziekten.

Ongelukkig leggen de natuurlijke verhoudingen deze manier van handelen hinderpalen in den weg. Andere besmettelijke ziekten, zooals typhus, cholera, enz. hebben sterk sprekende symptomen; zij komen snel op; de lijdens daaraan zijn niet in staat om te werken of met menschen om te gaan; zij worden op hun eigen verzoek verpleegd en na hunne herstelling en desinfectie, *wanneer zij dus de besmetting niet verder kunnen brengen*, naar huis gezonden.

Tot op zekere hoogte geschiedt dit met lijdens aan *druiper* en *sjanker*. Wanneer dezen het „kurhus" verlaten, kan de dokter er voor instaan, dat zij vrij van smetstof zijn en dus onschadelijk voor de maatschappij. Met syphilis is het evenwel een geheel ander geval. Zij kan besmettelijk zijn gedurende perioden van 2—7 jaar, maar zij is het nooit al dien tijd. Na tijden van betrekkelijke gezondheid en onschadelijkheid, komen er weer tijden, die een paar maanden duren, waarin zulk een patiënt zeer gevaarlijk is voor zijne omgeving. Deze verergerings-perioden kenmerken zich evenwel niet altijd door lichamelijk onwel zijn, en bijgevolg haalt men eerst een dokter, wanneer men weet of vermoedt dat men zulk een ziekte in het bloed heeft.

De onschuldige heeft geen reden om zoo iets te vermoeden en de lichtzinnige minacht de ziekte en houdt zich op den grootst mogelijken afstand van doctoren, omdat hij weet dat hij dan een tijdlang in een ziekenhuis wordt opgesloten. Uit een practisch oogpunt beschouwd, is dus de overeenkomst tusschen syphilis en andere ziekten zeer gering.

In een vroeger aangehaald werk verwijt de heer *Wicksell* den doctoren dat dezen somwijlen zich bijna verplicht of

gerechtigd houden, personen die aan geslachtsziekten lijden met onverholten tegenzin te behandelen.

Bij nadere overweging behoorde de heer *Wicksell* in te zien, dat deze tegenzin niet de ziekte betreft maar wel den aard en het karakter der patiënten. Ik heb nooit gehoord dat de syphilitische kindertjes minder lief behandeld werden dan andere zieke kinderen, of dat onschuldig besmette vrouwen het innig medelijden van haren arts niet opwekten; als de heer *Wicksell* een oogenblik nadacht over het cynisme en de onvertrouwbaarheid, die de adepten der zoogenaamde vrije liefde kenmerken, waarvoor hij trouwens op eene andere plaats ¹⁾ zelf bezwijzen bijbrengt, dan zou hij misschien wel anders over de opvatting der doctoren gaan denken.

Wanneer men bewijzen verlangt van de waarheid mijner bewering, dan behoeft men enkel de syphilis in verband met het huwelijk te bestudeeren. ²⁾

* * *

Tot dusverre M. H., heb ik bij het behandelen der gekozen onderwerpen geen ernstig protest gevonden. Ik ontveins mij evenwel de groote moeilijkheid niet die eene behandeling van de speciale quaestie der prostitutie — waartoe wij nu genaderd zijn — voor mij medebrengt.

Hij die in vrede en rust wil leven doet het best dat vraagstuk niet aan te roeren. De meeningen hierover zijn zoo verschillend en uiteten zich menigmaal zeer scherp. Ik mag haar evenwel niet voorbijgaan in eene serie van lezingen over sexueele hygiëne en hare ethische gevolgen. Het zou heerlijk, weldadig zijn, wanneer het eens zóó ver kwam, dat dit vraagstuk verstandig en kalm, zonder eenige hartstochtelijkheid kon worden behandeld.

1) Aangehaald werk, blz. 22, 26.

2) Vergelijk Alfred Fournier, „Syphilis och Aktenskap”, overs. af. K. Malmsten. Stockholm 1882.

De doctoren interesseeren zich in de eerste plaats voor de prostitutie, omdat venerische ziekten onafscheidelijk aan haar zijn verbonden. Ik zeg niet, dat die ziekten het natuurlijk gevolg zijn van onwettigen geslachtsomgang, maar wèl, dat door het lichtzinnige, zorgeloze leven 't welk zich aan illegitiemen geslachtsomgang gewoonlijk paart, zulke ziekten het gemakkelijkst kunnen opgedaan worden en het hardnekkigst blijven bestaan.

Indien de geheele wereld als door een tooverslag veranderd kon worden in behoorlijke families, dan zou het niet onmogelijk zijn om de syphilis in 4, 5 geslachten geheel en al uit te roeien, maar onder de tegenwoordige omstandigheden heeft de ziekte een toevlucht in de prostitutie, ja deze kan als eene broeikas voor haar worden beschouwd.

Onder vrouwelijke prostitutie verstaat men dat eene vrouw handel drijft met haar lichaam; dat zij voor geld of geschenken hare gunst schenkt aan wien haar begeert, zonder ook zelfs maar gedurende eenigen tijd trouw te zijn aan één man. De maitresse en de *grisette* kunnen daarom in den strengsten zijn van het woord niet tot de klasse der prostituées worden gerekend. Ik behoef u zeker niet te vertellen dat zij reeds bestond in de vroegste tijden waarvan de geschiedenis gewaagt. Zij werd evenwel niet bij elke natie, in elke maatschappij gevonden. Integendeel kon men en kan men nog heden ten dage op kleine maatschappijen wijzen, wier leden zeer eenvoudig leven en bij wie dit maatschappelijk kwaad geheel en al onbekend is. — — — — —

Hoe de prostitutie moet worden opgevat is eene andere vraag.

De godsdienstonderwijzers zeggen: „De prostitutie is eene zonde, eene zware zonde.” „Zij is de kanker, het bederf der maatschappij,” leeraren de moralisten en sociologen.

Wicksell verenigt zich in hoofdzaak met de laatsten; ook een ander jeugdig schrijver, *Axel Lundegård*, stemt dit toe in de volgende uitdrukking:

„Het kan niet worden ontkend dat onze maatschappij vaart met een lijk tot ballast; dat lijk is de prostitutie. Maar onder de tegenwoordige omstandigheden kan het lijk niet overboord worden geworpen. Dit bewijst ten duidelijkste dat de verhoudingen onnatuurlijk zijn.” 1)

In bijna volkomen overeenstemming daarmee is eene meening die *V. Augagneur* als volgt uitdrukt:

„Zij — de prostitutie — is het constante bewijs dat onze wetten en de eischen der natuur niet in overeenstemming zijn.” 2)

Het werk „*Samhällslärans Grundlag*”, dat in vele opzichten een handboek is geweest voor lichtzinnigen en voor de onrijpe ijveraars voor hervorming, zegt van de prostitutie:

„Zij behoort beschouwd te worden als een surrogaat voor een beteren toestand. Zij is verre te verkiezen boven volstreckte onthouding, want zonder haar zou, zooals ik bewezen heb, elke man en elke vrouw een zeer natuurlijk leven leiden.”

Ik wil een nog gunstiger meening over de prostitutie laten hooren; deze wordt verkondigd door den Engelschen historicus *Lecky* in de volgende woorden:

„De hoogste type der geprostitueerde ondeugd, is terzelfder tijd het zekerste behoedmiddel der deugd. Zonder haar zou de reinheid van vele huisgezinnen worden bevlakt. — — — — Het is dit vernederde en verachte schepsel dat alle hartstochten bevredigt, die anders de wereld met schande en ellende zouden vervullen. Terwijl geloofsleeren en cultuurvormen elkaar opvolgen en verdwijnen, blijft deze eeuwige priesteres der menschheid, bezoedeld door de zonden der volken.” 3)

Eene schrijfster van den tegenwoordigen tijd uit zich op de volgende wijze:

„Ons tegenwoordig tweeling-systeem van huwelijk en

1) 1886. *Revy* etc. bl. 96.

2) *Archives de l'Anthropologie criminelle*. III nr. 15.

3) Citaat uit de „*Sedlighetsvännen*”.

prostitutie moet van verschillende kanten worden aangevallen; de aanvallen moeten aanhoudend zijn, de slagen hard en snel op elkaar volgen. De prostitutie is van de tegenwoordige huwelijksvormen even onafscheidelijk als de schaduw van het lichaam. Zij zijn twee zijden van hetzelfde schild, maar de diepste kloof die ooit menschelijke wezens scheidde kan niet verhinderen dat de gloeiende, onzuivere dampen uit dien *Inferno* der vrouw, opstijgen tot hoogere sferen, — waar nog eerbaarheid woont, — of dat zij beletten den geheelen dampkring te verpesten.

Practische lieden houden die hel voor noodzakelijk en beweren dat gelukkige huwelijken droombeelden zijn, die nooit verwezenlijkt worden. Zij meenen dat dit tweeling-systeem, — deze verdeling van vrouwen in twee klassen, waarvan de eene geheel verstoken blijft van hoop en hulp, althans voor zooverre de deftige lieden (*the society*) er iets in te zeggen hebben — noodzakelijk is en in alle eeuwigheid zal blijven bestaan.”

Vóór ik die uiteenlopende meeningen aan een nauwkeuriger onderzoek onderwerp, ben ik zoo vrij er aan te herinneren, dat er in onzen tijd eene beweging op touw is gezet tegen de prostitutie en al het akelige, onwaardige dat daarmee gepaard gaat. Dat streven vond zijne uitdrukking in het stichten van *het Engelsch-Europeesch verbond tot opheffing der wettige en gedulde prostitutie*”, den 9ten Maart 1875. ¹⁾ Dit gezelschap heeft in meer dan één opzicht eene buitengewone werkzaamheid ontwikkeld, geschriften uitgegeven, vergaderingen gehouden enz.; enz. Mannen en vrouwen van zeer uiteenlopende levensbeschouwing, Christenen en vrijdenkers zijn tot den bond toegetreden. *Wicksell* beweert dat het geringe resultaat en de tot hiertoe aan den dag gelegde zwakheid te wijten zijn ²⁾ aan het Christelijk element en dat de eenige zegepraal waarop

1) De oorspronkelijke naam van dezen bond drukt uit dat hij ten doel heeft te strijden tegen de prostitutie, „envisagée principalement comme légitime et tolérée”.

2) Aangeh. werk. bl. 26.

men kan bogen, in Engeland werd behaald onder krachtigen bijstand vooral van de vrijdenkers. ¹⁾

Naar mijne meening moet de godsdienstige meerderheid in dit gezelschap zich tot op zekere hoogte onaangenaam getroffen gevoelen door deze bewering van eene zijde, die duidelijk getoond heeft van het geslachtsleven eene ongezonde en onnatuurlijke opvatting te hebben. Maar de slechte gedachten van heeren als *Wicksell*, *Lundegård*, *Garborg*, *Krohg*, *Hans Jaeger* met hun gevolg, geven nog geene kracht.

De vereeniging heeft ook eene fout begaan. In plaats van voor de uitroeiing in het algemeen te werken, heeft zij een al te groot gewicht opgelegd op de woorden: *wettige of gedulde*, en in haar streven heeft zij goede hulp gekregen van de zoo pas genoemde heeren, die ach en wee roepen over de prostitutie, terwijl zij van dingen als verkrachting, verleiding, kindermoord, concubinaat, trouwbreuk, onnatuurlijke ondeugden enz., enz. in het geheel niet spreken.

Laat mij een oogenblik de woorden *wettig of geduld* eens wat nader bekijken en zien wat zij beteekenen. Om niet al te wijdloopig te worden zal ik mij in hoofdzaak bij de Zweedsche wetten bepalen.

Op vergrijpen tegen de zedelijkheid die op het gebied der prostitutie behooren, bestaan er in onze wetgeving slechts twee paragrafen, n.l. deels Kap. 18 § 11:

„Wanneer iemand ontuchtig leven bevordert door koppelarij, of een huis houdt waarin ontucht wordt gedreven, wordt hij van 6 maanden tot en met 4 jaren dwangarbeid veroordeeld.

Vrouwen die zich in zulke huizen laten gebruiken, worden met eene gevangenschap van ten hoogste 2 jaar gestraft;” deels Kap. 18 § 13:

„Iemand die geschriften, schilderijen, teekeningen of beelden verspreidt, kwetsend voor de zedelijkheid, wordt gestraft met boeten of eene gevangenschap van hoogstens zes maanden. Diezelfde straf wordt toegepast wanneer men op andere wijze

1) *Mona Caird*, *Westminster Review*, Nov. 1888.

de tucht en de zedelijkheid kwetst, zoodat ieder er zich over ergert of dat er gevaar bestaat dat anderen er door verleid zullen worden."

Vergelijkt men deze paragrafen met § 9 van hetzelfde Hoofdstuk, dan ziet men dat in den regel de ontucht van een ongehuwd man met eene ongehuwde vrouw gestraft wordt met boeten, maar toch enkel in die gevallen waarin den man na eene aanklacht der vrouw of van haren raadgever wordt opgelegd: onderstand te geven aan de kinderen, die hij bij haar heeft verwekt. Men ziet duidelijk dat er vele vergripen tegen de zedelijkheid begaan kunnen worden, zonder dat de staat met zijne straffen ingrijpend optreedt. Dit stemt overeen met de algemeene rechtsgeleerde grondstelling, dat de wet enkel moet straffen waar het recht is gekrenkt, maar geene zonden zijn begaan. Ten opzichte van het onderhavige vraagstuk, is het evenwel dikwijls uiterst moeilijk de twee categorieën van elkaar te scheiden, en daaraan is het dan ook te wijten dat er op dit punt in de wetten der moderne staten, verschil wordt gevonden.

Zooals ik zooveen heb gezegd zijn vele vergripen tegen de zedelijkheid in Zweden niet strafbaar. Als een prostituée b.v. haar beroep uitoefent in hare woning, als zij geen publiek schandaal maakt, als zij in de gemeente waar zij woont behoorlijk is ingeschreven op het bevolkingsregister en daar officieel als lid der eene of andere familie of als arbeidster leeft, zou ik niet weten wat men, met de Zweedsche wet in de hand, tegen haar zou kunnen uitrichten. Er is gezegd, dat de wet op de landloopers een wapen tegen de prostitutie inhield; dit is slechts bij uitzondering juist. Eene wet welke grondbegrippen zoo onbepaald zijn, kan, zooals de ervaring heeft bewezen, van weinig nut zijn ten opzichte van haar oorspronkelijk doel en nog veel minder ten opzichte van andere dingen. Een deel der zedelijkheids-vrienden van ons land ziet in dat de genoemde paragrafen geene voldoende zekerheid tegen de onzedelijkheid aanbieden; dit blijkt mij o. a. hieruit, dat zij eenigen tijd geleden het plan hebben ontworpen eene petitie

aan den koning te richten met het verzoek: beroepsmatige ontucht als misdrijf te willen straffen.

Naar de Deensche en Noorsché wetten kan eene vrouw die tegen betaling een ontuchtig leven leidt — 't zij dan met of zonder voorafgaande waarschuwing — gedurende een zekeren tijd worden gestraft met gevangenis of dwangarbeid. Naar de Zweedsche wet treft zulk eene straf enkel de vrouw die in een bordeel zich tot ontuchtige doeleinden laat gebruiken. De apart levende vrouwen van dat soort kunnen enkel tot verantwoording worden geroepen wegens het veroorzaken van algemeene ergernis, of omdat zij, *zonder erkende middelen van bestaan*, eene levenswijze voeren die gevaar kan opleveren voor de algemeene veiligheid, orde en zedelijkheid.

De Italiaansche verordeningen van 29 Maart 1888, die door de vrienden der federatie geprezen worden als eene schrede vooruit op den weg der humaniteit, zijn dit misschien in betrekking tot de verhoudingen van het land zelve, maar een Zweedsch wetgever of een menschenvriend zal er niet op roemen. Daarin wordt aan de burgerlijke autoriteiten aanbevolen om toezicht te houden op de bordeelen, die zich wel niet door uiterlijke teekenen kenbaar mogen maken, of in de nabijheid van scholen en kazernen mogen worden opgericht, maar die toch van de gemeente vergunning krijgen om te bestaan. Het verzoek om een bordeel te mogen houden moet tot het hoofd der politie worden gericht, en daar moet bijgevoegd zijn: eene beschrijving van het huis, het bewijs van toestemming van den eigenaar, eene lijst van de reeds in het huis opgenomen vrouwen, enz. De politie heeft op welk oogenblik het haar ook goeddunke, het recht zulk een huis binnen te gaan niet alleen, maar ook den gezondheidstoestand der vrouwen te laten onderzoeken.

Ik kan *Giersing* geen gelijk geven als hij in een „Vliegend blaadje ter bevordering der zedelijkheid” zegt, dat deze wet onvoorwaardelijk de inschrijving van officieele prostituées verwerpt; de inschrijving geschiedt nu in plaats van op de primaire lijsten op die van den bordeelhouder.

De vraag in hoeverre de prostitutie (de beroepsmatige ontucht) als ondeugd moet worden beschouwd, heeft steeds de meest bevoegde beoordeelaars van dit onderwerp in alle landen beziggehouden. De medische academie van Frankrijk die de vraag in hare vergaderingen had behandeld, heeft daarover rapport aan hare regeering uitgebracht. Zij gaat in dat rapport uit van het beginsel dat de prostitutie gevaar oplevert voor de maatschappij en dat het opwekken van geslachtsdrift in het publiek (la provocation publique), dat de eenige manier is waarop de prostitutie kan werken in het openbaar en waarop de politie haar kan betrappen, behoort te worden bestreden en in hare verschillende vormen gefnuikt. ¹⁾ *Augagneur* zegt:

„Om de prostitutie consequent tot „misdad” te kunnen stempelen, moeten eerst onze wetten luide verkondigen dat elke geslachtsverbintenis buiten die van het wettelijk huwelijk als een crime zal worden beschouwd. Nu goed! Wij herhalen het, dat enkel eene wet, gebaseerd op eene godsdienstige levensbeschouwing, ons zulk eene formule kan brengen. Wie zou haar echter onder de tegenwoordige maatschappelijke verhoudingen kunnen voorstellen?”

Misschien dat dit in de toekomst niet onmogelijk blijkt. Er kan een tijd komen, waarin de *sociologische* kennis meer is verspreid en men hare leer beter zal waardeeren. Dan zal men op *empirisch-anthropologischen* grond wetten kunnen voorstellen, die onze tegenwoordige maatschappij zeer zonderling zou vinden; dan zal het geslachtsleven, waarop alles berust, waarom alles zich draait, verzorgd en beschermd worden door betere bevelen dan de strenge strafparagrafen van den tegenwoordigen tijd, maar dan zal de wetgeving ook alzijdiger aan den eisch der rechtvaardigheid voldoen.

Na deze uitweiding keer ik tot mijn onderwerp terug. Wij

¹⁾ Prophylaxie publique de la syphilis par Alfred Fournier. Rapport fait au nom de l'Académie médic. Paris. 1887.

herinneren ons de bekende uitdrukking der federatie: *wettig en getolereerd*.

Zou die eerste uitdrukking juist wezen, dan moest de prostitutie door een wetsartikel erkend zijn als een bedrijf, iets wat in Zweden althans niet het geval is. Het woord *getolereerd* kan verschillend worden opgevat; beteekent het — en zoo wordt het door velen vertaald — dat de wet de prostitutie wel zou kunnen en mogen straffen, maar haar door de vingers ziet, dan past dit begrip evenmin, want in de Zweedsche wet komt geen enkel wetsartikel voor, waarin onwettige geslachtsomgang met straf wordt bedreigd. Het is dus veel nauwkeuriger, wanneer men voor die beide bijvoeglijke naamwoorden het woord *gereguleerd* gebruikt en eene lans breekt tegen het daarin vervatte begrip; dan heeft men ten minste een bestaand iets om tegen te strijden en behoeft men dit niet te doen tegen denkbeeldige zaken.

Dat er een reglement op de prostitutie bestaat, is ontegenzeggelijk waar. En ik ben van meening dat dit moet blijven bestaan zoolang de prostitutie bestaat. Ik zou evenwel geen kans zien, zulk een reglement zóó te ontwerpen, dat het aan alle eischen der zedelijkheid, hygiëne, der maatschappelijke orde en aan die van het humane medelijden zou voldoen; ik wil niet alle middelen verdedigen, die in dit opzicht te Stockholm, Kopenhagen en Parijs zijn voorgeschreven, maar op iets wil ik toch de aandacht vestigen. Wanneer er groote menschenmassa's op eene plaats samenkomen, wanneer er stadsleven ontstaat, dan vindt men dat de naleving der wetten en verordeningen niet wordt verzekerd enkel door rechtbanken en algemeene aanklacht, maar dan scheidt men eene politiemacht. Aan haar worden zekere dingen opgedragen, hoofdzakelijk om de orde te bewaren op publieke plaatsen, en een der eerste middelen daartoe is zorg te dragen dat lichte vrouwen niet op eene manier optreden die storend kan zijn voor de orde. Tot dat doel moeten de hoofden der politie aan hunne onderhoorigen zekere voorschriften geven, d. w. z. een reglement, eene handleiding b. v. wat als ergernis wek-

kend, aanstootgevend moet worden beschouwd, welke gevolgen zulke eene zaak behoort te hebben, enz. Ik geloof niet dat men tegen zulk een reglement iets in het midden kan brengen.

Maar nu gaat men verder: het publiek meent dat de beroepsmatige ontucht door de ziekten die er het gevolg van zijn gevaarlijk kunnen worden voor de maatschappij, en daarom verordent de gemeente, gesteund door § 24 van het Reglement ter bevordering der gezondheid, dat vrouwen, die bekend staan zulk een leven te leiden, op geregelde tijden door de zorg der politie zich bij een geneesheer vervoegen om haren gezondheids-toestand te laten onderzoeken. Daarin ligt het zwaartepunt van het geheele reglement, hierop richt ook de federatie haren aanval. Ten opzichte hiervan heeft de federatie in het Engelsche parlement eene overwinning behaald, eene overwinning waarover *Wicksell* zich verheugt, eene overwinning die ten gevolge heeft dat de arme gevallen vrouwen met niemand in aanraking behoeven te komen dan met hare meesters en toevallige bezoekers, eene zegepraal die haar steeds gevangen houdt binnen de muren van het bordeel, eene zegepraal, die maakt dat voor ziekten zoo laat mogelijk genezing wordt gezocht.

Hem die meent dat door de opheffing van dat onderzoek in Engeland de humaniteit winst heeft behaald, mag wel even worden herinnerd aan de bekende artikelen der „*Pall-Mall-Gazette*.” Deze leveren de beste commentaar, want in Londen is de prostitutie steeds geheel vrij geweest zelfs in den tijd toen dit in andere garnizoensplaatsen niet het geval was. Het is voor mij onbetwistbaar zeker, dat wanneer doctoren en politie in naam der maatschappij eischen, dat de bordeelen al hunne geheimen openbaren, dat alle bewoners geregeld worden onderzocht, dat dan ten minste de vrouwen die met geweld en door bedrog in zulk een huis worden vastgehouden, kunnen worden gered en bevrijd.

De doctoren, zelfs zij die de prostitutie met geheel andere oogen beschouwen dan ik, zouden gaarne aan hunne zijde vertegenwoordigers van een philanthropisch gezelschap hebben die door raadgevingen, aanwijzingen en vermaningen aan de

ongelukkigen een kans schonken om tot een eerbaar leven terug te keeren.

Personen minstens even zoo warm van hart, even zoo philanthropisch, even zoo vrijzinnig en met oneindig veel meer ervaring dan de leden der federatie, hebben zich tegen het streven verzet om het kwaad aan zich zelf over te laten.

Samuel S. Beale schrijft:

„De wet op besmettelijke ziekten verlichtte en verhaastte niet alleen de behandeling der ziekten, zij verzekerde niet enkel den ongelukkigen patiënten behoorlijke zorg en humane behandeling gedurende hare ziekte, maar zij deed indirect ook zeer veel tot verbetering der zeden. Door hare weldadige tusschenkomst zijn er niet weinigen uit haren vernederenden staat opgeheven, van dood en verderf gered; hoop en werk werden spoedig gevonden dáár waar voorheen slechts wanhoop en het uitzicht op dieper ellende hadden geheerscht.”

Men kan niet ontkennen dat de gedwongen behandeling van venerische patiënten, zelfs van de prostituéés, een eisch der humaniteit is jegens de armen zelve. Dat zij te onwetend en te zorgeloos zijn om zelve zulke hulp te zoeken, verandert de zaak niet. Wanneer men weet welke stoornissen zulke ziekten kunnen veroorzaken indien er geene hulp wordt ingeroepen, wanneer men inziet dat zij een vroegtijdigen dood ten gevolge kunnen hebben of invaliditeit, ongeschiktheid tot eerlijken arbeid, afschuwelijke kwalen, enz., enz., dan schijnt het mij onmogelijk dat men zulk een humanen maatregel gering kan achten.

Ten opzichte van dit punt staan de leden der federatie en de doctoren naar het schijnt onverzoenlijk tegenover elkaar. De leus der eersten is:

Het is ongeoorloofd kwaad te doen, opdat er iets goeds uit moge voortkomen.

De laatsten juichen meest allen toe wat er in het Maartnummer 1886 van „*The Lancet*” stond:

Het is geoorloofd goed te doen (n.l. door onderzoeking en behandeling de voorrechten der geneeskunst te verzekeren aan

haar die daarop misschien het minst van allen recht hebben) *zelfs indien daaruit iets kwaads kon voortspruiten*. (Een geruster en daardoor misschien menigvuldiger gebruik van de gelegenheden door de heeren der schepping.)

Die meening is onder anderen ook *Parkes* toegedaan. Hij is van meening dat de Engelsche wet in vele andere opzichten dan het zuiver medische veel goed deed. De mogelijkheid bestond dat verdwaalde vrouwen naar hare familie werden teruggebracht, de afschuwelijke kinder-prostitutie hield bijna op, en bij de in ziekenhuizen opgenomen vrouwen werd niet zelden de zin tot eene betrekkelijke fatsoenlijkheid gewekt.

De zoo dikwijls besproken Engelsche wet (*Contagious diseases Acts*) werd eerst in 1864 uitgevaardigd, maar werd geheel of gedeeltelijk herzien in de jaren 1866, 1869 en 1872. Men kan dus niet aannemen dat zij door list of bij verrassing het licht zag.

Bij de behandeling die hare aanneming voorafging, schatte lord Holland het getal dergenen die jaarlijks door de syphilis in Groot-Britannië worden besmet op 1.652.500. Alhoewel dit getal misschien overdreven is, blijkt toch uit alles, dat het parlement die ziekten als een groot maatschappelijk kwaad beschouwde.

De verbindende artikelen (*compulsory clauses*) dier wet werden bij de parlamentsstemming van Mei 1883 afgeschaft met 182 tegen 110 stemmen, cijfers die aantoonen dat de grootste helft der parlamentsleden geen belang stelde in de zaak. De geheele wet werd in 1886 afgeschaft.

Men heeft mij verweten dat ik grove fouten had gemaakt in de opgave van syphilis-procenten in het Engelsche leger, en dat ik alle *venerische* gevallen voor *syphilis* had laten gelden. Dit is evenwel niet het geval. Het zijn in werkelijkheid mijne critici die de Engelsche opgaven verkeerd hebben begrepen, wat zeer licht gebeuren kan door hen die geen medische opleiding hebben genoten.

De Engelsche doctoren verstaan in de meeste gevallen

onder „*primary venereal sore*” hetzelfde als onder primaire syphilis en in lateren tijd schrijven zij dit ook.

In het pas aangehaalde boek van *Parkes* wordt het aantal der syphilis-patiënten op de gecontroleerde stations op 6,28‰ geschat en op de niet-gecontroleerde op 103‰ van de troepenmacht.

Op de eerste stations lijden 115‰ aan *gonorrhoe* en op de laatste 211,9‰. Hierbij moet worden opgemerkt dat de door *gonorrhoe* besmette vrouwen uit gebrek aan plaats in geen enkel ziekenhuis werden opgenomen. Ik zal mij wel wachten het voor en tegen van verplicht onderzoek op statistieke gegevens te behandelen, ik wil alleen maar de laatste cijfers aanhalen van het Engelsche leger-departement.

Volgens de officieele rapporten, die niet best weerlegd kunnen worden, werden er in 1888 in de militaire hospitalen van elke 1000 man behandeld wegens:

primaire syphilis	93,2
secundaire „	40,2
gonorrhoe.	91,1
	<hr/>
Te zamen	224,5

Van de Engelsche troepenmacht lagen dus meer dan 18 pct. ongeschikt voor den dienst in de ziekenhuizen. (*Lancet* 1889. July 6. pag. 76.)

Men heeft ook gezegd dat ik had beweerd dat de venerische ziekten in Engeland op dezelfde wijze werden behandeld als andere besmettelijke ziekten. Ik heb in het bovenstaande aangetoond hoe moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk, dit is met syphilis. Ik voeg er bij dat de wet op de administratieve behandeling aangaande besmettelijke ziekten in Engeland nog op lange na niet is tot stand gekomen. Zeer gewichtige en heftig bestreden wetsontwerpen

aangaande dit punt worden nu in het Engelsche parlement behandeld. Eene soort van afzondering voor besmettelijke koortsziekten (typhus, pokken, enz.) bestaat reeds, maar voor zoover ik weet, bestaat zoo iets wat syphilis betreft, *niet*.

Ik zelf heb gezien dat patiënten, lijdende aan een zeer besmettelijken vorm van syphilis, policlinisch werden behandeld, zonder dat de dokter eene enkele vraag deed over hunne familie-aangelegenheden of hen opmerkzaam maakte op de middelen, die zij konden en moesten gebruiken teneinde verspreiding te voorkomen, ja, zonder dat hij hun met een enkel woord inlichtte over den aard hunner ziekte.

Ik moet hier bijvoegen dat er in Londen zeer groote behoefte bestaat aan ziekenhuizen en zieken-afdeelingen voor venerische ziekten.

Ik schat de Engelsche natie zeer hoog; ik ben geen bewonderaar van Parijsche en Brusselsche zeden, ik verdiep mij niet in de vraag of Londen meer of minder onzedelijk is dan deze steden; ik neem evenwel de vrijheid er aan te herinneren dat vrienden der Engelschen dikwijls en luide hebben verklaard, dat er op het continent niet eene stad is waar de jeugd aan zoo vele verleiding is blootgesteld als in Londen; en hem die in Londen is geweest, herinner ik aan de ontelbare schare van gevallen vrouwen, die des avonds door Londens straten zwerven, en door meer of minder grove middelen de mannen trachten te vangen.

In de Engelsche hoofdstad zijn daarenboven tal van bordeelen; in een officieel rapport werd hun aantal in 1864 op 1.332 vastgesteld. Wel is later eene wet uitgevaardigd waarbij het houden van een bordeel strafbaar werd gesteld, maar de onschendbaarheid van het *home* speelt zulk eene groote rol in de Engelsche maatschappij dat er zeer veel moet gebeuren voor de Engelsche politie tot huiszoeking overgaat. Voor het overige wordt er niets gedaan om de schandalen der prostitutie te voorkomen of te verhinderen, tenzij men hiertoe wil rekenen, dat een man, die op de openbare straat door eene vrouw van onzedelijk bedrijf wordt aangehou-

den, haar kan laten arresteeren, en zij in geval van voldoende bewijs, voor den rechterstoel der politie kan worden gedaagd.

* * *

Ik wil mijn hoorders geenszins de woorden mijner tegenstanders onthouden :

In de *Sedlighetsvännen* (De vriend der zedelijkheid) kan men b. v. lezen: het is bewezen dat de reglementeering der prostitutie een groot beletsel is voor elke poging tot redding, omdat het inschrijven bij de politie en het onderzoek der doctoren strijden tegen elk gevoel van vrouwelijke schaamte, dat nooit bij eene vrouw, hoe laag ook gezonken, geheel is uitgewischt; die beide maatregelen zijn belemmerend voor het plan ter verbetering, waarop bij iedere vrouw, hoe diep zij ook gevallen moge zijn, kan en moet worden gehoopt.

Mrs. J. Buttler, een van de leidende personen der Federatie, koestert zulk eenen afschuw voor elke soort van onderzoek omtrent den gezondheidstoestand eener vrouw, dat zij dit voor tyranniek, onbehoorlijk, ja, voor schandelijk verklaart.

Mrs. Buttler is zoo consequent, dat zij geen onderscheid maakt tusschen de beide geslachten.

„Elke wet, iedere bepaling,” zegt zij, „die der politie en den doctoren recht geeft tot een onbehoorlijken aanval op mannen of vrouwen, welke tegen de kuischheid hebben gezondigd, moet als verwerpelijk worden beschouwd, en de man, al is hij dan ook een door den staat officieel aangesteld persoon, die op deze wijze eene vrouw krenkt, krenkt of beledigt daardoor zijne moeder. 1)

Ik moet bekennen dat ik niet goed de bedoeling van Mrs. Buttler vat. Indien zij elk gedwongen onderzoek van een persoon „een onbehoorlijken aanval” op zulk een persoon noemt, dan heeft zij daarmee eene absurditeit uitgesproken, die door hare overdrijving zich zelve veroordeelt. Ik kan de

1) Flyveblad till Sædeligheds Fremme nr. 6, bl. 7 (Vliegende Blaadjes tot bevordering der zedelijkheid.)

gedachtengang der „zedelijkheids-vrienden” die het *preventieve* onderzoek van lichtzinnige vrouwen verafschuwen, volgen, maar dezen tegenzin ook toe te passen op een verplicht onderzoek van den gezondheidstoestand, met het oog op geslachtsziekten, komt mij èn onrechtvaardig èn in elke maatschappij, welke ook, onuitvoerbaar voor.

Wanneer een als onzedelijk bekend staande man of vrouw door de wetten van zijn of haar land veroordeeld wordt tot gevangenisstraf, dan ligt het toch voor de hand dat de geneesheer der gevangenis den gezondheidstoestand van den gevangene onderzoekt om uit te maken of hem eene plaats toekomt in de ziekenafdeeling van de gevangenis dan wel in de gewone werk- en slaapzalen. Ik wil hier nog bijvoegen, dat ik zoowel hier te lande als buitenslands, vrouwen heb zien onderzoeken; soms geschiedde dit met blijkbaren tegenzin van haren kant, maar nog nooit heeft iemand mij verklaard dat het onderzoek een beletsel was om op den goeden weg terug te keeren, wat het feitelijk dan ook niet is.

Gij kunt nu kiezen tusschen de verschillende meeningen, mijne hoorders. Ik heb mijn eigen standpunt aangetoond. Ik meen hier nog te moeten bijvoegen, dat elke heer of dame die met vurigen ijver tracht te bewerken dat de prostituées *niet* aan een onderzoek behoeven onderworpen te worden, bedenken moet of hij het niet zeer verkeerd zou achten eene min in dienst te nemen zonder van haar een attest van een geneesheer te vragen, waaruit blijkt dat zij juist hetzelfde onderzoek heeft ondergaan, 'twelk men zoo vernederend vindt voor de arme prostituées.

Het is een genoegen te zien, dat onder de hartstochtelijke, van weinig zaakkennis getuigende bespreking, vele philanthropische schrijvers de noodzakelijkheid toegeven van een onderzoek der onzedelijke vrouwen. ¹⁾

Wanneer nu in Zweden de wet werd veranderd, zoodat een

1) Styrbjörn Starke, aangeh. werk, bl. 19. Personne, Svar till Federationen. Stockh 1888. Bl. 12 m. m. H. Westergaard, Ugeskrift f. Læger, 4de Række bd. XVI bl. 554.

geregeld onderzoek der geprostitueerde vrouwen werd verboden, dan zou men voor de volgende eigenaardigheid geplaast worden.

De wet meent dat eene schare ongehuwde mannen, van wie het meerendeel zich aan niets strafbaars heeft schuldig gemaakt, toch, door de geslachtsziekten waaraan zij lijden, een gevaar oplevert voor de maatschappij, en zij beveelt dus dat de manschappen geregeld zullen worden onderzocht.

Zij beveelt dit onderzoek wel niet opdat de vele vrouwen in garnizoensplaatsen, die tijdelijk met militairen zich verloven, zulke verbintenissen kunnen sluiten met het minst mogelijk risico, maar het kan niet worden ontkend, dat de zekerheid welke het onderzoek der manschappen geeft, het „verkeer” bevordert.

Het preventieve onderzoek wordt nu niet meer zoo ver uitgestrekt als vroeger, alhoewel militairen, minnen, landloopers en meisjes van plezier er aan onderworpen zijn.

Indien het nu der Federatie gelukte haren wensch door te drijven, dan werd de laatstgenoemde klasse van dit onderzoek vrijgesteld; maar het kan toch niet de bedoeling wezen van de Federatie, dat de prostituées een voorrecht zullen genieten boven alle andere inwoners, dat zij zich ten allen tijde aan een onderzoek kunnen onttrekken. Wanneer er aan de bevoegde macht wordt gerapporteerd, dat iemand, wie het ook moge zijn, verdacht wordt op de eene of andere manier venerische ziekten te verspreiden, dan kan hij of zij, met de wet in de hand, gedwongen worden zich te laten onderzoeken en te behandelen, en die wet zal zeker in hare algemeene strekking blijven bestaan.

H. Westergaard, hoogleeraar in de staathuishoudkunde, die wel door niemand zal verdacht worden dat hij zich in medische dogma's gevangen heeft gegeven, geeft in zijn straks aangehaald werk eenige wenken waarmee naar ik geloof verreweg het meerendeel der doctoren zal kunnen instemmen.

Hij toont aan dat de al of niet noodzakelijkheid van het onderzoek moet worden uitgemaakt van een hygiënisch stand-

punt, dat het in principe voor vrouwen niet vernederender is dan voor soldaten en anderen, dat het in stand blijven of afschaffen er van niet noodzakelijk is verbonden aan de positie die de maatschappij voor het overige tegen de prostitutie inneemt.

Men kan de beroepsmatige ontucht straffen en de meisjes onderzoeken. Het ideaal in een zedelijken staat schijnt hem te wezen dat de ontucht tegen betaling worde gestraft, en dat het toezicht der politie op lichtzinnige vrouwen hetzelfde blijve als voor andere verdachte personen. Deze meening stemt bijna geheel overeen met die door de Fransche medische academie uitgesproken: „De verleiding in het openbaar behoort gestraft en de bestrafte onderzocht te worden.”

Na verloop van eenigen tijd wordt dikwijls aan de onderzochte vrouw een attest gegeven waarin zij voor het oogenblik gezond wordt verklaard. Deze attesten worden door menigen „zedelijkheids-vriend” beschouwd als eene uitnoodiging en verzekering aan de mannen dat zij zonder eenig gevaar kunnen zondigen. Maar van zoo iets is in het attest geen sprake, zoo iets kan nooit worden beloofd. Het attest is enkel een bewijs voor de politie, dat de onderzochte niet naar een „kurhus” behoeft gebracht te worden, eene mededeeling dus, die echter naar mijne wijze van zien op eene andere manier behoorde te geschieden.

Bij de bespreking van dit onderwerp hoort men van sommige zijden beweren, dat de lichtzinnige man verdiende nog meer gevaar te loopen, dat hij de ziekte waaraan hij lijdt of zal lijden dubbel verdient.

Men vergeet de besmetting van onschuldigen.

Het committé van de Fransche academie der geneeskunst vraagt:

Kan men b. v. de — dikwijls voorkomende — syphilis als verdiend beschouwen bij eerlijke en gehuwde vrouwen, die besmet werden door hunne echtgenooten — — — ?

Kan men het „verdiend” noemen, wanneer — wat zeer dikwijls gebeurt — de minnen besmet worden door hare

voedsterlingen, om op hare beurt haar eigen man en kinderen of andere zuigelingen te besmetten?

Is het „verdiend” wanneer zuigelingen — wat veel minder dikwijls voorkomt — besmet worden door hunne minnen?

Mag men van „verdiend” spreken in het oneindig aantal gevallen dat de kinderen besmet ter wereld komen?

En eindelijk, mag men dat woord gebruiken wanneer er sprake is van besmetting langs anderen weg dan dien van geslachtsgemeenschap, b. v. als gevolg van inenting? of wanneer doctoren, studenten en vroedvrouwen er door worden getroffen in de uitoefening van hun beroep, soms door eene toevallige, eenvoudige aanraking?

Ik weet wel, en heb dit in het voorgaande ¹⁾ aangetoond, dat men somwijlen uit vrees van besmet te worden zich laat afhouden van onwettigen geslachtsomgang, maar ik geloof niet dat zelfs bij nog grooter gevaar, velen er van zouden worden afgehouden, vooral geen jeugdige, door den drank benevelde personen.

* * *

Het is van bijzonder gewicht om de oorzaken van de prostitutie en hare uitbreiding op te sporen. Hierover zou veel te zeggen zijn, maar ik kan mij daarmee hier niet al te lang bezighouden. Dat zij in zekeren zin berust op onze cultuur, hare wetten en zeden, is ontegenzeggelijk. Wij hebben ons ver van de natuur verwijderd en nog geen anderen *modus vivendi* gevonden, die voor onzen cultuurtoestand en zijne eischen past. De strijd om het bestaan is moeilijker en meer gecompliceerd geworden, de gelegenheden tot plezier zijn

1) Prophyl. publ. de la syphilis, p. 73.

In datzelfde artikel bl. 19 wordt gezegd dat de syphilis zich van de steden zóó erg over de dorpen verspreidt, dat in eenige departementen een derde deel der dienstplichtigen er door was besmet.

vermeerderd, de jeugd is ijverig in de weer om te genieten van de voorrechten die aan rijperen leeftijd toekomen; naar bijval dorstende verleiders trachten der jeugd op alle mogelijke manieren diets te maken dat zij niet behoeft te wachten, dat zij slechts moet nemen wat haar bevalt; een ziekelijk zenuwleven heerscht onder alle klassen der maatschappij — ziedaar eenige der oorzaken.

Ik beschouw mij als gerechtigd om te protesteeren dat de quaestie der prostitutie gemaakt worde tot eene sociaal-politieke quaestie, zooals *Wicksell* wil doen. Het is bepaald onwaar dat de prostitutie het gevolg is van overmacht van de eene klasse der maatschappij op eene andere. ¹⁾

De heer *Wicksell* voert als bewijs daarvoor aan, dat de Parijsche commune de prostitutie had afgeschafft en dat deze met de burgerlijke maatschappij zegevierend binnen Parijs terugkeerde. Hij geeft toe dat de hartstochten vrijer speelruimte krijgen onder politiek oproerige tijden, ²⁾ maar hij beschouwt de schilderingen der ontuchtigheden tijdens de commune voor partijdige, overdreven verhalen.

Op grond van zijne tegen mij gerichte aanmerking moet ik hier mededeelen, dat ik bronnen van ongelijke kleur en van verschillenden aard heb geraadpleegd, dat ik na den val der commune te Parijs ben geweest en dat ik daar het geluk had te kunnen profiteeren van eene bijzonder goede bron om allerlei inlichtingen te verkrijgen aangaande de zieken en de ziektegeschiedenissen der Parijsche hospitalen. Door zulke ervaring gesteund, waag ik het de sexueele deugden der comunemannen te betwijfelen.

Maar niet alleen ten opzichte van de Fransche revolutie in verband met de prostitutie heb ik bij *Wicksell* tegenspraak gevonden; hij beweert, dat mijne opvatting van de verhouding waarin deze tot de maatschappij staat, getuigt van eene

1) Aangeh. werk, bl. 37.

2) Prostitutionen och den veneriska smittan tillväxta under den första revolutionen, under invasionen 1815, under revolutionen 1830 och 1848. Colier aangeh. werk, bl. 117.

bij een hoogleeraar in de medicijnen bijzonder verrassende onwetendheid; dat ik blijk geef: niet op de hoogte te zijn van hare statistiek en alles wat daartoe behoort, eene statistiek, die wij in de eerste plaats te danken hebben aan de veel omvattende onderzoekingen van Parent-Duchatelet, en die naar hij meent, door latere onderzoekingen niet zijn wederlegd. ¹⁾

Nu behooren zulke epitheta als de bovenstaande, niet tot de zaken, die men gaarne wil behouden en waarmee men voor zijne medeburgers als te pronk wil loopen; daarom zal ik eene poging wagen mij van die „verrassende onwetendheid” te bevrijden.

Allereerst deel ik mee, dat ik Parent-Duchatelet voor ruim 20 jaar heb gelezen en dat ik hier tot algemeene voorlichting zijn tabel van de oorzaken der prostitutie laat volgen.

Armoede, tengevolge van lichtzinnigheid en andere oorzaken	1,441
Verlaten maîtresses.	1,425
Verlies van ouders, wegjaging uit het ouderlijk huis, volkomen verlatenheid	1,255
Naar Parijs gelokt en daar door hare minnaars verlaten	404
Door hare meesters verleide en daarna afgedankte dienstboden	289
Uit de provincies aangekomen om zich te Parijs te verschuilen.	280
Om oude of ziekelijke ouders te ondersteunen (allen te Parijs geboren)	37
Als oudsten der familie om broeders, zusters of andere verwanten te onderhouden	29
Weduwen om hare familie te onderhouden	23

Te zamen 5,183 ²⁾

1) Aangeh. werk, bl. 40.

2) La prost. etc. IIIe Ed. T. II. p. 170 etc.

Diezelfde schrijver deelt aangaande het beroep der prostituées bij hare inschrijving, het volgende mee.

1,559 waren naaisters in mode- of andere winkels.

849 vrucht- en bloemenverkoopsters.

285 weefsters.

283 hoedennaaiers.

98 koopvrouwen in snuisterijen.

23 artistes.

7 winkelmeisjes.

3 vroedvrouwen.

3 vrouwen die van hare renten leefden.

„Uit deze tabel blijkt,” zegt Parent-Duchatelet, „dat het grootste aantal prostituées uit de werkplaatsen komt, deze broeiplaatsen van zedebederf, welker schadelijken invloed men moet betreuren hoezeer men ook hare overige producten moge bewonderen.”

Men heeft voorts getracht zich door een onderzoek naar den graad van beschaving der prostituées, eene voorstelling te vormen van hare opvoeding, en gevonden dat van de 4,470 in Parijs geborene en opgevoede vrouwen, die zich aan de prostitutie overgaven, 2332 *niet konden schrijven*; 1780 schreven zeer slecht en 110 schreven mooi.

Alvorens andere feiten aan te voeren moet ik iets zeggen tot opheldering van de zooeven meegedeelde cijfers.

Parent-Duchatelet's onderzoekingsmateriaal dateert uit het eerste derde gedeelte dezer eeuw. De ontwikkeling der vrouw stond toen op veel lageren trap, zoodat men uit het al of niet kunnen schrijven zich geen oordeel kan vormen over den economischen toestand der huisgezinnen waarin de prostituées opgroeiden.

De schrijver zegt trouwens zelf, dat de vrees voor de politie bij velen teweegbracht dat zij zich onwetender en onbeschaafder voordeden dan zij in werkelijkheid waren.

De tabel der beroepen bewijst ook niet erg veel; zij geeft

het beroep aan dat het meisje bij de inschrijving had, maar dit is in vele gevallen niet hetzelfde als waartoe de geprostitueerde werd opgeleid en dat zij behouden zou hebben, ware zij niet verleid geworden.

Parent-Duchatelet maakt zelf de opmerking, dat het zedenbederf uitgaat van de werkplaatsen en in dat geval zijn gewoonlijk de kameraden der arbeidsters de schuldigen.

Van de tabel der oorzaken zou men vele rubrieken moeten verwijderen, zooals b. v. die der lichtzinnige armen, de verlaten maitresses, de uit huis gejaagden, de naar Parijs gelokten en verlatenen, de uit dorpen in de stad gekomenen en anderen. Waar staat geschreven dat die vrouwen allen behoorden tot de laagste klassen, dat hare verleiders tot de zoogenaamd betere standen behoorden, of dat dezen de oorzaak zijn dat zij in de ellende der prostitutie blijven leven?

Er is nog eene andere manier waarop men de statistiek verkeerd kan gebruiken.

Een jong meisje van welgestelde familie ontvlucht het ouderlijk huis met een man, die haar beloofd heeft te trouwen; hij laat haar aan haar lot over, zij zoekt en vindt met moeite werk om in haar eigen onderhoud te voorzien, zij neemt misschien een anderen minnaar aan, die eveneens beweert goede plannen te hebben, zij gaat op dien weg verder en laat zich eindelijk op de lijst der geprostitueerden inschrijven. Wanneer zulk een schepseltje naar haar bedrijf wordt gevraagd, geeft zij natuurlijk dat op hetwelk zij het laatste bij de hand heeft gehad, en op de vraag naar de reden waarom zij ingeschreven wenscht te worden: armoede.

Mag men zulk een geval — zeer gewoon nog wel — toeschrijven aan het domineeren van den eenen stand boven den anderen?

Een ander schrijver zegt aangaande dit punt het volgende: „Eindelijk dient men er op te wijzen dat er onder de ingeschreven vrouwen een zeker aantal ongelukkigen is, wier opvoeding en beschaving haar voor zulk een einde hadden moeten vrijwaren. Daaronder zijn onderwijzeressen,

leeraressen in muziek en teekenen, wier geschiedenis men zich kan denken, wier afdwalingen men gemakkelijk begrijpt; verder actrices en geëmployeerden aan de Parijsche en provinciale schouwburgen, die door verlies van hare stem, een faillissement van een directeur of de behoefte aan een zekere welvaart, die zij zich zelve niet kunnen verschaffen, in de armen der prostitutie worden gedreven." 1)

Wij kunnen aangaande dit punt ter schole gaan bij onze inheemsche statistiek.

Den 31 Dec. 1871 bedroeg het getal vrouwen die verplicht waren zich aan een onderzoek te onderwerpen in Stockholm 322. De stand en het beroep harer ouders blijkt uit de volgende tabel.

Gehuwde arbeiders	64
„ handwerkers	102
„ boeren en huisbezitters	23
„ keuterboertjes	22
„ fabrikanten	11
„ kooplieden	15
„ zeelieden	15
„ dienstboden	4
„ ambtenaren en dienstmannen	5
„ onderwijzers	2
„ officieren	1
„ onderofficieren	5
„ soldaten	13
„ wachters	14
Ongeh. vrouwen	4
Onbekende ouders	22

Te zamen- 322

1) L. Reuss, La prostitution etc. Paris 1880, p. 22.

Een soortgelijke statistiek betreffende *Göteborg*, slaande op denzelfden tijd, ziet er als volgt uit:

Gehuwde arbeiders	71
„ handwerkers	38
„ boeren en huisbezitters	11
„ fabrikanten	1
„ kooplieden	1
„ huiseigenaren	1
„ onderofficieren	3
„ soldaten	18
„ zeelieden	12
„ dienstboden	1
„ opzichters	1
Ongehuwde vrouwen	13
Onbekende ouders	4

Te zamen 175

Kullberg meent dat werkelijke nood, die door de vrouwen meestal als de oorzaak van haren val wordt opgegeven, zelden de eenige oorzaak is. Als bewijs voor zijne meening voert hij onder anderen aan, dat in het politiebureau te *Göteborg* zeer dikwijls jonge meisjes worden geroepen van tusschen de 13—14 jaar, die een lichtzinnig leven leiden. De meesten dier meisjes woonden bij hare ouders, van wie eenigen in zeer welvarende omstandigheden verkeerden. ¹⁾

Ik kan ook de meening van vele buitenlandsche schrijvers mededeelen over de oorzaken der prostitutie.

„Ijdelheid, groote zinnelijkheid, pronkzucht, ongeluk en honger maken de vrouwen tot prostituées,” zegt Acton; „soms ook is nood, ruwheid, hulpeloosheid een hoofdoorzaak van beroepsmatige ontucht, en menige in zonde en schande verworven penning diende om familie te ondersteunen. Doch van meer gewicht zijn de wisselende karakterfouten en zwak-

1) A. P. Kullberg. Om prostitutionen etc. Sv. Läk. Sällsk. Nya Handl. Ser. II. Delen V 1.

heden, lichtzinnigheid, zinnelijkheid, gebrek aan zelfbeheersching en zedelijke kracht; — niet de flinke, bescheidene, maar de veeleischende, genot- en pronklievende armoede." 1)

Ik kan nog veel uitvoeriger opgaven meedeelen van een geneesheer, die jarenlang in de gelegenheid was om van zeer nabij het prostitutiewezen te bestudeeren. Deze schrijver wijst er op dat de vorm van buitenechtelijken geslachtsomgang in de laatste tientallen van jaren geheel is veranderd. Zoo zegt hij o. a. „dat de eigenlijke „grisette” niet meer bestaat, zij is opgegaan in het niet ingeschreven meisje van plezier." 2)

„De „onderhoudene vrouw” bestaat niet meer. De ontucht-speculatie (le proxénétisme) is een bijna erkend en een publiek uitgeoefend bedrijf.” (Hetzelfde werk.)

Over den val der meisjes zegt de schrijver het volgende:

„De bals der voorsteden en die in de groote binnenwijken van Parijs zijn beide schadelijk voor de algemeene zedelijkheid, maar de gevaren die zij meebrengen zijn niet van dezelfde soort. De jonge arbeidster debuteert steeds op de bals in de voorsteden. In den beginne wordt zij daarheen getrokken door het genot van te dansen; zij bezoekt die plaatsen van haar vijftiende jaar af, zonder dat hare ouders of meesters dit weten. Daar ontmoet zij haren eersten minnaar. Wanneer zij na herhaalden val er toe komt om haar ouderlijk huis en hare werkplaats te verlaten, wanneer zij op aanmaning en op eisch van haren minnaar met familiegewoonten en geregelden arbeid breekt om zich te wijden aan hetschandelijk beroep, is het dansen voor haar geene zaak meer van genoeg maar eene quaestie van bestaan.

Dan verlaat zij de bals in de voorsteden, bezoekt die binnen Parijs, die niets anders zijn dan tentoonstellingen van levende koopwaar, publieke prostitutie-markten, waar men, evenals

1) Oesterlen. Hygiene S. 748.

2) Carlier. Les deux prostitutions. Paris 1887 bl. 21. Ik kan hun die zich met de prostitutie-quaestie bezighouden, niet genoeg aanbevelen om dit en andere op ervaring gegronde werken te lezen.

in de huizen der ontucht, dingt om den prijs. En deze markten zijn veel beter voorzien, want de jongeheeren (les petits messieurs) der betere standen, hebben hunne goedkeuring er aan gehecht en bezoeken haar dikwijls.

Het is eene algemeen verbreide meening dat rijke mannen arme meisjes verleiden en dat de speculatie der ontucht alleen bestaat ten gerieve der bourgeoisie. Deze meening is echter ten eenenmale *valsch*. — — — — —

Onder de regeering van Lodewijk Philip stelde eens iemand op eene vergadering voor, dat men eene *conscriptie* zou houden voor de prostitutie, als het eenige middel om te voorkomen dat de dochters der armen eene prooi zouden worden van de lusten der rijken. Een ander kwam tegen dit voorstel op en motiveerde zijne meening in de volgende woorden:

„Les riches n'ont que nos restes, nous le savons tous.”

Van de 100 aanslagen op de eerbaarheid worden er zooals uit de verslagen der rechtbanken blijkt, 80 pct. gepleegd door arbeiders. ¹⁾

Het is ten behoeve der arbeidersklasse dat de meisjes den eersten voet zetten op dien glibberigen weg. Naaisters, waschvrouwen en anderen voeren, dikwijls met geweld, hare helpers in de armen van vrienden van haren minnaar of in die van den minnaar zelf.” ²⁾

Nog een ander Fransch auteur zegt over dit punt het volgende:

„De „rijke mijnheer” die door de legende als de oorzaak wordt beschouwd van den val van het arme meisje, bestaat niet of bestaat ten minste uiterst zelden zooals *Maxime du Camp* terecht aanmerkt. „De dochters van het volk vallen door het volk.” Het zijn hare gelijken, arbeiders als zij zelve, die het geschenk van hare jeugd en schoonheid aanvaarden.” ³⁾

1) Aangeh. werk, bl. 38.

2) „ „ „ „ 39.

3) Reuss aangeh. werk, bl. 41.

Ik wil evenwel ook een mijner tegenstanders aan het woord laten.

Augagneur neemt ook aan dat 95% der geprostitueerden voortgekomen zijn uit de laagste standen der maatschappij, maar hij maakt van de zaak niet enkel eene sociale quaestie, hij gaat de zedelijke oorzaken na. Hij zegt:

„De ellende, de zedelijke zoowel als de materieele, mondt in de prostitutie uit. Het meerendeel der prostituées is als voor de prostitutie opgeleid, sinds het oogenblik der huwbaarheid. Er is nooit gewerkt op haar zedelijkheidsgevoel — — — zij prostituteeren zonder berouw, zonder schaamte. Zij zijn geen eerlijke vrouwen kunnen worden door gemis aan zedelijk onderwijs, door gebrek aan goede voorbeelden en de waakzame zorgvuldigheid harer moeders.”

De heer *Wicksell* tracht een groot onderscheid te maken tusschen verleide meisjes en geprostitueerden, en wil den lezer in den waan brengen, dat de armoede den verleider en de verleide uit den arbeidersstand verhindert om te huwen.

Indien dit waar kan zijn van sommige gevallen, de uitsluitende oorzaak van de zaak waarmee wij ons bezighouden, is zij niet.

Eene verleide en verlatene vrouw wordt gemakkelijk eene prostituée; en maar al te dikwijls wil de verleider niet trouwen maar haar liever tot een gewoon meisje van plezier maken en mee genieten van het geld dat zij op die wijze verdient.

De heer *Wicksell* heeft geheel de maatschappelijke klasse voorbijgezien, die men „Alphonses” noemt; hij heeft voorbijgezien de door novellisten, reisbeschrijvers en moralisten geschilderde talrijke klasse, die veel liever als parasieten der prostitutie hun „vie facile” leiden, dan eerlijken arbeid ter hand nemen. Dat dus de arbeidersstand niet onschuldig is aan het zedenbederf, hebben wij reeds aangetoond.

Tevens herinner ik er hier aan, dat er ook dochters uit den gegoeden burgerstand tot prostitutie vervallen.

Ik heb behalve de annalen der statistiek van de publiek

gecontroleerde prostitutie, de jaarverslagen en notulen van „Reddingsmaatschappijen”, philanthropische vereenigingen, enz. bestudeerd. In hare mededeelingen en verslagen vindt men niet zelden opgegeven dat hare beschermelingen dochters waren van dominees, dokters, officieren, kooplieden e. a. De weg om te vallen voor een meisje uit die klasse, is: in den beginne te luisteren naar een minnaar van de *Wicksell*'sche school, naar iemand dus die het genot der liefde belooft maar niet wijst op de mogelijke gevolgen. Wanneer hij haar heeft verlaten, zinkt zij al dieper en dieper.

De heer *Wicksell* verkeert in eene dwaling wanneer hij meent dat vrouwen uit de zoogenaamd betere standen slechts bij uitzondering vallen, en het is evenzeer eene dwaling, dien val toe te schrijven aan sexueele perversiteit en voorafgaande armoede. Dezen kunnen de oorzaak zijn, maar meestal is zij een gevolg van het minachten der wetten en zeden waarop het geslachtsleven berust.

Ik wil overigens niet ontkennen dat het meerendeel der ingeschreven prostituéés leden zijn der laagste standen maar dat is niet noodzakelijk het geval met de groote schare van geheime prostituéés, waarmee de mannen en vrouwen in aanraking komen, die pogingen in het werk stellen om alle gevallen te helpen en te steunen. Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor dat bij de Germaansche rassen, waar de vrouw in alle standen grootere vrijheid heeft om zich te bewegen, de dochters der burgerklasse grooter gevaar loopen dan in Frankrijk b. v. waar klooster-opvoeding en huwelijken op het initiatief der ouders tot de dagelijksche dingen behooren. ¹⁾

Op grond van alle inlichtingen die ik sedert jaren heb ingewonnen, durf ik verzekeren dat de heer *Wicksell* in de meeste opzichten dwaalt.

Het schuldenregister der goeude klassen is in betrekking tot die der arme klassen groot genoeg; men behoeft het niet te

1) Dat echter de huwelijkstrouw dientengevolge op lagere trap staat dan in het Germaansch Europa is van algemeene bekendheid.

vergrooten door ongegronde verwijten. Aan zoo iets maakt men zich enkel schuldig als middel tot opruiing. 1)

* * *

Hij die de tegenwoordige verhoudingen der menschelijke maatschappij bestudeert, komt gemakkelijk tot het inzicht, dat de prostitutie op eene beklagenswaardige wijze wortel heeft geschoten. Bestudeert men daarbij ook de geschiedenis der zeden, de ethnographische bijzonderheden van de vormen waarin het geslachtsleven zich openbaart, dan zal men, wanneer men een eerlijk onderzoeker is, inzien dat, *hoe innig men dit ook moge wenschen*, het kwaad niet door een tooverslag is uit te roeien, niet door het toevoegen of weglaten van een paar *wetsartikelen*.

Maar ik kan er met den besten wil niets onzedelijks inzien dat men het kwaad zoekt te verminderen. Verzoeking en verleiding te voorkomen, het geven van aanstoot te verhinderen is een bekend doel der wetgeving. Aan de politie zij het opgedragen dat die artikelen worden nageleefd, niet aan eene eigenmachtige politie evenwel, maar aan eene die onder het toezicht staat der rechtbanken. Het ligt in den aard der zaak dat de agenten bij het beoordeelen van hetgeen als „aanstootgevend” wordt beschouwd, zich moeten laten leiden door inzicht en ervaring. Zij moeten het oogenblik van ingrijpen juist kiezen, doch een zekere vorm voor *discretionnair geweld*, zooals Bismarck zich in verband met de Meiwetten uitdrukte, moet ten bate van de openbare orde worden toegestaan.

Zeer ervaren zaakkundigen meenen dat er onder de tegenwoordige maatschappelijke verhoudingen naast de gewone

1) Er komen meer dingen voor in het dikwijls aangehaalde werk van den heer Wicksell, die scherp gehekeld moesten worden, o. a. zijne bewering dat monogamie enkel bestaat in betrekking tot de vrouwen uit de beschaafde standen. Dit is eene belediging voor de talrijke zedelijke mannen en vrouwen uit den arbeidersstand, waarvoor zij den heer W. niet dankbaar zullen zijn.

politie eene zedelijkheidspolitie ¹⁾ moest bestaan, geheel afgescheiden van de eerste zoowel als van de detectieve politie. Hare roeping moest het zijn: publieke schandalen te verhinderen; zorg te dragen voor de algemeene gezondheid; zekerheid van lijf en leven te waarborgen aan hen die in een beneveld oogenblik of uit plichtverzuim een slecht befaamd huis hadden bezocht; de families te verdedigen tegen de afpersingen der ontucht-speculaties; de jongelieden te vrijwaren voor de verleiding van hunne eigene hartstochten; de kinderen naar huis terug te brengen, die, door hunne vroegrijpe hartstochten gedreven, het hadden verlaten; onzedelijke beelden te vernietigen, of het verkoopen en verspreiden daarvan te beletten, de pederastic en onnatuurlijke geslachts-genietingen uit te roeien. ²⁾

Ik vind dat zoo iets inderdaad door de maatschappij moest worden beproefd en gewaardeerd en in dat geval de uitoefening dier politie aan een bijzondere klasse van ambtenaren moest worden toevertrouwd.

1) Onze jeugd wordt op eene bedroevende wijze verleid, want de prostitutie loert op elken hoek der straten. Hoe veel men ook moge hebben tegen de politiereglementen, moet men toch eischen dat er aan het tegenwoordige systeem met zijne verleidingen een eind worde gemaakt. — — — Er is gezegd dat onze politievoorschriften in dit opzicht voldoende zijn; dit is evenwel nooit gebleken; in geen enkel land van Europa steekt de prostitutie zoo onbeschaamd het hoofd op als in Engeland. (Parkes, aangeh. werk, bl. 502.)

2) Carlier zegt in zijn aangehaald werk, bl. 493: Ik zou tot hare werkzaamheden ook gaarne zien gebracht dat zij hulp verschafte aan ongeneeslijke zieken, idioten en zwakhoofdigen, die anders in den regel tot de prostitutie vervallen.

Indien iemand de moeite wilde doen om onze meening over dit punt in te winnen en vroeg, welk systeem een dokter wenschte toegepast te zien wanneer een hem lieve persoon werd geprostitueerd, zou deze in elk geval hem antwoorden dat hij dankbaar zou zijn voor het bestaan van eene redelijke zedenpolitie, van wie men opsporingen, pogingen tot redding en bescherming tegen de ergste vormen van lichamelijk lijden zou kunnen en mogen verwachten.

De pas in Christiania ingevoerde maatregel, om de prophylaxis tegen de syphilis aan een stedelijken raad van gezondheid op te dragen, kan voor het tegenwoordige alleen in kleinere steden als proefneming dienst doen.

Het komt mij zonderling voor dat men het onmiddellijk ingrijpen der politie en doctoren wil vermijden, als men toch een gedwongen onderzoek van verdachte *indiydu's* moet toelaten.

Mochten al enkele leden van genoemde federatie tegen zulke maatregelen zijn, met de meeste zal dit niet het geval wezen.

Ik kan met den besten wil niet inzien dat het bestaan van eene gereglementeerde zedelijkheidspolitie hetzelfde zou beteekenen als: eene noodzakelijkheid dat de man zijne zinnelijke lusten *moet* bevredigen.

Men kan worden gedwongen tot de erkenning van het bestaan der sexueele buitensporigheden, en alhoewel voor het oogenblik onmachtig haar uit te roeien, toch de schade trachten te verminderen, de verleiding te verzwakken.

Alhoewel men de overtuiging bezit dat de zoogenaamde zedelijkheidspolitie tot hiertoe dikwijls hare plichten niet op bevredigende wijze heeft vervuld, komt het mij toch gewaagd voor om haar met *Yves Guiot* als volkomen ongeschikt, burgerlijk dood te verklaren. De uiterlijke regeling is niets dan eene administratieve quaestie, maar het principe door Carlier aangegeven, komt mij juist voor, n.l. dat de ervaring heeft geleerd dat het zedelijkheids-politietoezicht niet kan worden opgedragen aan gewone politie-agenten en nog minder aan de grove misdadigers opsporende detectieven.

Ook *Westergaard* is deze meening toegedaan; hij hoopt dat voor dit doel een met zorg gekozen en goed bezoldigd personeel zal worden aangesteld.

Het meermalen genoemde Fransche committé dat hare goedkeuring niet hecht aan de tegenwoordige contrôle der prostitutie, erkent dat de slapheid der contrôle, die een gevolg was van de herhaalde aanvallen op het gezag der politie, veroorzaakt heeft dat de prostitutie tot een ongekende hoogte is gestegen. Dat zelfde committé wil de uitdaging (*la provocation*) zelfs als strafbaar beschouwd hebben. Welke straf de *provocatrice* moet treffen, beslisse de rechter; maar de dokter moet het recht eischen haar te onderzoeken en zoo noodig te behandelen. De meeste leden van het committé willen niets weten van het recht der onderzochte vrouwen om in het openbaar haar bedrijf of hare bedoelingen kenbaar te maken.

Bij schrijvers, die de prostitutie als noodzakelijk en afzonderlijke wetten daarop als volkomen gerechtvaardigd beschouwen, kan men evenwel humane denkbeelden vinden, op zulk eene krachtige wijze uitgedrukt, dat zij de zoogenaamde zedelijkheidsvrienden volkomen moeten bevredigen.

Zoo heeft b. v. *Augagneur* een wetsartikel voorgesteld waarbij aan een minderjarig meisje verboden werd zich aan de prostitutie over te geven; zij die tegen dit artikel zondigden, moesten voor den tijd van twee jaren in een verbeterhuis worden geplaatst, en, in geval van herhaling, totdat zij meerderjarig is. Philanthropische vereenigingen, die zich op gepaste wijze over de ongelukkigen ontfermen, zouden in verband met zulke verbeterhuizen veel goeds kunnen uitwerken. De heer *Augagneur* meent dat de prostitutie door dien maatregel zeer zou verminderen — quand une femme ne s'est pas prostituée avant 21 ans, elle ne se prostitue pas plus tard — en vooral een harer akeligste vormen, — het zich verkoopen van wezentjes die pas den kinderschoenen zijn ontwassen, een vorm die nu afschuwelijk veel voorkomt.

In den tegenwoordigen tijd zijn er vele schrijvers opgestaan, die ontegenzeggelijk door philanthropische redenen gedreven er voor ijveren dat de prostitutie begrensd worde binnen bepaalde lokalen, in casu bordeelen.

Ik wil hier nog eene meening van een dier heeren aanhalen:

„Zij (de bordeelen n.l.) benadeelen zoo min mogelijk de openbare veiligheid en zedelijkheid doordien de straatprostitutie, het zondigen tegen de welvoeglijkheid en de verleiding van mannen en onschuldige meisjes zooal niet verhinderd dan toch verminderd wordt. De vrouwen in zulke bordeelen als opgesloten, zullen minder vaak haar leven als boosdoensters, koppelaarsters of met een zelfmoord eindigen dan dit het geval is met de in veel ongelukkiger omstandigheden verkeerende, alleen wonende prostituées, omdat zij betrekkelijk beter verzorgd zijn. De ervaring leert dat juist de meisjes uit een bordeel soms tot een ordentelijk leven terugkeeren en weer in de maatschappij worden opgenomen.

Misdadigers, die bij de geheime prostitutie de beste wijk- en schuilplaatsen vinden, zouden wanneer er enkel bordeelen bestonden gemakkelijker worden ontdekt. Door het bordeel-systeem wordt de syphilis betrekkelijkerwijze beperkt, daar het geneeskundig onderzoek hier het best kan plaats hebben en de vrouwen zelve door hare gunstiger materieele positie en door meer ervaring en kennis zich beter voor besmetting kunnen vrijwaren.

Dit is onmogelijk voor de veel ongelukkiger, onkundige, alleenwonende straatmeisjes, die door den nood worden gedwongen om zich aan den eerste den beste over te geven."

Westergaard heeft in zijn boven aangehaald werk gezegd, dat, nu men eenmaal moet kiezen tusschen twee kwade dingen, het beter is bordeelen te hebben, dan overal verspreid wonende prostituées, vooral ook omdat de laatsten eene veel gevaarlijker verzoeking zijn voor de in hare nabijheid wonende families.

Van een theoretisch standpunt beschouwd is dit in zekeren zin juist, maar prof. *Westergaard* moet toch inzien dat er ook waar bordeelen zijn, altijd nog zoogenaamde geheime prostituées worden gevonden. Daar dus het beoogde goede niet tot stand zou komen, komt het mij niet wenschelijk voor der ontucht eene meer *gelegaliseerde positie* te geven, die zij door publieke bordeelen zou krijgen.

Gedurende mijn geheele loopbaan als dokter ben ik op grond onzer Zweedsche wetten een tegenstander geweest van zulke inrichtingen, zelfs toen zij nog meer onder het toezicht stonden van geneesheeren dan nu het geval is.

Het oordeel van het Finsche geneeskundige gezelschap dient naar mijne meening in wijderen kring te worden verbreid. Dit luidt als volgt:

„Het kan toch aan geen twijfel onderhevig zijn dat zelfs enkel administratieve middelen tot een beteren toestand kunnen medewerken, terwijl in geval van ondoelmatige regeling de vrije geslachtsomgang kan worden bevorderd, ja, deze hem algemeener kan maken. Dit gezichtspunt mag derhalve bij

het nemen en beoordeelen der maatregelen, niet uit het oog worden verloren of hieraan eene te geringe beteekenis worden toegekend. Het is op grond hiervan dat de inrichting van streng onder toezicht staande bordeelen, — tot hertoe beschouwd als de beste en doelmatigste wijze om de voor de gezondheid nadeelige gevolgen te beperken — zelfs niet uit een hygiënisch oogpunt wordt verdedigd, terwijl allerlei andere bedenkingen zich op den voorgrond dringen. Men kan er van verzekerd zijn, dat zulke inrichtingen, doordien zij gemakkelijk toegankelijk zijn en velerlei verleiding aanbieden, de lichtzinnigheid en eene meer algemeene uitoefening van buitenechtelijken geslachtsomgang zouden bevorderen.

En dit weegt mijns inziens meer dan tegen de voordeelen op, die zouden voortvloeien uit een door deze regeling mogelijk gemaakt strenger toezicht op een deel der prostituéés.”¹⁾

Het schijnt mij veel raadzamer om op de voorhanden zijnde basis, de Zweedsche wetten uit te werken en te verbeteren, dan de artikelen te versterken die de oprichting van bordeelen verbieden.

Voor hem die in de prostitutie enkel eene uiting ziet van eene natuurdriift, verhoogd of versterkt door onze gekunstelde maatschappelijke verhoudingen, zou ik op het bekende feit willen wijzen dat de prostitutie voorbeschikt maakt tot tegennatuurlijke handelingen, en dat misdadigers en allerlei soort van vijanden der maatschappij als hare bondgenooten moeten worden beschouwd.²⁾

* * *

Mijne hoorders, tot zoo ver zijn wij nu gekomen. Zullen wij het oordeel van Leckey, Mona Caird e. a. over de prostitutie onderschrijven? *Neen*, dat is ons onmogelijk. Al verhindert

1) Bedenkingen geopperd door het Finsch medisch genootschap, bl. 30.

2) Pederastie en vrouwelijke prostitutie zijn welbeschouwd één en hetzelfde. Carlier. Aangch. werk, bl. 467.

het bestaan der „lichte meisjes” ook eens een enkele maal dat de sexueele hartstochten van den man hem drijven tot gewelddadigheden tegenover eene eerbare vrouw, de prostitutie steunt en ontwikkelt toch het kwaad, zij vergiftigt en bederft duizendmaal duizend mannen, onteert en benadeelt vrouwelijke wezens, verleidt kinderen, bedreigt en bezoedelt het huwelijk en vormt een maatschappelijk kwaad *par préférence*, dat oneindig gevaarlijker is te achten dan socialisme en communisme.

Het is bij eenige maatschappelijke hervormers mode geworden om de prostitutie voor te stellen als eene noodzakelijke aanvulling van het huwelijk (zie b. v. het citaat uit Mona Caird bl. 191).

Zulk eene opvatting is enkel mogelijk bij hem, die de vraag niet in den grond heeft bestudeerd, of die met meer of minder eerlijke middelen de instelling van het huwelijk wil bestrijden. Eene bewering als bovenstaande blijft even ongerijmd, 't zij men de historische ontwikkeling der zaak nagaat of den tegenwoordigen stand der quaestie beschouwt.

Wanneer men ziet dat in een dorp waar de zeden eenvoudig zijn, de prostitutie onbekend is en het huwelijk heilig wordt gehouden, wat moet men dan zeggen van de verhouding waarin het huwelijk en de prostitutie tot elkander staan? Of — om een voorbeeld te nemen ontleend aan het stadsleven onzer dagen — hoe is het mogelijk de prostitutie te beschouwen als eene veiligheidsklep voor het huwelijk, wanneer men weet dat de buitenechtelijke geslachtsomgang op alle denkbare manieren lokt en in het bijzonder de mannelijke leden van het huisgezin ten verderve voert?

Ten opzichte van dit punt heeft eene vrouw met een gewoon gezond verstand eene veel helderder opvatting dan de zoogenaamde geniale vrouwen der moderne samenleving.

De eerste ziet in dat zij tengevolge der prostitutie in het huwelijk kan treden met een man wiens zedelijke reinheid is bezoedeld, wiens gezondheid is ondermijnd, wiens gewoonten zijn verlaafd, wiens trouw onbetrouwbaar is, wiens schoonheids-

zin besmet, wiens echtelijke liefde is beroofd van alle jeugdige frischheid; zij ziet in dat hare kinderen gevaar loopen reeds voor de geboorte aangetast te zijn door overgeërfde ziekten, dat zij van den kant des vaders slechts sexueele driften kunnen erven; dat zij in zulk een geval voor hare zoons onophoudelijke gevaren en verzoeking en heeft te vreezen en voor de dochters de bitterste teleurstellingen en kwalen.

In trouwe, ik kan niet inzien dat zij aan de prostitutie iets te danken heeft. Het is een los praatje dat buitenechtelijke geslachtsomgang een waarborg zou zijn voor gewelddadigheden tegenover eerbare vrouwen.

Wanneer geslachtsgenot als *een op zich zelf staand doel wordt nagejaagd*, wanneer het in geen verband meer staat met liefde, huiselijk leven, verantwoordelijkheid, enz., dan wordt het niet meer door natuurlijke middelen bevredigd, dan ontstaat er behoefte aan kunstmatige prikkeling en de afgeleefde, geblaseerde wellustelingen verlangen naar afwisseling en vinden vermaak in het onteeren van jeugdige schepseltjes.

Mijne opvatting strookt in dezen geheel met die van *Parkes* wanneer hij zegt:

„Ik deel geenszins de meening van hen die in de prostitutie niet alleen een noodzakelijk iets maar een goed iets zien — een voorbehoedmiddel tegen ergere ondeugden, eene zekerheid tegen aanvallen op huwelijksrouw. — — — Hoe meer de prostitutie zich ontwikkelt, hoe meer nadeel er wordt toegebracht aan het huwelijk, die beschermende macht der menschheid.”

Het is daarom volkomen juist dat de tegenwoordige tijd haar zelf in den vorm van associatie tracht te bestrijden. Toch heb ik tegen zekere associatie bedenkingen te opperen. „*Caveant consules ne quid detrimenti capiat respublica*” (mogen de volksleiders zich wachten om op dwaalwegen te geraken) — over den onrechtvaardigen strijd tegen den arbeid der doctoren heb ik reeds gesproken, — mogen zij inzien dat zedelijke verbetering der maatschappij een langdurig, geduld-eischend, moeilijk werk is, niet tot een goed einde te brengen

door gepraat, en zelden, uiterst zelden, door het wekken van agitatie.

Mogen de hoofden en leden der vereenigingen tot bevordering der zedelijkheid inzien, dat getwist, gepraat, redevoeringen, bezoeken van enkele leden aan de meisjes van slechte zeden, het doen van vragen naar haar beroep of physiologische redeneeringen en artikelen geen middelen zijn om het doel, waarvoor zij zich moeite getroosten, te bevorderen.

Mogen zij ook een helderder inzicht verkrijgen, wie hunne vrienden, wie hunne vijanden zijn. Indien zij eerlijk van ons willen leeren — profiteeren van de ervaring door de medici opgedaan, dan zullen zij in ons veel betere bondgenooten vinden dan in een deel van hunne nieuwe associé's — de *bohémiens*.

Niemand wordt een vriend der zedelijkheid, door te roepen: Weg met de zedenpolitie!

Ik weet wel dat men in het laatstgenoemde leger, onder de Sadduceeën der revolutie, evengoed als onder de Farizeeën der reactie, mannen aantreft voor wie elke vrouw vogelvrij is, bij wie elke gehuwde of ongehuwde vrouw bloot staat aan beledigingen, altijd voor zooverre zulke kerels het durven wagen uit vrees voor de tuchting van haren mannelijken beschermer.

Door de inmenging van zulke personen wint de zaak der zedelijkheid noch aan sterkte, noch in aanzien.

Een zeer geacht criticus heeft tegen vele van mijne hier uitgesproken beschouwingen protest aangeteekend, die ik mij verplicht gevoel te beantwoorden.

Ik heb volstrekt niets tegen het bestaan en het doel der federatie, maar ik vind dat zij door hare krachtige oppositie tegen het gebruikelijk onderzoek, op eene onvergeeflijke manier krachten verspilt, die beter tot positieven verbeteringsarbeid konden gebruikt worden; ik vind, dat zij, althans wat Zweden betreft, de afdwalingen van het geslachtsleven te eenzijdig heeft opgevat als een onrecht van den man tegenover de vrouw; dat een beter onderzoek naar en critiek

van de hoedanigheden der vrijwillige arbeiders, de zaak zeer ten goede zouden komen. Wanneer de geachte criticus meent, dat mijn boekje niet gelezen behoort te worden door vrouwen onder de vijf en twintig jaar, dan zal hij het zeker billijk vinden dat ik personen van dien leeftijd — ja, vele oudere ook — niet geschikt acht, om strooptochten te ondernemen in de hollen van ontucht, teneinde pogingen tot redding te ondernemen. Voor zulk een zendelingswerk met al zijne moeilijkheden en gevaren, die ik hier niet kan opsommen, wordt een bijzonder talent vereischt, dat slechts zelden bij een man of vrouw aangetroffen wordt. Alle verkeerd ontworpen en uitgevoerde pogingen zijn nadeelig voor de goede zaak, schadelijk voor de personen die er mee annex zijn.

Wanneer ik, gesteund door het getuigenis der geschiedenis, verklaar, niet aan eene plotselinge en geheele bekeering van sexueele zonden te gelooven, vind ik dit eerlijk en meer waar, dan om zijne hoop te vestigen op redding door eenige — hervormingen op papier.

Hieruit volgt volstrekt niet dat ik *de prostitutie in stand wil houden*. Ik *verdedig* het systeem niet, *ik wil niets weten van verlof-attesten*, ik houd enkel vast aan het recht der maatschappij om zich tegen ziekten door de prostitutie te beschermen.

Het groote publiek heeft moeite om de roeping van de medicus in deze quaestie zoowel als in andere te begrijpen. Wij moeten menschen genezen, wij moeten ziekten uitroeien zonder onder de behandeling te vragen, of zonde en misslagen de oorzaken zijn.

Wij willen gaarne iets bijdragen tot de zedelijke verbetering van het menschelijke geslacht, maar de ziekten ongehinderd te laten voortwoeden, is onzes inziens een verkeerd middel.

Indien wij aan de wereld een middel konden schenken waardoor alle geslachtsomgang volkomen onschadelijk werd, wij zouden niet aarzelen dit te doen. Maar zoo iets bestaat niet.

Wanneer een arts is aangesteld om ten behoeve van het vaderland te waken over den gezondheidstoestand van leger en vloot, dan kan hij, bij gebrek aan reinheid der zeden, weinig anders doen dan op reinheid van lichaam aandringen — meer niet.

Mijne hoorders, ik behoef nu nog enkel eenige gevolgtrekkingen te maken.

Wat wil ik? Wil ik meewerken tot het verkrijgen van een hogere geslachtsmoraal? Het antwoord daarop zal wisselen naar het standpunt van den vrager.

Indien ik voor de rechtbank der zedelijkheid word gedaagd, waar personen rechtspreken als *Geyerstam*, *Strindberg*, *Lundegård*, *Levertin*, *Ola Hansson*, *Garborg*, *Krogh*, *Hans Jaeger*, *Georg Brandes*, *Amalia Skram*, *Stella Kleve*, *Erna Juel-Hansen* en anderen, dan kan ik niet anders dan een veroordeelend vonnis verwachten.

Ik heb misschien de minste tegenspraak te vreezen wanneer ik zeg dat het mijne bedoeling was: eenige trekken in het licht te stellen van de *natuurleer der monogamie*, te wijzen op de gezondheid bevorderende kracht die er voor de menschen naar lichaam en ziel voortvloeit uit eene werkelijke en eerlijke *monogamie*.

Nu, niets dan dat! zal misschien menigeen uitroepen; zulke vermaningen hooren wij meer dan genoeg; de raad om tevreden te zijn met de bestaande wanverhoudingen is gemakkelijk te geven, *wat wij noodig hebben is hervorming*.

Dat wil ik niet ontkennen. Ik wensch vuriger dan misschien een van u allen: hervorming, maar geen reactionnaire hervormingen, geen atavistischen terugval, maar werkelijken vooruitgang. Onze opvoeding moet er op aangelegd worden om ons lichaam gezondheid te geven; wij moeten ons lichaam in overeenstemming trachten te brengen met de eischen van den tegenwoordigen cultuurtoestand; wij moeten meer kracht zien te krijgen om minder last van onze zenuwen te hebben; wij moeten vooral ons best doen om het toekomstige geslacht in een atmosfeer van grootere geestelijke reinheid op te voeden,

Ik kan slechts eenige van de middelen die tot zulke hervormingen leiden, aanwijzen.

Wij moesten de verwoesting door *alcohol* schuwen; ik mag den eisch niet stellen dat ieder zich geheel onthoude van alle gegiste dranken, maar wèl, dat ieder nuchter zij, waar ik onder versta, dat men nooit zoo veel alcohol drinke dat daaruit eenige verandering naar *lichaam of geest* voortvloeit.

Wij moeten de *psychische middelen*, literatuur, beelden, toneelspelen, enz. die de zinnelijkheid prikkelen, vermijden.

Wij moeten ons best doen om eene grootere natuurlijkheid in den omgang te bevorderen. Laten mannen en vrouwen elkaar meer ontmoeten, elkaar meer zien onder gewone omstandigheden dan tegenwoordig het geval is, nu de jeugd enkel samenkomt om de genoegens van een bal te smaken, waarbij al te veel sommige grenzen worden overschreden. Ik behoef slechts te wijzen op het verderflijke van te laag uitgesneden japonnen. ¹⁾

Ik voor mij hoop op verbetering van zeden door goed geleide *opvoeding der massa*, die zoowel mannen als vrouwen ten goede komt. Al naarmate het kind meer ontwikkeld wordt, zal men het op de hoogte brengen van het geslachtsleven. De kennis daarvan zal, wanneer zij langs den weg van onderwijs tot de jeugd komt, goedgeen, terwijl zij tegenwoordig, door de geheime manier waarop zij verkregen wordt, verderfelijk werkt.

Aan het onderwijs moest een cursus in *anatomie* verbonden zijn, demonstreerend op lijken van menschen, eene methode,

1) Hoe weinig ik ook met de tegenwoordige bals dweep, moet ik toch mijne verbazing te kennen geven, dat een man als Tolstoj durft beweren: dat aangezien vrouwen uit zijnen kring, hare dochters naar bals geleiden om haar aan den man te brengen, zij in dat opzicht niet beter zijn dan eene oude koppelaarster, die handel dreef met het lichaam harer dertienjarige dochter, en dat het bijgevolg eene der grootste inconsequenties is, zulk eene vrouw hare dochter te ontnemen om die te laten opvoeden door zulke dames. (Wat wij noodig hebben bl. 58.)

Het is te dwaas om het verlokken van één man tot een huwelijk gelijk te stellen met het prijsgeven van een kind aan vele mannen.

Hij die geen zin heeft voor relatieve verbeteringen, moet zich nimmer met maatschappelijke hervormingen bezighouden.

die naar mijn idee de nieuwsgierigheid zou snuiken, welke nu dikwijls zulk een schadelijken invloed uitoefent.

Verder moeten wij in ons dagelijksch leven eene grootere zuinigheid aan den dag leggen. Ik weet bijna geen klasse, die op dit punt meer zondigt dan de Zweedsche zoogenaamd beschaafde jongelingsstand. „Ik ontzeg mij natuurlijk niets,” zei mij onlangs een student, die leefde op kosten van zijn vader, en hij meende dat hij daarmee volkomen in zijn recht was. Studieschulden, dikwijls verbazend hoog, zijn een specifiek Zweedsch (?) maatschappelijk ongeluk, waarvan de druk zich van geslacht op geslacht overplant. Daarover zou van verschillende standpunten zeer veel zijn te zeggen, maar ik bepaal er mij toe er op te wijzen, dat het „schulden hebben” dikwijls een beletsel is om een huwelijk aan te gaan, den engagementstijd verlengt, vele huwelijken van elkaar passende personen verhindert en de gezelligheid van menigen huiselijken haard vernietigt.

Om eene vrouw uit de beschaafde klassen geschikter te maken voor eene goede echtgenoot en goede moeder van het toekomstige geslacht, wordt in de eerste plaats eene betere gezondheid vereischt, grooter arbeidsvermogen en minder aanspraak op de gemakken des levens.

Ik weet niet of het juist is, maar voor mij is de sexueele quaestie zoowel de wortel als de bloem, het begin en het einde van alle moraal.

Al werkt men dag en nacht voor het heil der menscheid, al offert men zijn leven en vermogen, alles komt mij nutteloos voor indien men het sexueele leven, de zich eeuwig verjongende elementaire school der natuur voor een waarachtig altruïsme onteert, besmet en vernedert.

Gij kent allen de oude spreuk: Bewaar uw harte boven alles wat te bewaren is, want daarin zijn de uitgangen des levens. Ik zou deze sententie willen aanvullen en toepassen op de behandelde quaestie. Daar alle menschelijk leven en bestaan zijn oorsprong vindt in geslachtsomgang, kan zij beschouwd worden als het hart des menschedoms. Wordt

zijne werkzaamheid verstoord, dan lijden alle deelen der menschheid.

Er bestaat eene van Frankrijk uitgegane levensbeschouwing, die uitdrukking gevonden heeft in het spreekwoord: *Où est la femme?* Waar is zij, dat in den regel zoo demonisch, sirene-achtig wezen, waaraan geen mannelijke kracht, geen mannelijk karakter weerstand kan bieden, het geheimzinnig onbegrepen natuurmedium dat onweerstaanbaar elken man benevelt, verwart, verlaagt, vernietigt?

Dat spreekwoord is aangevuld en luidt:

Tuez-la, vóór zij u zelf heeft ten onder gebracht. ¹⁾

Kiezen wij liever bij elke schrede die wij voorwaarts gaan, bij elke moeilijkheid die wij moeten overwinnen, bij elke veredeling die wij wenschen, de ware, empirisch-ware leus:

Das ewig Weibliche zieht uns an!

1) Vergel. Alex Dumas fils, „Jean Richepin” en meer andere moderne schrijvers.

INHOUD.

	Blz.
EERSTE LEZING	1
De literatuur over het geslachtsleven	2
De soort en indeeling daarvan	2
Het nut van sexueele kennis	3
De indeeling der lezingen	4
De sexueele hygiëne eene natuurwetenschap	5
Pessimistische opvatting van het geslachtsleven	6
De beteekenis van het geslachtsleven	6
De anatomie en physiologie der mannelijke geslachtsorganen.	7
De vrouwelijke geslachtsorganen en hunne functies.	11
Geslachtsrijpheid	13
Sexueele vroegrijpheid	14
Bronst en menstruatie	15
Vroege huwelijken	18
De paring der dieren en teeltverhoudingen	19
De sterkte der geslachtsdrift.	20
Het bedwingen daarvan bij de dieren	21
Het geslachtsleven en het genot van geslachtsgemeenschap bij de menschen	21
Leeftijd voor het huwelijk.	22
Statistieke data daarover	23
De leeftijd, waarop de huwelijken in de verschillende standen der maatschappij worden gesloten	25
De ontwikkeling van de instelling des huwelijks.	27
De numerieke verhouding der geslachten	28
De oorzaak van storingen in die verhouding	30
TWEEDE LEZING	33
De zoogenaamde polygamische neigingen van den man	34
Onderzoek daaromtrent	35
De verhouding in Islamietische landen.	36
Typen van sexueelen hartstocht	37
De gevolgen van polygamie	38
Het bedwingen der geslachtsdrift eene cultuurkracht	40
Shakespeare's beschouwing daarover.	40
De positie der vrouw als jonggehuwde.	41

	Blz.
Natuurlijke onderbreking	42
Echtelijke omgang	43
Onderbreking door ziekte	43
Echtelijke trouw.	44
Regelen voor jonggehuwden	45
De verkeerde opvatting der vrouw over hare positie als echtgenoot	46
Echtelijke levensregelen	48
Het meer of minder intensieve vermogen om geslachtsgenot te smaken	49
Verschillende vrouwen-typen	51
De leefwijze van ongehuwde mannen.	54
Citaten uit de tegenwoordige literatuur.	54
Ziekten door onthouding	62
De invloed van de literatuur op de zeden.	71
Een bewijs voor die stelling	72
Onzedelijke invloeden van andere soort	77
Verlovingen.	78
Preventieve middelen	81
Onderzoek van die middelen	83
Vermeerdering der bevolking.	93
DERDE LEZING	100
Sexueele ziekten.	100
Onanie.	101
Hare schadelijkheid	102
Polluties	109
Pederastie	111
De geschiedenis der Romeinsche keizers	111
De meeningen van moderne schrijvers	115
Medische huwelijken	120
Venerische ziekten.	121
Middelen tegen hare verspreiding	128
Prostitutie	132
De federatie.	135
Critiek op de agitatie tegen de reglementeering van het huwelijk.	140
De meening van den medicus over de ziekte en haar verband met zonde tegen de zedelijkheid	146
Noodzakelijke maatschappelijke hervormingen	161
Slotwoord	171